

ROMÁNIA
NEMZETISÉGI POLITIKÁJA
ÉS AZ
OLÁHAJKÚ MAGYAR POLGÁROK.

IRTA:
KÖZÉPAJTAI
BARNA ENDRE.

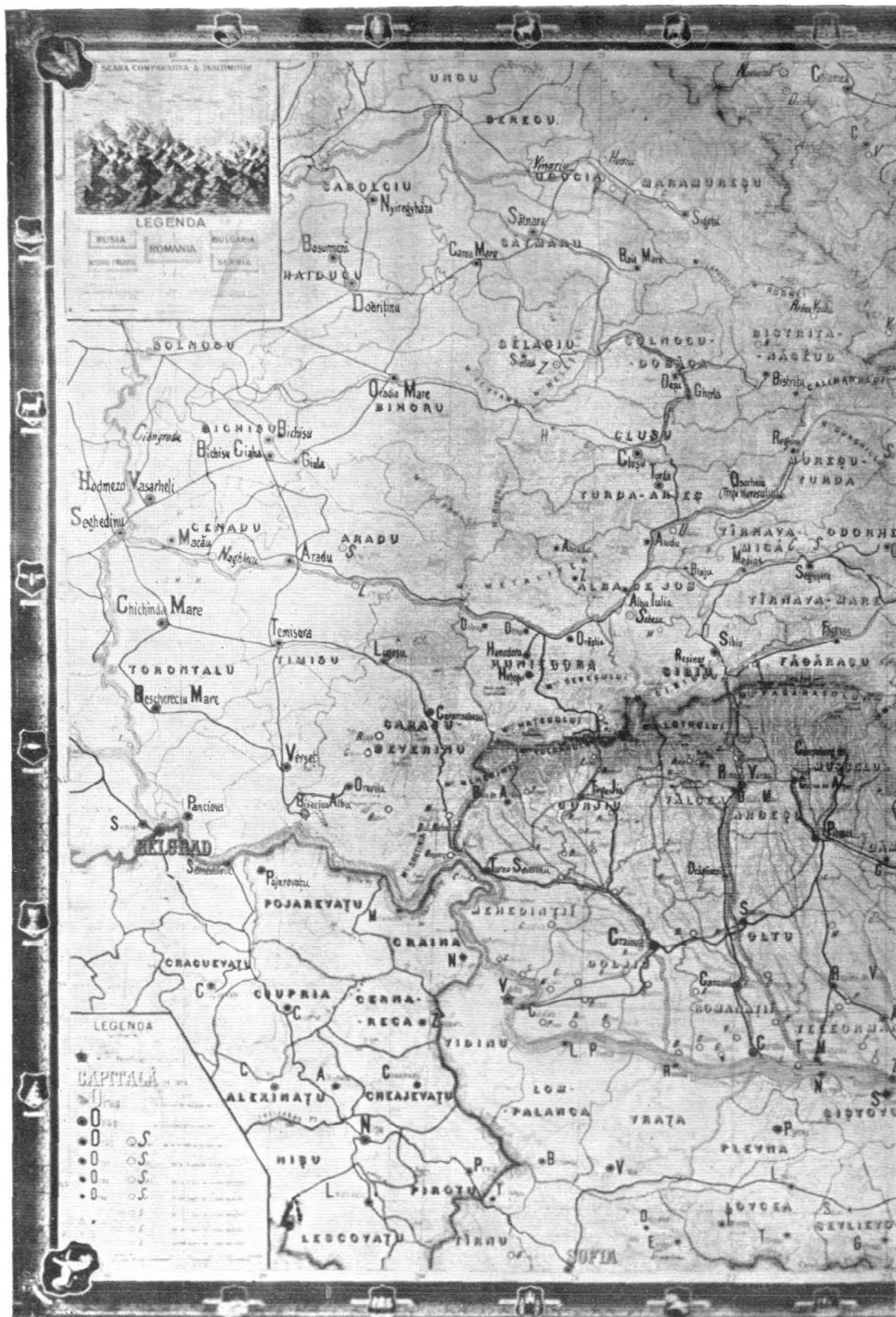
DÁKÓ-ROMÁNIA HIVATALOS TÉRKÉPÉVEL.

KOLOZSVÁR.

NYOMATOTT AZ „ELLENZÉK” KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1908.

ROMANIA

TERILE VECINE

HARTA POLITICĂ

Împreună pentru uzul Școlilor primare
din ordinul Ministerului Căminelor și al Instrucțiunii Publice
"Cămin Școlar"
în al XXXIII-lea an al domniei M. S. Regelui

CAROL I.

Execuția la Institutul Geografic al Armatei
1899

TARTALOMMUTATÓ.

	Oldal
Előszó.....	V—XI.
I. Romániáról általában.....	1
II. Románia nemzetiségei.....	9
III. Románia nemzetiségi politikája.....	31
A) A közhivatalok és a román faji jelleg.....	32
B) A vallásgyakorlat és a románnyelv.....	34
C) A közoktatás szabadsága Romániában.....	43
D) Egy tiszta magyar nyelvű község iskolája Romániában.....	51
E) Románia kivételes bánásmódja a romániai magyar fajjal szemben.....	56
F) A romániai felekezeti (magán) iskolákról.....	58
G) Tankönyv engedélyezés Romániában.....	59
H) Az iskolák felügyelete és bezárása Romániában.....	61
I) A gör. kat. iskolákat minden felekezet iskolája megszenteli Romániában.....	64
J) A román nemzeti eszme a romániai iskolákban.....	66
K) A román tanítók nevelése és a hivatalos románosítás..	69
L) A család és helységnevek Romániában.....	71
IV. A műveltségi állapot Romániában.....	73
V. Honosítás, az állampolgársági jog megszerzése.....	78
VI. Románia és az idegen államok fennhatósága alatt élő románajkúak.....	86
VII. A romániai Kultur-Liga és munkája.....	101
VIII. Az 1906. évi általános román nemzeti kiállítás Bukarestben	115
A) Romániai magyar egyesületek kiállítása.....	116
B) A szerbiai oláhajkúak kiállítása.....	118
C) Az oláhajkú (basarábiai) oroszok kiállítása.....	119
D) Az ausztriai (bukovinai) oláhajkúak kiállítása.....	122
E) A törökországi, bulgáriai, boszniai és isztriai oláhajkúak kiállítása.....	123
F) A magyarországi oláhajkúak kiállítása.	
a) A «Peste hotare» állam.....	124
b) Mit is tartalmazott a «Peste hotare» állam pavillonja?	126
c) Milyen a «Peste hotare» állam kulturája?.....	131
d) A «Peste hotare» állam nemzetiségi viszonyai oláhnyelvű honfitársaink világításában.....	136
e) A «Peste hotare» ország kiállítói közül kiket tüntettek ki Bukarestben.....	138
IX. Az oláhnyelvű magyar polgárok 1906. évi kirándulásai Romániába.....	139

	Oldal
A) Bánátország oláhnyelvű magyarjai	141
B) A blaji (balázsfalvi?) oláhnyelvű magyar polgárok	148
C) A sebes-vidéki oláhnyelvű magyar polgárok	149
D) A bukuresti román nemzeti hangversenyre utazó kül- földi oláhnyelvű énekkarok	149
E) Az Arad-vidéki és Krisiana országbeli oláhnyelvű magyar polgárok	169
F) A Fogaras-vidéki oláhnyelvű magyar polgárok	170
G) A barcasági és brassóvidéki oláhnyelvű magyar polgárok	176
X. A macedoniai oláhajkúak kirándulása Romániába, az 1906. évben	181

ELŐSZÓ.

Románia nemzetiségi politikája teljesen ismeretlen a magyar közvélemény előtt, sőt itthon az a téves hit gyökeresedett meg általánosan, hogy Romániának nincsenek is nemzetiségei.

Romániáról azt hirdetik, hogy ott *minden állampolgár* román, de hiszen e tekintetben Magyarországon sincs másképen, mert itt is a törvény *szava szerint* minden állampolgár *magyar*; csak hogy amíg Romániában a román állampolgárok között a nemzetiségi különbségeket *nem tűrik meg*, addig nálunk a fölületesen gondolkozók, a rosszhiszemű nemzetiségi bujtogatók és a félrevezetett külföld az állampolgárokat magyarokra, románokra, németekre, tótokra, szerbekre stb. osztja föl s ezzel szövetségi (konfederált) állam jellegét adják Magyarországnak, svájci mintára.

Amig nálunk a néprajzi értelemben használható faji megjelöléseket politikai értelemben *is* használják, addig úgy Romániában, mint Poroszországban *gondosan* ügyelnek arra, hogy a néprajzi megjelölés politikailag ne legyen értelmezhető. Romániában pl. a fajilag magyar románpolgárokat nem magyaroknak, hanem magyarajkú román polgároknak nevezik, míg Poroszországban a lengyel fajhoz tartozókat lengyelajkúaknak.

Aligha van Magyarországon figyelmes ujságolvasó, aki ne került volna olyan helyzetbe, hogy a mikor a románokról, szerbekről, vagy németekről olvasott, hamarjában nem igen tudott tájékozódni, hogy a román kitétel alatt romániai románt értsen-e, avagy oláhajkú magyar polgárt; a szerb alatt szerb állampolgárt, vagy szerbajkú magyar alattvalót; a német alatt németbirodalmi alattvalót, vagy németajkú magyart. A míg Romániában nagyon is élesen megkülönböztetik a *magyart* (ez alatt mindig a magyar alattvalót értik) a román alattvaló *magyarajkútól*, addig itthon egyszerűen románnak, vagy oláhnak nevezzük úgy a romániai *románt*, mint *románajkú* honfitársunkat, pedig a kettő között mégis csak *jelentős* különbség van. Hogy a kétféle megjelölés között nem oly lényegtelen a különbség, azt Romániától is megtanulhatjuk. Romániában sok magyar, t. i. magyar állampolgár él, ideiglenesen letelepedve, akiknek több városban van elemi iskolájuk, ezekbe azonban magyarajkú román polgárok (az u. n. moldovai csángók) gyermekei, dacára annak, hogy fajilag és néprajzilag magyarok, föl nem vehetők. Ezeket az iskolákat Romániában általában *magyar iskoláknak* nevezik, s azokba a román törvények szerint mégsem vehető föl *mindenki*, aki néprajzilag a magyar fajhoz tartozik, hanem csakis az, aki magyar állampolgár is egyúttal. Amikor mi a *romániai magyarokról* írunk, vagy beszélünk, akkor soha sem értjük e fogalom alatt az összes Romániában élő magyar fajhoz tartozókat, hanem csakis a *Romániában tartózkodó magyar állampolgárokat*, akiktől a *magyarajkú román alattvalók* politikailag élesen megkülönböztetendők.

A magyarajkú román polgárok Romániában *nemzetiséget* alkotnak, míg a magyar alattvalók csak *idegenek*. Sőt a magyar fajnak e két csoportját még néprajzilag is nehéz volna egyszerre és együtt tárgyalni, amiként kevés közös néprajzi vonás található a romániai román és az oláhajkú magyar polgár között is.

Mivel jelen tanulmányom nem néprajzi, hanem nemzeti irányú, nagyon is kíváncsok, hogy a politikai nemzetek tagozódásánál a fenti szempontokat figyelembe vegyük.

Egy idő óta igen sok gondot okoz nekünk az u. n. nemzetiségi kérdés s míg másnemű bajaink orvoslásánál azonnal a külföldi hasonló példákat tesszük tanulmányunk tárgyává, s igen gyakran az illető esetre vonatkozó külföldi intézkedéseket szőröstől-bőröstől átvesszük és alkalmazzuk: addig évtizedeken át saját veszélyünkre kísérletezünk, a nemzetiségi bajokat orvoslandók. Sőt a különben eléggé kiterjedt irodalmunkban sem igen találhatunk a külföldi nemzetiségi kérdésekre vonatkozó ismertetéseket, pedig e tekintetben pl. a poroszországi nemzetiségi kérdésről szóló irodalom eléggé gazdagnak mondható.

A nemzetiségi kérdésről szóló irodalmunk szegénysége érlelte meg főleg bennem azt az elhatározást, hogy tanulmány tárgyává tegyem a szomszédos állam, Románia nemzetiségi politikáját. E célból a legutóbbi év alatt hosszabb ideig tartózkodtam Poroszország keleti (Ost- és Westpreussen, Pommern, Posen és Schlesien) tartományaiban* és Romániában, hogy *közvetlen*

* Lásd: Középajtai Barna Endre: »Németországi tapasztalatok és a nemzetiségi kérdés Poroszországban« című, 1908. Kolozsvárt megjelent munkát.

szemlélet útján gyűjtsem össze, a nemzetiségi kérdés tanulmányozásához szükséges adatokat.

Jelen tanulmányom megírásánál kettős szempont vezérelt. Első sorban foglalkozom Románia nemzeti-ségi politikájával, még pedig azért, mert Románia nemzetiségei között ott találjuk a magyar fajnak egy tekintélyes csoportját, amelynek éppen olyan szerepe *kellene* hogy legyen a román nemzet keretén belül, mint a milyennel rendelkezik a román fajnak az a csoportja Magyarországon, mely politikailag a magyar nemzethez tartozik.

A nemzetiségi politika tekintetében Magyarország és Románia között tehát egy kardinális közös vonás felfedezhető s ez az, hogy nemcsak *Magyarországnak* van *oláhajkú polgársága*, hanem *Romániában* is megtalálhatjuk a *magyarajkú* román polgárságot. A nemzetiségi politika *elvi* szempontjából nem tehet nagy különbséget az, hogy Magyarországon az oláhajkú polgárok arányszáma nagyobb, mint Romániában a magyarajkúaké. Mert ha valamely fajcsoportnak *alkalmazkodása* a politikai nemzet többségéhez «nemzet irtás» (amint a dákóromán izgatók hirdetik): «nemzet irtás»-nak marad ez a ténykedés akkor is, ha az a fajcsoport nem számlál millió tagokat. Nemcsak az a gyilkos, aki tömegeket gyilkolt le, hanem az is, aki csak egyetlen egy embert gyilkolt meg.

Bármint tekintjük is a dolgot, Magyarország és Románia nemzetiségi politikájában megtalálhatjuk azt a *közös alapot*, amelyről a két politikai irányt bírálat tárgyává tehetjük. Ha Románia, mint politikai nemzet féltő gonddal örködik a mi oláhajkú honfi-

társainak sorsa iránt: a *viszonosság* úgy hozza magával, hogy mi is lelkünkön viseljük a magyarajkú román polgárok sorsát, akikhez a faji kötelékeknek annyi szála fűz hozzá legalább is, mint amennyi a románokat fűzi a mi oláhajkú polgártársainkhoz. Ha pedig a történelmi jogokat tekintjük, könnyebben beigazolható az, hogy nemcsak a mi fajtestvéreink, a moldovai csángók földje, hanem az egész mai Románia területe is magyar birtok volt valaha, mint az, hogy a mi hazánknak, a Délkeleti-Kárpátoktól a Tiszáig terjedő része valaha román birtok lett volna. Ha az egész román faj, tekintet nélkül politikai hovátartozásukra, azonosítja magát az oláhajkú magyarpolgárok követeléseivel, sőt kész ezeket támogatni nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag és politikailag is: úgy Románia sem veheti rossz néven, ha a magyar nemzet is hasonló mértékben kezdi támogatni moldovai fajtestvéreit, hogy *magyar nemzetiségüket megtarthassák* román uralom alatt is. Ha pedig el is tekintünk az irredentista politikától, a magyar faj sem erkölcsileg, sem politikailag nem kötelezhető *méltányosabb* magatartásra a román fajnak hozzánk tartozó csoportjával szemben, mint a milyennel a román faj viseltetik a magyar faj azon csoportjával szemben, mely az ő hatalmi körébe tartozik.

E munkálat tehát első sorban a magyar és román politikai nemzet *kölcsönös* nemzetiségi érdekeire óhajt rámutatni, *adatokkal* igazolva azt a Románia által *alkalmazott* mértéket, melynél *különbre* Magyarország sincs kötelezve az oláhajkú magyar polgárokkal szemben.

Tanulmányomban másodsorban arra nézve óhaj-

tottam világot vetni, hogy a mi oláhajkú polgártársainkban az irredentizmus, a dákóromán törekvések milyen mértékig fejlődtek s ez irányban a román politikai nemzet mily mértékben támogatja őket. E tekintetben oláhajkú honfitársainknak az 1906. évi szereplésére vonatkozó *adatokat* gyűjtöttem csokorba, mert nem lehet reánk nézve közönbös az, hogy ők egy *idegen államban* hogyan viselkednek magyar nemzeti szempontból.

Munkáimnak ez a része inkább csak napi krónika, tulnyomó részben *román források* alapján összeállítva, míg közvetlen szemléletem inkább csak a román adatok ellenőrzésére szorítkozik, hogy az olvasó következtetéseit zavartalanul alkothassa meg. A nem-magyar alattvaló oláhajkúak ez időbeli *jelentéktelen* szereplését csak azért szőtem bele e krónikába, hogy *élesen* kitűnjék a mi oláhajkú honfitársaink „szerénysége” és — általuk hirdetett — „elnyomatása”, a más *nemzetek* fennhatósága alatt élő fajtestvéreik „merészségével” és „szabadságával” szemben.

E munkálat anyagát — mint említettem — két év alatt gyűjtöttem össze, azonban a nemzetiségi kérdés iránti érdeklődésem jóval korábbi keletű, már csak azért is, mert harminc évnél több ideje élek a nemzetiségi harcok azon forgatagában, melyeknek színtere nemcsak hazánk területe volt, hanem Romániáé is, hol csaknem évente megfordultam, s ahol iskoláim egyrészét is végeztem.

Munkám megírásánál nem vezetett a feltűnés keresése, hanem csak az *igazság* és a méltányosság iránti vágy, amely érzelmeket — a viszonyosság mértékéig — *mások* lelkében is fel szeretném ébreszteni.

A tárgyi igazság és a méltányosság vezetett kiadóm megbízásánál fogva is, felülemelkedve minden párt, — vagy egyoldalú politikai irányszinezeten s csupán a *tudományos*, nemzeti szempontot tartva magam előtt.

Vajha az a gyöngé fénysugár, mellyel Románia nemzetiségi politikájára és az oláhajkú magyar polgároknak közös magyar hazánkkal szemben tanúsított magatartására reávilágítani igyekeztem, a magyar nemzeti közvélemény figyelmét is fölébresztené, tájékoztatná és helyes felfogásának kialakulására befolyást gyakorolna!

Kolozsvárt, 1908. szeptember 25-én.

Középajtai Barna Endre.

I. Romániáról (România) általában.

A román királyság területe 131.353 négyszögkilométert tesz ki, tehát valamivel nagyobb, mint a magyar királyságnak *harmadrésze*. Nyugaton és északon a Kárpátok hegy-láncolata határolja. Délen nagyrészből a Duna alsó folyása, keleten pedig a Prut folyó. Csak északon Ausztria felől, délen Bulgária felől és Dobruzsza déli részén nincs természetes határa. Védelmi szempontból egész Európában aránylag Romániának van természeti erősségekkel legkevesebbé védett határa. Az 1906. évi kiállítás hivatalos útmutatójában Mehedinti S. egyetemi tanár azt írja, hogy »ha a románoktól lakott területnek *etnográfiai* határait tekintjük, akkor ez nagyobb, mint Angolországé. A román királyságból bármerre megyünk, mindenütt románokat találunk: Basarabiában, Bukovinában, Transilvaniában, Maramuresben, Crisusországban, Banatban, Szerbiában és az Alsó-Duna mellékén.« Majd leírja és térképen is bemutatja Dákóromániát melynek *fellegrára* az erdélyi-fensík, mely keleten a Dnisterig, nyugaton a Tiszáig és délen a Dunáig szép lankáson ereszkedik alá mindenütt románoktól megszállott területen. »A román királyság — mondja — tehát a románoktól lakott vár falain kívül szorult. Schrader szerint pedig: Románia olyan ország, melynek súlypontja kívül esik a területén«.

Az ország lakossága. 1860 óta részletes népszámlálási eredményeket Romániában csak 1905. évben adtak közre s ez is csak az 1899. évi december 31.-iki eredményeket tárgyalja. 1860-ban Basarabiával együtt az ország lakossága 3,864.848 lelket tett ki, 1899-ben pedig Dobruzsával, de Basarabia nélkül 5,956.690 lelket; a növekedés 54%-nak

felel meg. Az élve születettek száma az utolsó öt év középértékében a lakosságnak 3·97%-át teszi (Magyarországon ugyanennyi); a halálozás pedig 2·65%-át (Magyarországon 2·81%-át). Az elmúlt 40 esztendő alatt az ország lakossága természetes szaporodás útján 1,762.286 lélekkel növekedett, míg bevándorlás útján 329.356 lélekkel. Az évente betelepülő idegenek évi átlaga (40 év alatt) 8239 lélek.

A városok lakosságának növekedése igen feltűnő, így pl. Călărăsi lakossága 40 év alatt 96·8%-kal, Turnu-Severin 575%-kal, Braila 257%-kal, București 127%-kal szaporodott. A városok lakossága ezen idő alatt azonban természetes szaporodás útján csak 65.000 lélekkel szaporodott, míg az idegen alattvalók bevándorlásával 250.000 lélekkel, a vidékről beköltözőkkel 185.000 lélekkel.

Egy négyszögkilométer területen átlag 45·3 lakos él. (Magyarországon 59·3 lélek.) A legsűrűbb lakosságú megye Ilfov megye (ebben van az ország fővárosa is), hol 93·6 lakos esik egy km²-re, míg a dobruzsai rész a legkevésbé sűrűn lakott, hol ugyanakkora területre csak 20·4 lakos esik (Constanța és Tulcea megyék).

Városi község 71 van az országban (Magyarországon 148), melyből 44-nek a lakossága 2000—10.000 között van; 26-nak 10.00—100.000 között és csak egynek, a fővárosnak lakossága haladja meg a százezeret. A kis- és nagyközségek száma 2908 (Magyarországon 12.473, Horvátországgal együtt pedig 20.290), ennek 2·1%-ában a lakosság kevesebb 500 léleknél, 22·7%-ában 500—1000 lélek, 48·6%-ában 1000—2000, 18·5%-ában 2000—3000, 5·6%-ában 3000—4000; csak egy községben haladja meg a lakosság száma a 10.000 et.

Az önálló családok száma 1899-ben 1,444.314, amelyből 7%, azaz 114.221, egy személyből áll. A többtagú családokhoz átlag 44 lélek tartozik, míg átlagban 4·1 lélek (Magyarországon 4·6), 1000 férfira 974 nő esik (Magyarországon 1009). Az összes népességben nőtelen vagy hajadon 55·1% (Magyarországon 53·6%), házasságban 38·5% (Magyarországon 40·1%), özvegy 6·1% (Magyarországon 6·2%), és elvált 0·3% (Magyarországon 0·1%).

Vallás szerint a lakosság így oszlik meg: görög-keleti 91·5%, zsidó 4·5%, római katolikus 2·5%, protestáns 0·4%, mohamedán 0·7%, örmény 0·1%, lipován 0·3%. A városi lakosságból átlag 72·5% gör.-keleti (Moldvában 55·7%), 19% zsidó (Moldvában 38·7%), 5·6% róm. katolikus (legtöbb Olteniában: 7·6%), 1·4% protestáns (legtöbb Munteniában: 2·1%), 0·9% mohamedán (legtöbb Dobruzsában: 12·2%). Jellemző, hogy Románia, hol az alkotmány szerint minden vallásfelekezet, még az Oroszországból kitiltott lipován felekezet is elismert, a gör. kath. felekezetet *nem ismeri el*, annak hiveit önkényesen — még ha idegen alattvalók is — a gör.-keleti felekezetbe olvasztja bele, ezzel is növelve az »uralkodó« felekezet arányszámát. Úgy szintén a református vallásúakat is együtt számolja el a lutheránusokkal.

Figyelemreméltó körülmény az, hogy több városban az uralkodó gör.-keleti valláshoz tartozók a lakosság kisebbségét alkotják. Vannak városok, hol a zsidó vallású lakosság nagyobb számban van, mint a többi felekezetű *együttvéve*, pl. Jași (egyik főváros), Botoșani, Piatra, Bacău, Dorohoi, Hârlău, Moinești, Herța, Mihăileni, Fălticeni stb. (Európában a zsidó felekezet kötelékébe tartozó lakosság a legnagyobb arányszámmal Ausztriában szerepel 4·68%-kal, azután Romániában 4·5%-kal s majd Magyarországon 4·4%-kal Oroszországban 4·06%-kal, Hollandiában 2·04%-kal stb.)

Jellemző a romániai erősen román-nemzeti felfogásra az, hogy a lakosságot a hivatalos statisztika *nemzetiségek szerint nem mutatja ki*. Colescu L., a román statisztikai hivatal főnöke ilyen okoskodással tér ki e kényes kérdés elől (Colescu L. Recensământul general al populațiunei României című munkája XLVIII–XLIX. lapjain): *A román királyságban szerencsénkre nincs nemzetiségi kérdés; de ilyen nem is állhatna fenn. Lehet-e itt szó nemzetiségekről? Nem, mert ennek a kérdésnek nálunk nincs nagy jelentősége, mivel ez a meghatározás nem is alkalmazható szorosan, tudományos értelme szerint nálunk azokra a különböző csoportokra, melyek a királyság népességét tarkázzák.*

De még az eredeti haza szempontjából sem tehető kérdés tárgyává ez a kérdés, mivel az itt lakó „idegenek” legnagyobb része még a legjobb akarat mellett sem volna képes feljegyzésre méltó feleletet adni erre vonatkozó kérdőösködéseinkre. Hasonlólag a beszélt nyelv vizsgálata sem járt volna nagy haszonnal, mivel a „romániai” idegeneknek egy nagy része, kik közé a mózesvallásúak is tartoznak, a rontott német nyelvet beszélik, míg az „idegenek” másik része románul beszél és csak egy kis töredéke használja eredeti hazája nyelvét, akik a közelmúltban telepedtek le az országban.

E sorok eléggé elárulják, hogy a nemzetiségi kérdés nyílt és szinte tárgyalása eléggé „kényes” még Romániára nézve is és e miatt Colescu ügyesen síklik át fölötte s majd így folytatja: »A politikai körülmények s a lakosság tényleges állapota által megszabott érdekünk az, hogy megkülönböztessük a románokat, e szót nemzeti és politikai értelemben véve (tehát állampolgárság szempontjából) — az idegenektől, akik velük laknak.« Ezért a román törvény a lakosságot csak két csoportra engedi politikailag felosztani — igen helyesen — ú. m.: *románokra*, akik teljes jogú román állampolgárok és olyan *idegenekre*, akik egy idegen állami kötelékbe sem tartoznak, de román alattvalóknak, román állampolgároknak sem fogadtattak még el, ezek tehát mind benszülöttek s így a *természeti törvények szerint román alattvalók* és viselik is mindazon kötelezettségeket, melyeket a román alkotmány egy állampolgárra szab, azonban a politikai jogokból, közhivatal viselésből, az ingyenes közoktatásból stb. ki vannak zárva, azaz *hontalanok*. A román földhöz kötöttek e két csoportján kívül még van egy harmadik csoport is, a *valódi idegenek*, akik még valamely állam fenhatósága alá tartoznak.

Ezen osztályozás szerint a lakosság így oszlik meg:

- a) román polgár 5.489.296 ;
- b) idegen állam kötelékébe nem tartozó, románvédelem (protektorátus) alatt élő hontalanok 278.560.

Ezek közül zsidó 256.488, nem zsidó 22.072. (Ezen

22.672 »hontalan«, de Romániához kötött idegen között *tekintélyesebb számmal vannak magyarok*, akik ami »páratlan« honossági törvényünk alapján elveszítették — akaratukon kívül — magyar állampolgárságukat, mert idegenben élve, 10 év alatt nem jelentkeztek valamelyik osztrák- (magyar) konzulátusnál s így önként megszűntek magyar alattvalók lenni. Még katonai szolgálatra sem fogadják el többé a magyar hatóságok, míg Románia mindent elfogad tőlük, de polgári jogot nem ad nekik — és csak túri őket kényszerűségből).

c) idegen államfenhatósága alá tartozó idegenek 188.834 (a lakosság 2.17%-a), ezekből:

osztrák-magyar állampolgár (?)	108.285,	ebből zsidó	4.177
német.....	» 7 733	» »	— . 97
bulgár	» 8 064	» »	— . 69
francia	» 1 619	» »	— . 55
görög	» 20 103	» »	— . 46
olasz	» 8 863	» »	— . 22
orosz	» 4 593	» »	— . 392
szerb	» 4 100	» »	— . 111
török	» 23 756	» »	— . 767
angol	» 444	» »	— . 20
svájci	» 725	» »	— . 5
belga	» 159	» »	— . —
más állambeli..	» 390	» »	— . 92

Még az idegenek csoportjába kell felvennünk a 28.474 lelket számláló mozgó lakosságból a 7.740 idegen alattvalót s így az ország lakosságának 8%-a nem is román alattvaló!

Ausztria-Magyarország (?) kedvező földrajzi helyzeténél (Pedig Ausztria-Magyarország nem földrajzi fogalom!) és a kereskedelmi érdekeknél fogva, melyeket a két szomszédos állam fentart állandóan, az idegenek között a legnagyobb arányszámmal van képviselve (az idegenek 55%-át alkotják! Vajjon ebből mennyi lehet a magyar? . . .)

Az idegenek második csoportját alkotó idegenek azok, akik egy vagy más körülmény miatt elveszítették az idegen védelmet (sokan a magyar honossági törvény miatt!),

vagy lemondottak arról, de azért itt vannak ma is a körülmények kényszere miatt, a román állam védelme alatt. Együttvéve 278.560 lelket számlálnak, akik között 256.488 a zsidó és 22.072 a különböző nemzetiségű idegen. Ezek az idegenek a lakosságnak 4.73%-át teszik, tehát másfélszer annyian vannak, mint az idegen államok itt lévő alattvalói együttvéve.

Moldova összes lakosságának több mint tizedrészét a zsidók teszik. Ide tömörülésüket az a tény magyarázza meg, hogy Oroszország és Ausztria szomszédos részéből (Galicia) ide vonzotta őket a könnyebb életmód reménye. A zsidók bevándorlása csaknem a XVIII. század végétől tart állandóan, de csak 1831--38 között öltött jelentékenyebb méretet, mikor a zsidók száma megkétszereződött. Ettől az időtől kezdve 1859-ig s még később is tartott a bevándorlás, csak nem olyan nagy mértékben, mivel a román kormány közigazgatási úton azt megakadályozta. Így a moldvai zsidók száma a különböző időből származó hivatalos adatok alapján: 1803. évben 3000 családfő, vagyis közel 12.000 lélek; 1820. évben 4.700 családfő, vagyis közel 19.000 lélek; 1831. évben 37.000 lélek, 1838. évben 80.000 lélek; 1859. évben 118.922 lélek és 1899. évben 193.282 lélek.

A moldvai zsidók Muntenia (Havasalfölde) felé való vándorlása 1860. évben kezdődik. Ebben az időben az országnak Milkov-on (határfolyócska a régi Moldova és Havasalfölde között) inneni részében 9.234 zsidó lakost irtak össze és 40 évvel később számuk már meghaladja a 65.000-et, azaz hétszerre több. Bukarestben 1860. évben közel 6000 zsidó volt és 1899. év végén már 39.000-nél többet irtak össze olyant, aki egy állam védelmét sem élvezte; szaporodásuk tehát 650%-ot tesz ki!

1859. évben az egyesült fejedelemségben 51.427 (1.3%) idegen találtatott: 28.186 osztrák-magyar, 9.545 görög, 3.658 porosz, 1.142 francia, 2.706 orosz, 2.631 török és még néhány más állam alattvalója csekély számban. Ugyanekkor az idegen zsidók száma 143.168 (3.3%) volt.

Az elmúlt 40 év alatt az idegen elemek feltűnően megnövekedtek, mivel arányszámuk 4·8⁰/₀ ról 7·9⁰/₀-ra emelkedett fel. Feltűnő különösen az osztrák-magyarok (?) szaporodása, kiknek száma megháromszorosodott (székelyek kivándorlása!) és a zsidóké, kiknek megkétszereződött a száma.

Az osztrák-magyarok (?) legszámosabban Muntenia országrészben vannak, különösen Ilfov (7·37⁰/₀), Braila (4·04⁰/₀), Prahova (2·25⁰/₀) és Covurlui (2·98⁰/₀) megyékben; a bulgárok a Duna mentén és Dobruzsában; a németek Ilfov (0·73⁰/₀) és Covurlui (0·38⁰/₀) megyékben; a görögök Braila, Covurlui és Tulcea megyékben; az olaszok szét vannak szórva az országban, de mégis Dobruzsában, valamint Ilfov, Covurlui és Prahova megyékben valamivel sűrűbben találhatók.

Az idegen elemek Romániában főleg a városokban találhatók nagyobb számmal, minek magyarázatát abban találhatjuk, hogy a községi törvény megtiltja az idegeneknek a falvakban való letelepedését. Ezt a törvényt — mint Colescu megjegyzi — a fenyegető politikai szükség diktálta, mit igazol a következő kimutatás is:

	Átlag 100 román honosra esett idegen:		
	városokon	falvakban	az egész országban
Moldovában	83	5	15
Munteniában	35	1	7
Olteniában	26	1	3
Dobruzsában	25	4	9
Romániában átlag	46	2	9

Tizenhárom városban (Bacău, Botosan, Dorohoi, Făl-ticeni, Hârlău, Herța, Iași, Mihaileni, Panciu, Piatra, Sinaia, Sulina és T.-Frumos) a román honosok kisebbségben vannak. Bukarestben a román honosok csak 65·5⁰/₀ ot tesznek ki, Brailában 58·9⁰/₀-ot, Galațon 61·2⁰/₀-ot. Románban 54·3⁰/₀-ot, Turn Severinben 66·4⁰/₀ ot, Focșaniban 67·0⁰/₀ ot, Constanțăban 63·2⁰/₀-ot.

A községi törvénytől szabott korlátok tehát a falusi községek román honosságú többségét megőrizték, mert

a falusi lakosságnak csak 2·4⁰/₀ a az idegen, ebből is 1·26⁰/₀ román védelem alatt él (azaz hontalan!).

Végül lássuk a román hivatalos statisztika világánál a lakosság megoszlását vallás és honosság szerint.

E g é s z R o m á n i á b a n :

	a román honosokból	az osztrák-magyarokból	a hazátlanokból
		ebből falun lakik	
görög-keleti	5,355.470	34.175	19.375 9785
zsidó	4272	4177	702 256.500
róm. kath.	70.408	57.627	15.538 5753
protestáns	4540	12.125	1950 1703
mohamedán	38.656	4	2 1665
örmény	3496	88	31 505
lipován	12.422	45	41 2561

H o n o s s á g s z e r i n t :

	róm. kath.	protestáns
román alattvaló	70.408	4540
osztrák-magyar alattvaló	57.627	12.125
belga »	141	5
bolgár »	14	—
svájci »	239	455
angol »	136	259
francia »	1417	62
német »	4309	2982
görög »	70	1
olasz »	8499	32
orosz »	745	452
szerb »	65	1
török »	189	28
más állami »	55	104
hazátlanok »	5753	1700
Összesen :	139.667	22.746

A nagyobb városokban honosság és vallás szerint:

	Osztrák-magyar		Francia		Német		Olasz	
	r. kath.	prot.	r. kath.	prot.	r. kath.	prot.	r. kath.	prot.
București	18.541	7746	748	32	2040	1639	1922	17
Braila	2545	239	38	2	169	65	258	—
Galați	3171	167	127	13	306	197	341	—

	Osztrák-magyar		Francia		Német		Olasz	
	r. kath.	prot.	r. kath.	prot.	r. kath.	prot.	r. kath.	prot.
Buzeu	515	35	14	—	37	6	64	—
Ploiești	1200	355	24	1	73	51	193	3
Giurgiu	281	24	7	—	11	5	29	3
Craiova	2456	429	28	1	195	106	138	—
Botoșani	548	26	6	1	2	1	15	—
Jași	1331	159	88	2	102	92	224	—
Pitești	604	216	13	—	45	31	124	—
T.-Severin	3021	82	11	—	170	40	111	—
Roman	335	22	—	—	11	11	22	—
R. Vâlcea	348	238	14	—	6	4	100	1
Piatra	316	23	2	—	28	4	29	—
Focșani	761	49	7	—	48	4	70	—
Dorohoi	319	9	3	—	—	1	—	—
Constanța	313	45	57	—	67	68	337	1
Bârlad	251	23	1	—	15	7	32	—
Bacău	423	7	8	—	12	3	16	—

Itt kell megemlítenem, hogy Románia mikor az első részletesebb népszámlálási adatait közre adta, ha a szomszédságában levő önálló, független, semmi más államnak alá nem vetett ezeréves Magyarország polgáraitra vonatkozó adatokat, az ausztriai hasonló adatokkal össze nem vonja, hanem legalább annyira tisztelte volna Magyarország államiségét, mint Bulgáriáért: az igazságot becsülte volna csak meg.

II. Románia nemzetiségei.

Colescu L. a romániai állami statisztikai hivatal főnöke abban a nagy munkában, melyben Románia 1899. évi népszámlálási adatait ismerteti, kijelenti egyszerűen, hogy Romániának nincs és nem is lehet nemzetiségi kérdése. Kijelenti azt is, hogy bár Romániára nézve igen fontos körülmény, hogy lakossága néprajzi és politikai szempontból hogyan oszlik fel, mégis kitér a kérdés fejtegetése elől, de »nem azért mintha kérdés tárgyát képezhetné

nálunk a román nemzet egysége és egyöntetűsége, hiszen a román elem (értsd politikailag román polgár!) az ország lakosságának több mint 92⁰/₀-át teszi».

Colescu már említett munkájában (L. oldal) így folytatja statisztikai magyarázatát:

A román állampolgárok csoportjait — néprajzi és az eredeti haza szempontjából — nem különböztettük meg, *ez nem is képezte a népszámlálás feladatát*, mivel — mint fentebb is említettük — ennek a kérdésnek nincs nagy (?) jelentősége (?), továbbá azért sem, mert a román többség őslakókból áll (köztük a magyar csángók is!), viszont a honosított idegenek csak egy törpe kisebbséget alkotnak, a sűrű tömegű őslakókkal szemben. *Mint néprajzi jelenséget megemlíthetjük még a néhány (?) ezer csángót és székelyt, akik eredeti magyarságukat elveszítették* (még nem egészen!?), *levetkőzték a letűnt évszázadok alatt s megtelepedtek mint román állampolgárok Moldova közepén Roman, Bacău és Fălciu megyékben. Még van néhány (?) bulgár és szerb telep a Duna-menti községekben, mindnyájan meghonosodva. Csak még megemlítjük az aránylag elég számos cigány csapatokat, szétszórva az ország megyéiben; kiknek nagyrészüik felhagyott a jellemző nomád élettel és megtelepedtek a román községekben; csak kevés számú cigány található és ezek is nagyrészből idegenek, akik ma is nomád életet élnek, bebarangolva az országot, jellemző sátraikkal.* (Ezek a számszerint ki nem mutatott cigányok — szintén az »uralkodó« vallás kötelékébe osztoztak be.)

Egyedüli része Romániának, hol az eredetileg »idegen« elemek számosabban és egy tömegben vannak s ez — Dobruzsza. Ennek lakossága idegen (?) telepesekből alakult, akik természetesen máig is megtartották néprajzi jellegüket s mindnyájan — *az elfoglalás (?) által román polgárokká váltak*, (de még ma sincs polgári joguk!) A főbb nemzetiségek, melyekkel Dobruzsában találkozunk a románokon kívül: rörökök, tatárok, bulgárok, oroszok, görögök és németek (együttvéve 129.217 lélek!)

Ha a nemzetiségi kérdés elbírálásánál a Colescu L. rendszerét és okoskodását követjük, akkor a Magyarországi nemzetiségi kérdés fölött is egyszerűen napirendre térhetnénk, hiszen *nálunk is a magyar elem* (Colescu szerint a magyar honosságot értve e szó alatt) *az ország lakosságának több mint 98%-át teszi s így tehát a magyar nemzet egysége és egyöntetősége kedvezőbb mint Romániáé*, Bár a szavakkal való játszás nyilvánvalóan kitűnik a román hivatalos nyilatkozatból, *román szempontból* mégis jogosnak kell elismernünk a kérdésnek illetően való tárgyalását, noha az igazsággal Colescu eljárása nem egyeztethető össze.

Romániának különösen egy előnye nyilvánvaló Magyarországgal szemben, t. i. ő mindig *okos nemzeti politikát* követett s egyes politikai jelszavakért nem áldozta fel soha a nemzeti érdekeket. Mindig két jelentősebb politikai párt küzd ott a hatalomért: a liberális és konzervativus párt, de ha a liberálisok kerültek is az ország kormánya élére, a szabadelvűséget csak annyiban érvényesítették, amennyiben a *román nemzeti érdekek* megengedték. Ezt nyíltan is bevallotta egyik szabadelvű kormány elnöke, mikor, néhány év előtt a nemzetközi statisztikai egyesület azt az óhaját fejezte ki Romániával szemben, hogy a statisztikai adatokat valamivel szabadelvűbb szellemben kezelje. *»Első a nemzeti érdek, s amennyiben ezzel összeegyeztethető, ennek keretében érvényesülhet és érvényesül is a szabadelvűség! Ez a román szabadelvű felfogás.«*

És be kell vallanunk, hogy a román kormány minden hasonló esetben igen okosan jár el. Annyira okos politikát követ bármely pártállású román kormány, hogy bátran minta gyanánt vehetnék a magyar kormányok is. Románia nemzetiségi viszonyait sem azért bolygatom meg, hogy anyagot szolgáltatassak Románia nemzeti politikája ellen, esetleg intézhető támadáshoz, hanem egyszerűen csak azért, hogv rámutathassak arra, hogy a román hivatalos statisztika nem egészen ok nélkül *titkolózik* és arra is, hogy Románia nemcsak féltve őrzi, leplezi *»kényes«* kér-

dését — a nemzetiségi kérdést —, hanem komolyan, bátran, céltudatos eszközökkel annak kényes volta megszüntetéséhez hozzá is fogott, hogy mire »titka« nyilvánosságra kerülne, azt már a feledés homálya borítsa be.

E munkálat célja azért kettős: 1. bemutatni a lehető adatok alapján, hogy Romániában is vannak nemzetiségek; 2. felsorolni a román eszközöket és módokat, melyekkel Románia a siker reményével fogott hozzá, hogy a saját nemzetiségi kérdését megoldja — csendben, lármá nélkül.

Az előbbi fejezetben Colescu L. nyomán elmondottakban, néha-néha felcsillant, hogy az »egységes és egyöntetű« román lakosok csak akkor mutatkoznak »egyöntetűeknek, ha a „román honosság“ leplét nem bolygatjuk meg. Colescu L. szinte maga is érzi kényes, felelőségteljes helyzetét a nyilvánossággal szemben és azért küzdök benne a komoly statisztikus, a román hazafival. Ennek a lelki túsának köszönhetjük, hogy bár akaratlanul — néha-néha a román nemzet egyöntetűségét jelképező »román honosság« átláthatlannak tetsző leplét meg-meg lebbenti szemünk előtt. S ha még ezen felül nem sajnáljuk a fáradtságot és Romániának különböző vidékeit beutazzuk, akkor teljes mértékben megértjük a román statisztika »rendszerét«.

Legelőször is — mint magyarokhoz illik — az »egységesnek és egyöntetűnek nevezett« román nemzet testében keressük azokat a részeket, melyeket a mi fajunknak Románia területére szakadt hajtása foglal el. Fogadjuk el Colescu L-et vezetőnknek, aki így szól idézett munkájában: »*Mint néprajzi jelenséget említhetjük meg azt a néhány ezer csángót és székelyt, akik a letűnt évszázadok alatt levetkőzték és elvesztették magyarságukat s itt megtelepedve élnek, mint román polgárok Roman, Bacău és Fălciu megyékben.*« (A származásra nézve úgy tetszik, Postelnicescu J. jobban van értesülve, mert ő még *megengedi*, hogy ezek a csángók a magyarok maradékai, itteni tartózkodásuk idejéből.)

Tehát Colescu egyenesen rámutat három megyére, ahol az a »nehány« ezer csángó él, látogassuk meg e

megyéket és vizsgáljuk meg a rájuk vonatkozó hivatalos statisztikai adatokat. És itt átadom Postelnicescu J. román írónak, aki *a moldovai magyaroknál tett utazása* eredményéről beszámol egyik igen gondosan szerkesztett havi folyóiratban. (*»Sezătoarea Seteanului«* havi folyóirat 1906. évi 9. és 10. száma. 286—290. lap. Szerkesztik: Cosbuc G., a költő, aki Magyarországon született és nevelkedett, dr. Istrati C. egyet. tanár, Mrazek L. egyet. tanár, Athanasie püspök stb.)

»Minden kétségen felül álló igazság: valamely állam akkor léphet csak a haladás útjára, ha minden alkotó eleme előhaladásán dolgozik, különben feneketlen örvény szélén áll. Nem kevésbé igaz az is, hogy haladása állandó lehessen, okvetlenül szükséges feltétel az, hogy az állam lényeges alkotó elemeit alkotó társadalmi osztályok, alá vessék magukat a haladás szabályainak és egymással kezét fogva dolgozzanak az állam előhaladásán. *Valamely nemzet minden osztályainak ugyanazon nemzeti eszményei, hasonló törekvései, ugyanazon nyelve és szokása kell hogy legyen,* mert mihelyt csak egyetlenegy szempontból is különböznek, legyen az a nyelv, a nemzeti ideál, avagy a vallás, az illető állam előhaladása nincs biztosítva. Ezt a szabályt általánosságban tekintve lássuk, nálunk feltételei megtalálhatók-e s akik a kérdést részleteiben vizsgálták, adjanak számot arról, hogy haladunk-e vagy sem.

Megvizsgáltam én is, megvizsgálták mások is számosan és *amit* láttunk, azok azt bizonyítják, hogy nem haladunk, sőt azt is megállapították, hogy *miért*. A sokféle okok közül az egyik, amelyik utóbbi időben nagy zajt idézett elő és sokakat nyugtalanított, sokaknak okozott gondot: az idegenek és idegen befolyások kérdése . . .

A csángók kérdése, melyről beszélni óhajtok, eléggé bőven bizonyítja, milyen nagy befolyása van nálunk az idegenségnek.

Volt „szerencsétlenségem“ a moldovai falvakban — nem is beszélve a városokról — olyan románokat találok, akik nem tudnak románul beszélni, még köszönni sem és ami igen fontos, mindent gyűlölnék (?), ami román,

— és ezek is mindnyájan románok!? Sőt találtam egész falvakat, ahol nincsenek mások, mint ilyen fajtájú románok; maguk közül van falusi bírójuk (rettenetes!), papjuk (de csak vallás és nem faj szerint!) — és vannak saját céljaik (?), melyek sohasem lehetnek azonosak a mieinkkel. És mégis, ahol található is egy-egy szegény tanító vagy nyomorúságos pap kihelyezve, ezek missziója elébe távolról jövő gáncsokat vetnek. *Ugyan kérem, említsen valaki még egy olyan helyet, ahol az idegenek úgy felbátoríttatnak és védelmeztetnek, mint ezeken a helyeken találjuk?! (Nézzen át csak Magyarországra!)* Hazánkban különösen Moldva hegyes részein igen sok idegent találunk befészkelődve.

Első sorban a csángókról beszélek, főleg azért, mert több — idegenektől fizetett ujság — kitartással követeli a dobruzsaiak részére a politikai jogokat. (Románia 131.353 négyzetkilométer területéből 15.536 km²-t foglal le Dobruzsza országrész, melynek lakossága 267.808 lelket tett ki 1899. év végén. Ebből román honos 245.742 lélek. Ez az országrész már évek óta küzd, hogy a lakosság a politikai jogokat is élvezze. Mikor első alkalommal fordult ez irányban a kormányhoz, a lakosság anyanyelvére vonatkozó adatokat is közölte. Volt akkor Dobruzsában 138.537 románul is beszélő, 34.352 török-tatár, 34.524 bulgár, 24.069 orosz, 9104 görög, 8311 német, 4447 zsidó, 2848 örmény és 6706 különféle nyelvet beszélő román alattvaló. És — mert a román honosok között még több a nem román anyanyelvű, mint amennyit az ország érdeke megtűrhet — maig sem kapták meg ezen állampolgárok politikai jogaikat. Erre a küzdelemre vonatkozik Postelînescu fentebbi közlése.) Egy kis figyelmet fordítva az alábbiakra, kitűnik azonnal, hogy milyen nagy tévedésben vannak azok, akik a dobruzsaiak jogait összezavarják a csángókéval.

Mikor a nagy és halhatatlan Kuza vajda megajándékozta az országot az 1864. évi honosítási törvénnyel, ez magában foglalta a magyarokat is, akik Moldova ezen részeiben találtattak, mint évszázadok óta megtelepedett lakosok; azaz, ezek a magyarok is románoknak tekintet-

tek, dacára katolikus vallásuknak. Ime ezek a csángók! (Ez ugyan tévedés, mert a csángók legnagyobb része ú. n. »rezes« — rázás — vagy részes, akik már Stefan cel Mare idejében is román honosoknak tekintettek, mivel nem hűbértség alapján, hanem mint egykori szabad elfoglalói ennek az országnak — részesültek a birtokból. Sok csángó családban ma is megtalálható Stefan cel Mare és Alexandru vajdának a XV-ik században kelt megerősítő levelei. Tehát nem felszabadult jobbágyok a csángók, a mint sejtetni engedi az író, hanem a szabad birtokosok osztályába tartoztak.) *Lehetséges, hogy ezek a csángók nemcsak a magyarok maradékai, hanem a székelyekké is, de ma érzelemben egyszerűen magyarok.*

Vallásuknál fogva, amely azonban nem egyúttal a mienk is, képesek voltak megmaradni magyaroknak a mai napig és képesek mind jobban és jobban gyűlölni bennünket (?), keresve mindinkább azt, ami megkülönbözteti őket a benszülött románoktól és a román haza helyett egy Magyarországot óhajtanak (?) és készítenek elő. És hogyan is kívánhatjuk tőlük, hogy ne így legyen, mikor papjaik azt mondják nekik, hogy tartsanak egymás között össze, mert mi románok (ortodoxok) tisztátlanok nagyunk, a kikkel nem kívánatos összekeveredni; a magyarok istene még nem áldozott le és el fog jönni a szabadságuk ideje — és ezek szintén románok!? Dehogy azok, de azért köszönet vallásuknak és papjaiknak, akik a mi nagyjaink által sokszor nagy rangra emeltetnek, közülök vannak falusi bíráik, népbanki igazgatók stb. (Nálunk „rosszabb“ a helyzete az oláhnyelvű magyar polgárságnak, mert nemcsak falusi bírák, bankigazgatók lehetnek közülök, hanem még tanítók, tanárok, papok, ott magyarból az sem lehet — községi és körjegyzők, szolgabírák, járásbírák, törvényszéki-, táblai- és kuriai bírák, ügyvédek, orvosok, orsz. képviselők, főispánok, államtitkárok, egyetemi tanárok stb. ek is lehetnek!) *A csángók elérték azt, hogy ezeken a helyeken már többségben vannak; elérték azt, hogy a magyarosításnak (?) erőteljes elemeivé váljanak (magyarul még írni és olvasni*

sem tanulhatnak meg!), magyar érzelmeikben felvilágosodtak és magyar nyelvüket megőrizték.

És mindezek dacára — románok!?

Ilyen románokkal van bátorságunk megkezdeni a nagy román feladatokat? (Szegény csángók, ha tudnák mi mindenre nem tartják képeseknek románnyelvű polgártársaik! Ők voltak azok, akik a nemzeti kiállítást Bukarestben legszorgalmasabban látogatták. Az egész országból Bacău és Román megyékből látogatták meg legtöbbször a bukaresti kiállítást — mégis a csángók a rossz román hazafiak!?) Ilyen románokkal akarjuk mi kifejleszteni és megvalósítani egyes románok ideálját (Dákóromániát), akik szabadon keresztül gázolhatják a velünk egy fajhoz tartozók összes törekvéseit? Azok, akik a románság őriztével bíztak meg, jó volna, ha ezekre a románokra nagyobb gondot fordítanának!

Tapasztalt papoktól, felvilágosodott tanítóktól és értelmes öregektől hallottam, hogy addig, amíg ezeknek a csángóknak olyan papjaik lesznek, akik nem értik meg és nem érzik át a mi ideáljainkat, akik nem fogják fel a mi visszakövetelési jogainkat (ezek a Peste hotare-ra, Magyarország a Tiszáig eső részére, továbbá Bukovina és Basarabiára vonatkoznak!) amíg saját egyházaik (már iskoláik amúgy sincs!) és szokásaik lesznek: hiábavaló missionárusokat küldeni oda. (Ezen is segítve van már, mert a moldovai, jași-i egyetlen katolikus papnevelő intézetbe már csak olyanok vétetnek fel, akiknek az anyanyelvük is román!).

Ezek után, — azt hiszem érthető — miért vagyok ellene a dobruzsiaknak egy tömegben, politikai jogokkal való felruházásának. A csángóktól lakott terület képe a lehető legelszomorítóbb. Az említett román területeken járva azt hiszed, hogy magyar falvakban vagy: a nyelv magyar, a szokások magyarok, még a keresztúton levő kereszt felirata is magyarok. (Hej! ha nekünk itthon csak annyi kifogásunk lehetne nemzetiségünkkel szemben!?)

Jegyezze meg azért jól mindenki, hogy nem olyan

rózsás a helyzetünk. A kedves Moldova egy idegen hangyafészek, a melyben a magyar szalonnának és a zsidó fokhagymának is meg van a maga része . . .

Hallgassuk meg Románia legnagyobb élő tudósát Hasdeu-t is, aki szintén nem látja oly rózsásaknak Románia nemzetiségi viszonyait, miként azt Colescu L. főstatistikus előadása nyomán hihetnők.

1902. év februáriusában az »Apararea Naționala« című előkelő — Hasdeu a főszerkesztője — bukuresti újság heves kirohanásokat intézett a romániai magyarság ellen, abból az alkalomból, hogy a Bukarestben élő magyarok egy szerény heti lapot alapítottak. A többek között ezeket írja:

A köztünk élő magyarok elkezdettek mozogni. Magyar-nyelvű újságot alapítottak és hatalmas (?) társaságokban terjeszkednek, hogy országunkban elterjesszék a magyar nemzeti eszmét. Olvasóink könnyen elgondolhatják: mekkora veszedelmet jelent az, ha ez a szellem a magyar ügynökök által felfog ébresztetni a Bacău és Roman megyei magyar falvak lakosságában. A szóban forgó lapot Bálinth János róm. kath. missionárius szerkeszti. Amint mondják a szerkesztőség is a Barațián (a bukuresti róm. kath. püspöki templom) van. Ebből azonban azt következtetni, hogy ez tisztán katolikus kulturális célokat szolgáló újság, nagy tévedés lenne, hiszen a katolikus munkatársakhoz nem katolikusok is csatlakoztak . . . Világos tehát, hogy itt nem egy katolikus, de tisztán politikai színezetű közlönnnyel van dolgunk, melynek célja propagandát csinálni a magyar nemzeti eszmének. Most már azt kérdezzük Hornstein érsektől: belenyugodhatik-e abba, hogy papja . . . olyan magyar újságot szerkesszen éppen a Barațián, a melyiknek szelleme minden, csak egyházi nem lehet. Hisszük, hogy ha erről tudomást vesz, mint Románia katolikus érseke nem fogja megengedni, hogy a magyar misszionáriusok a katolikus vallást összevegyítsék a magyar nemzeti ideállal, kárára az előbbinek és hasznára az utóbbinak . . .

Majd később szemére vetette Hasdeu lapja »az idegen főpapnak«, hogy megengedte magyar ajku híveinek,

hogy magyar politikai (!?) jellegű egyesületeket és társulatokat alakítsanak románellenes (?) célzattal, titokban és zaj nélkül. (Szegény Hasdeu azt hitte, hogy a romániai magyarság *utánozni* találja a magyarországi oláhajkúak hazafias (?) munkásságát!) Ennek következtében *a főpap* levetkezve magasztos erkölcsi hivatását, *közönséges magyar politikai ügynökké változott*. Végezetül felhívja a román társadalom figyelmét, a báránybőrbe öltözött farkasokra.

(A szóban forgó újságot — Bukuresti Magyar Újság — Bálinth János bukuresti róm. kath. misszionárius szerkesztette. Megjelenése után — Hasdeu cikkeinek hatására — *a román királyi posta Moldova magyar lakta vidékein az előfizetőknek nem kézbesítette többé az „egyetlen“ magyar lapot*. Az ideális sajtószabadság hónapján ezt különben román lapokkal is megteszik, ha valami nem tetsző jelenik meg bennük. 1906. év nyarán a G. T. című romániai románnyelvű újság szerkesztője a falúsi postástól fel, a kereskedelmi miniszterig minden fórumot megjárta, mert lapjának példányait bizonyos esetekben a posta nem kézbesíti, holott ő kész bármikor felelni a megjelenő közleményekért — *a bíróság előtt*. Orvoslást nem ígértek, de — óvatosságra figyelmeztették jövőre. Még egy példa a »korlátlan« sajtószabadság hónapból. 1906-ban valami összeütközése támadt Romániának Görögországgal. Első dolga volt a román királyi kormánynak az idegen görögöket kitiltani az ország területéről; azután pedig a görögnyelvű románok *egyetlen lapját egyszerűen betiltotta — minden pörbefogás nélkül*. Az így megszűnt »Iris« görögnyelvű lap aztán átköltözött Magyarországra és Hosszúfaluban jelent meg.)

Ime tehát csak a „világba“ beszélő Colescu főstatistikus szerint nincs „nemzetiségi kérdése“ Romániának, különben pedig, a családon belül a nagyon is sok gondot okozó égető nemzetiségi kérdés mielőbbi megoldását követelik a román család tagjai, hogy egységes és egyöntetű nemzettel foghassanak hozzá a visszakövetelési jog érvényesítéséhez. (A román közoktatásról szóló radikális tör-

vény indokolásából is kítűnik különben, hogy egész nagy területek vannak Romániában, hol a román állami nyelvet nem ismerik, nem értik... Lásd alább a népoktatásról szóló fejezetben!)

Meghallgatva Postelnicescu-t és Hasdeu-t, próbáljuk meg mi is szétnézni azon a területen, ahol *szerintük* már már *többségben* vannak a magyarok. Ha Colescu számadatait és a régebbi adatokat hasonlítjuk össze, akkor a csángók terjeszkedéséről egyáltalában nem beszélhetünk. Romániai adatok szerint 1844-ben *43.244 lélek* róm. kath. volt Moldovában, míg 1869-ben *62.914* és a legutóbbi hivatalos népszámlálás szerint (1899. dec. 31.) román honos *65.120*, s az idegenekkel együtt *88.803*. Bár jelenleg a magyarul beszélő róm. katolikus román honosok száma, különösen az 1896. évi romániai népoktatási törvény életbe lépte óta nagyon megapadott, mégis elmondhatjuk egészen bátran, hogy a moldovai jelenlegi római katolikusoknak legalább 90% magyar eredetű. *Még ma is róm. katolikus és „ungur” (magyar) egyet jelentenek Moldovában a román nyelvű románok előtt még akkor is, ha az illető már csak román nyelven tud beszélni. A románságnak egy részét, amely már se nem katolikus, se nem magyarajkú, „unguren”-nek nevezik ma is, bizonyára a magyar származás révén.* Zöld Péter, Gegő, Ernyei, Kovács, Imecs stb. multszázadbeli utazók szerint még a Huși, Jasi megyei római katolikusok is magyarok voltak. A huși-i magyar híveknek Zöld Péter még magyarul prédikált 1765-ben; Gegő páter pedig 1836-ban Jásiban mintegy 1600 magyart talált, de mint mondja »némelyek számosabbnak állítják lenni«. Alexandrescu: »Almanacul cultelor 1868.« című munkájában a moldovai részen 89 róm. katolikus egyház és 12 kis kápolna van felsorolva. Az akkori egyházi sematizmus alapján kiszámítva, volt: székely települő, állandó lakhelylyel 12.000, mozgó magyarság 5000, idegen római katolikus 3000, eloláhosodott csángó 15.000, ősei nyelvét értő és beszélő magyar *45.919 lélek*, az összes katolikus népesség 62.914. Egyházi kerület 4, anyamegye 25, fiók-

egyház 178, templom 80, kápolna 10, lelkész 26. (Kovács Ferenc utazása Moldova-Oláhországban 1865. 54. lapon.)

Ma pedig hogyan állunk az 1899. évvégi népszámlálási adatok szerint? Huși városban 1968 róm. katolikus van összesen, míg az egész Fălciu megyében 3707 lelket találunk csak; Jași városban pedig, a róm. kath. püspök székhelyén és az egyetlen moldovai papnevelő intézet városában összesen 298 lélek vallotta román honos róm. katolikusnak magát, míg az egész Jași megyében 1968 lélek, de magyar anyanyelvűt egyet sem találunk ezen ősi magyar telepeken.

Lássuk ezek után a moldvai megyékben élő róm. katolikusok számát, mivel csak ennek segélyével állapíthatjuk meg azt a nagy veszedelmet, amely Postelnicescu szerint fenyegeti a magyar nyelvű románság révén a román nemzeti eszmét. Az 1899. évi román hivatalos népszámlálási adatok szerint volt:

	római katolikus		
	román honos	oszták-magyar alattvaló	összesen
1. Bacău megyében	32.530	2214	35.498
2. Botoșani megyében	185	1497	2163
3. Dorohoi »	44	1280	1542
4. Fălciu »	3707	113	3937
5. Jași »	1919	1623	4806
6. Neamțu »	1772	1830	3938
7. Putna »	976	1812	3374
8. Roman »	22.247	523	23.123
9. Suceava »	178	1906	2542
10. Tecuciu »	1273	501	1928
11. Vaslui »	29	240	405
12. Tutova »	20	411	640
13. Covurlui »	240	3483	4915
Egész Moldovában	65.120	17.436	88.803

A moldovai 65.120 román alattvaló róm. katolikusból Colescu utalása szerint is a Bacău, Roman és Fălciu megyeieket csángóknak vehetjük, azaz 58.484 lelket s ha még ezekhez

számítjuk Neamtu, Putna és Tecuciu megyék róm. kath. román alattvalóiból 3776-ot; a moldovai román honos római katolikusok közül 62.260 lélek legalább is csángó, azaz magyar származású ma is!

A Moldovában található ú. n. »hazátlanok« közül (akik elvesztették honosságukat, de román alattvalókká nem lehettek s így tényleg ők polgárjogok nélküli román alattvalók!) a róm. kath. vallásúakat is mind magyaroknak (székelyeknek) vehetjük, ezek száma 1899-ben 3023 lélek volt; ezekkel együtt pedig a róm. katolikus moldovai magyar származású, *ténylegesen* román alattvalók száma 65.283 lelket tett ki 1899-ben.

A moldovai 17.436 osztrák-magyar róm. kath. honosból, a helyi tapasztalatok alapján 16.000-et szintén magyaroknak, jó részben csikmegyei székelyszármazásúnak minősíthetünk, de ideszámíthatjuk teljesen a moldovai 1108 osztrák-magyar alattvaló mozgó lakosságot is s így: *Moldovában a magyar származású róm. katolikusok számát teljes bizonyossággal tehetjük 78.368 lélekre.*

Az elmondottaknak alapján és Colescu L. rendszere alapján az egész Románia területén 1899. év végén össze-számlált magyarok számát a következőkben állapítjuk meg, a lehető megközelítő pontossággal.

	lélek
I. Moldvai magyar r. kath. román alattvaló	62.260
Moldován kívüli » » » »	4000
Moldovai magyar prot. » »	197
Moldován kívüli magyar prot. » »	482
» » » r. kath. hazátlanok	2730
Moldvai » » » »	3023
Az egész országból magyar prot. »	1700
A 2423 hazátlan mozgó lakosságból magyar	760
A 20.734 román honos mozgó lakosságból magyar	734
Tehát magyarnyelvű román honos	<u>75.586</u>
II. Az 57.620 r. kath. osztr.-magy. alattvalóból	lélek
magyarnak vehető	50.627
A 12.125 protestáns osztrák-magyar alattvalóból	
magyarnak vehető	12.125

A 4177 zsidó osztrák-magyar alattvalóból magyar- nak vehető	3000
A 88 örmény osztrák-magyar alattvalóból magyar- nak vehető.....	88
A 34.175 gör. kel. osztrák-magyar alattvalóból magyarnak vehető	2000
Az 1108 mozgó osztrák-magyar alattvalóból magyarnak vehető	1108
A 34.175 gör. kel. osztrák-magyar alattvalóból magyar alattvalónak vehető	30.000
<hr/>	
Tehát a Romániában tartózkodó magyar alatt- valók száma.....	98.943

Az I. és II. csoportban felsorolt, *Romániában élő és tartózkodó magyarok számát tehát megközelítő pontossággal 174.534 lélekre tehetjük 1899. év végére vonatkozólag.*

Hogy a moldovai magyar róm. katolikusok községek szerinti eloszlásáról is képet nyerhessünk, ide iktatom a hivatalos statisztika alapján azoknak a moldovai községeknek neveit, melyekben róm. katolikusok élnek, akik között azonban néhol német- és lengyelajkúak is tekintélyes számmal találhatók.

I. Bacău (Bákó) megyében.

a) Bistrita de Sus járásban.

	Iélek
1. Bacău (Bákó) város	1233
2. Bogdănești (Bogdánfalva)	161
2. Bohuciu (Bohus)	851
4. Dealul Nou (Ujhegy)	698
5. Fântânelele	481
6. Gârleni	769
7. Luzi-Calugăra	2178
8. Mărgineni-Munteni	1009
9. Osobiți Mărgineni	325
10. Prăjești	1527
11. Schineni	208
12. Slobozia-Luncani	52

b) Bistrita de Jos járásban.

	l é l e k
13. Cleja (Klészsa)	2315
14. Faraoani (Forrófalva)	1618
15. Fundul Răcăciuni (Alsórekecsény)	915
16. Gioseni (Dióskút)	1169
17. Letea	129
18. Milești	322
19. Nănești	362
20. Păucești	51
21. Răcătau (Rekettyó)	54
22. Răcăciuni (Rekecsény)	579
23. Ruși	147
24. Tamași (Tamási)	369
25. Valea-Mare (Nagypatak)	1595
26. Valea-Seaca (Szárazpatak)	2487

c) Tazlău de Sus járásban.

27. Agășu (Ágas)	179
28. Balmășeni	199
29. Brusturoasă	1106
30. Bucșești	64
31. Comanești (Kománfalva)	414
32. Dărmănești (Dormánfalva)	514
33. Doftana	419
34. Moinești	197
35. Solonțu (Szalánc)	184
36. Valea-Arinilor	217
37. Văsiești (Vesszős)	148

d) Trazlău de Jos Trotușu járásban.

38. Ordesani	55
39. Berzunțu (Berzence)	269
40. Bogdănești (Bogdánfalva)	1725
41. Bogdana (Bogdán)	264

	lélek
42. Boşoteni	88
43. Căiuţu	255
44. Gropile	103
45. Groseşti (Gorzafalva)	1637

A gorzafalviak 1860-ban a hercegprimáshoz 600 gazda nevében kérést adnak be — *magyar nyelven* —, hogy Páter Kozmát, lelkészüket ne vegyék el. Ezen idő óta többé a moldvai magyarok meg sem szólalhattak; elnémítottak egészen.

	lélek
46. Hârja	65
47. Nadişa (Nádas)	265
48. Oneşti	812
49. Râpile	133
50. Sânduleni	462
51. Scorţeni	956
52. Slănic (Szalénc)	856
53. Târgul-Ocna (Aknavásár)	906
54. Târgul Trotuşu (Tatros vásár)	495
55. Țeţcani	307
56. Valea Rea (Ördögpatoka)	268

II. Botoşani megyében.

57. Botoşani	912
58. Bucecea-Târg	72
59. Călineşti	79
60. Deleni	53
61. Dumbrăveni	59
62. Movila-Rupta	51
63. Rânghileşti	66
64. Storeşti	163

III. Dorohoi megyében.

65. Bivolile	62
66. Darabani	42
67. Dorohoi	329

	létel
68. Mihaileni (Mihályfalva)	212
69. Mileanca	81
70. Sendriceni	43
71. Tureatca	47
72. Zvorostea	88

IV. Fălciu megyében.

73. Epureni	824
74. Huși (Húszvásár).....	2084
75. Răducăneni	894

V. Jasi (Jász) megyében.

76. Bărlești	129
77. Belcești	236
78. Braești	90
79. Cotnari	214
80. Copou	89
81. Jași (Jászvásár)	2502
82. Sipotele	198
83. Miroslava	84
84. Voinești	60
85. Târgu-Frumos	75
86. Galata	134
87. Cucuteni	695

VI. Neamtu megyében.

88. Bicaz (Békás)	290
89. Bistriciora (Beszterce).....	413
90. Bârgăoani (Borgófalva)	769
91. Bălțătești	56
92. Buhuși (Bohus)	70
93. Dobreni.....	46
94. Dochia	74
95. Neamtu	90
96. Măstăcanu.....	195

	lélek
97. Tăzlău (Tázló)	690
98. Vadurile	59
99. Vânător Neamțului	73
100. Pângărați	243
101. Piatra	427
102. Talpa	215

VII. Putna megyében.

103. Anghelești	75
104. Adjudu Nou	133
105. Domnești	46
106. Focșani	1132

A foksáni templomot a múlt század 50-es éveiben magyar pap, Páter Kozma építette a magyar hívek áldozatkészségéből.

	lélek
107. Măreșești	294
108. Odobești	40
109. Pătești	52
110. Paucești	67
111. Panciu	89
112. Sascut (Szászskút)	678

Szászskúton még román honos református magyarok is vannak; 1868-ban még 183 lelket találtak Veszeli, Imecs és Kovács kath. papok, sőt mint Kovács Ferenc írja, saját lelkészük is volt. (Utazás Mo'dva-Oláhországban 1868-ban.

42. lap.)

	lélek
113. Vizanția	380

VIII. Román megyében.

a) Fundu (Alsó) járásban.

114. Balușești	424
115. Damienesti (Deményfalva)	306
116. Negri	44
117. Poina Jurașcu	515
118. Roșiori	132

b) Siretu de Sus (Felső-Szereti) járásban.

	l'ek
119. Băra (Bara)	969
120. Boghicea	429
121. Cuza Voda	44
122. Doljeşti	1851
123. Heleştieni	126
124. Micăuşeni (Miklósfalva)	1403
125. Sagna	697
126. Scheia	1146
127. Strunga	62

c) Moldova Siretu de Jos (Alsó-Szereti) járásban.

128. Adgiudeni	1047
129. Boteşti	1183
130. Dulceşti	178
131. Gheraesti (Gyéres)	1670
132. Hă'ăuceşti (Halas)	1983
133. Mirceşti	1237
134. Mogoşeşti	352
135. Pildeşti	999
136. Răchiteni (Recsetény)	977
137. Roman (Románvásár)	720
138. Săbăoani (Szabófalva)	3023
139. Tămăşeni (Tamásfalva)	1093
140. Văleni	132
141. Tupilaţi	90

IV. Suceava megyében.

142. Brosteni	46
143. Drăguseni	57
144. Fălticeni	233
145. Lespezile	465
146. Mălini	297
147. Păscani	1060
148. Sabasa	55
149. Stolmiceni	127

X. Tecuciu megyében.

150. Tecuciu	325
151. Gaiceana	528
152. Ploşcuţeni	730

XI. Vaslui megyében.

153. Vaslui	110
154. Munteni de Jos	77

Ime a magyar fajnak még ma is eléggé jelentékeny nyomai a román nemzet »egységes és egyöntetű testében!« Bár tagadhatatlan, hogy az elmúlt száz év alatt, mely alatt az egyöntetű román faj kialakítása céljából annyi kiváló román hazafi céltudatosan küzdött, még az eszközökben sem válogatva, a magyar faj nemcsak aránylag, de számszerint sem szaporodhatott; de azért még ma sem éppen olyan jelentéktelen, mint Colescu szeretné elhitetni, mit Postelnicescu, Hasdeu és társaik is igazolnak.

Mivel nem célom nemzetiségi nehézségek elé állítani Romániát, mert elismerem azt a jogát és kötelességét, hogy nemzetét egyöntetűvé és egységessé gyúrja át — a maga módja szerint is — azért még röviden a román polgárság testében más, külsőleg is felfedezhető faji különbségekre is rá óhajtok mutatni.

Colescunak az egyöntetűsége vonatkozó állítását *feltehetőnek* kell elfogadnunk, ha a román fejedelemségek s később a királyság megalakulásának történelmét vizsgáljuk. Az a földterület, melyen a román királyság elterül, egységes nemzeti birtokot soha sem alkotott. Jellemzően érdekes az is, hogy románfajú birtokos osztály sem alakult ki Románia területén. Azok a román bojári családok, melyek ma is Románia művelés alatt álló területének több mint felét bírják, csaknem egészben idegen — olasz, görög, orosz, magyar stb. — származásúak (Sturdza, Ghika, Stirbey, Lahovary, Buzdurgán, Rosetti, Bratianu, Margiloman, Davila stb.) Mint kelet és nyugat ütközőpontja a legkülönbözőbb fajú

népek fenhatósága alatt állott. Az évszázadok hosszú során át tartott háborús időkben a románság a Duna mellékén állandóan megtelepülve soha sem volt, hanem a Kárpátok hegységei közé húzódtak s a Duna két partját inkább a bolgár és szerb faj foglalta le. Ezt — mellékesen érintve — Colescu is elismeri. A bolgárok és szerbektől elfoglalt terület nem is lehet olyan kicsiny, hiszen ezek telepei egészen a főváros, Bukurest szomszédságáig felhúzódnak. A Bukurest környékén levő falvak, az újabb telepítéseket (Cuza vajda birtokára) kivéve, még ma is szerb és bolgár jellegűek (kertészkedő falvak). S hogy úgy a szerb, mint a bulgár, albán és görög fajú román honosságú lakosság számáról még megközelítő képet sem adhatunk, a moldovai magyarokról adotthoz hasonlóan, egyszerű oka az, hogy ezek vallása megegyezik az »uralkodó« vallással s így a gör. keleti vallás a statisztika számoszlopai közé semmimű megkülönböztető jelt nem engedett bejutni, mint fentebb a róm. kath. magyaroknál. Azt azonban megengedi Colescu is bizonyára, hogy a gör. keleti vallás kötelékébe tartozó román honosoknak igen tekintélyes része, *még nem román fajilag*, hiszen, ha csak 5—10 ezer idegen fajhoz tartozóról volna csak szó, az a *hivatalos* statisztika lenne annyira gavalléros, hogy nem hagyná ki a faj vagy anyanyelvi adatokat. Különben is ha a bulgár és görögökkel viselt huza-vonák mélyebb okait vizsgáljuk, mindig megtaláljuk, hogy azok a Románia területén élő illető faj faji érdekeivel összefüggésben voltak.

Még napjainkban is fél Románia az ú. n. bulgár propagandától, mint annak idején a magyartól s a bukuresti lapok minden romániai bulgár mozgalmat »idegesen« tárgyalnak, mire a bulgáriai ujságok rendesen azzal válaszolnak: jobb volna, ha a román kormány gondját az képeznék, hogy a dobrudsaiak egyenlő jogokat élvezzenek a többi románokkal.

Románia keleti vidéke különösen az, ahol — általánosan tudva — a román faj legkevésbé van képviselve. Ezt érzi is a román kormány, amit ügyes és okos telepítési rendszerrel

igyekeszik ellensúlyozni. És kiket telepít ide a román kormány? Az 1877. évi török-orosz-román háborúban részt vett katonákat, akiknek itt nemcsak a megélés a feladatuk, hanem bevallottan a *románosítás* is ezzel kapcsolatban és a *nem románosodó elem kiszorítása*. (A jubileumi nemzeti kiállítás alkalmából 1906. év októberében, Saligny közelében, Lahovary János miniszter adta át a legújabb telepet, »Stefan cel mare« telepes községet a veteránoknak. Beszédében az *öslakókkal* jó bánásra figyelmezteti az új lakókat, akikkel szemben az az előnyük is meg van, hogy polgárjogokat gyakorolnak, míg azok még nem, de lelkükre köti azt is nyíltan, férfiasan, hogy *a román trikolor büszkén lengjen itt ezután is, de úgy, hogy elrománosodjék itt mindenki jószándóból és ne az erőnek hatására*). Érziminden román, hogy amíg Dobrudsában a föld telekkönyvileg is nincs románokra írva, addig a politikai birtokbavétel is csak feltételes. Pedig Jonescu M. százados 1900-ban kiadott munkájában már nagy haladást lát nemzetiségi szempontból, mivel az ő adatai szerint a nem-román anyanyelvűek aráyszáma már csak 51·8% ebben az országrészben. Talán ennek a munkának nyomán indult meg ez utóbbi években az a mozgalom, mely a dobrudsai román polgároknak a politikai jogok megadását sürgeti. A román kormányok azonban még nem látják elég kedvezőnek a helyzetet és az ide vonatkozó javaslat beadásával még mindig késnek. *Fő a román nemzet érdeke s csak azután következhetik az egyesek vagy csoportok érdeke!* Inkább elviselik a román kormányok, hogy antihumanistáknak, álszabadelvűeknek neveztessenek, minthogy saját múltó dicsőségük miatt a nemzet egységének érdekei szenvedjenek. Nagyon helyesen az a felfogás ottan, hogy *inkább szenvedjenek egyesek, csoportok, országrészek, minthogy a nemzet érdekeiből egy hajszálnyit is elalkudjanak!*

Az elmondottakból tehát kitűnik, hogy Colescu L. a *romániai statisztikai hivatal főnöke tisztán a román nemzet, nem pedig a szigorú tudományosság érdekeit tartotta szem előtt, mikor a Románia nemzetiségi viszonyaira vonatkozó ada-*

tokat nem tette közzé. Nagyobb volt benne a román hazafi hecsvágya, mint a komoly tudósé (ami más téren, szintén nem vitatható el tőle). Román szempontból megbocsáthatlan bűn lett volna, a világtól még nem ismert Románia belső gyengeségére vonatkozólag hivatalos adatokat szolgáltatni, amikor a román általános közvélemény *a más országokban élő fajtestvérek faji jellegének megőrzésére kötötte le minden érdeklődését.*

Azonban Colescu okos, hazafias magatartása dacára is megállapítható, hogy *Romániának is van* — titkosan kezelt — *nemzetiségi kérdése.* A nagyszámú *magyarság,* azután a csaknem ugyanynyi számú *törökség* (csak Dobrudsában 40.626), a szintén nagyszámú *bulgárság* (csak Dobrudsában 38.839), *oroszok* (Dobrudsában 27.374), *görögök* (Dobrudsában 8605), azután tekintélyes számú *német* telepek (Dobrudsában 8801), *örmények, szerbek és cigányok,* akik már román honosok, bizony elég gondot adhat a nemzeti egység kiépítése szempontjából, nem is szólva a 278.560 lelket kitevő s egy idegen állam kötelékébe sem tartozó *“hazátlanok”*-ról, akik — akár akarja Románia, akár nem — mégis csak Romániához tartoznak. Ez az utóbbi csoport végre is addig fogja döngötni a román politikai honosságot elzáró pánczélos román ajtókat, hogy előbb-utóbb engedni lesz kénytelen s e tekintetben még a zsidók kilakoltatására irányuló mozgalmak sem idézhetnek elő nagyobb változást.

Ha csak a közölt adatokat is vesszük tekintetbe, megközelítőleg egy millióra tehetjük Romániában a még idegen jellegű és fajú román alattvalók számát, ami egy olyan kis államnak, mint Románia, elég gondot adhat, amíg *fajrománokká* átgúyrhatja.

III. Románia nemzetiségi politikája.

1857. október 7-én mondotta ki a moldovai nemzetgyűlés Havasalföldével (Muntenia) való egyesülést — az uniót. Ebben a gyűlésben *a magyarajku román polgárok is résztvettek* és nem tiltakoztak az egyesülés ellen, mint a mi

egyesülésünk ellen mai napig is a mi oláhajkú honfitársaink. Előttük a haza, a megszületendő Románia érdeke lebegett, még ha áldozattal járt is. A csángók, mikor később az alkotmányozó törvényeket meghozták, egy méla sóhajban fejezték ki óhajukat, hogy *vallásuk, nyelvük tiszteletben tartassék továbbra is*. És a választ meg is kapták nyíltan, férfiasan: *Aki a hazának igaz polgára, az kivételeket a maga számára nem követelhet. A haza minden polgára egyformán román lesz és senkinek sem lehet sem több, sem különb joga, mint akármelyik született románnak*. Ez a visszhang a csángókat megnyugtatta, különösen akkor, mikor az 1866. évi alkotmány VII. fejezete azt biztosította, hogy *„a különböző vallásfelekezetekhez való tartozás nem lehet akadálya a polgári és politikai jogok gyakorolhatóságának*; a XXI-ik fejezete pedig kimondotta, hogy *„az összes vallások szabadsága biztosítatik úgy azonban, hogy azok gyakorlása ne jöjjön összeütközésbe a közrenddel és a jó erkölcsökkel*; a XXIII-ik fejezete pedig azt foglalta magában, hogy *„az oktatás szabadsága és gyakorlása biztosítatik, csak ne támadja a jó erkölcsöket és a közrendet“*.

Olyan szabadelvűek ezek az alaptörvények, hogy méltán sorakozhatnak a magyar hasonló törvények mellé. Csak-hogy a két szomszédos állam hasonló szellemű törvényei a gyakorlatban ellenkező irányú úton indultak és haladtak...

Lássuk ezek után, hogy Románia erősen szabadelvű alaptörvényei mennyiben kedveztek a nemzetiségeknek.

A) A közhivatalok és a román faji jelleg.

Az alkotmány VII. fejezete ezt mondja: A különböző vallásfelekezetekhez való tartozás nem lehet akadálya a polgári és politikai jogok gyakorolhatóságának. Tehát önként következik, hogy az is viselhet bármely közhivatalt, aki nem tartozik a »hivatalos« gör. keleti vallás kötelékébe, pedig *nem így van a gyakorlatban*, mert pl. miniszter csak az lehet, aki születésénél fogva román (az ide vonatkozó törvény 97. §-a szerint: *care este Român din nastere . . .*)

hasonlóképen a szenátus és a képviselőház tagja is csak ilyen lehet (65. és 74. §§.), de nemcsak ezeknél van kikötve a román születés, hanem minden fontosabb közhivatalnál.

A köztisztviselőkre nézve a törvény úgy intézkedik, mint nálunk: közhivatalt csak az viselhet, aki nálunk magyar, *ott* román állampolgár. Hogy hajtják végre Romániában a törvény ezen intézkedését? Úgy, hogy a »să fiî fiu de Român« kitélt (ami tulajdonképen azt jelenti a világ szeme előtt, hogy román alattvaló), úgy értelmezik minden vonalon, hogy az illető *születésénél fogva is* román legyen. (Néhány év előtt érdekes eset fordult elő Romániában, ami a fentieket igazolja s ami annak idején a romániai sajtóban is élénk vita tárgyát képezte. A jași-i román királyi egyetemen már néhány éven át adta elő a gyógyszeriant dr. Lebell, aki a világhírű Babeş bakteriologusnak legkiválóbb tanítványa, majd pedig első asszisztense volt a bukaresti egyetemen. A jași-i egyetemi tanári kar dr. Lebellben az egyetem egyik díszét, büszkeségét látta. Mikor Lebell állását a törvény értelmében rendszerezíteni és véglegesíteni kellett, a román kormány a véglegesítést megtagadta, tekintettel arra, hogy Lebell születésére nézve zsidó (bár Romániában született és nem tartozik egy idegen állam kötelékébe sem), sőt felszólította, hogy eddigi állásáról is mondjon le, mert születésileg is román polgárral akarja helyét betölteni. A román egyetemi tanárookra a nemzetközi szabadelvűséget nem lehet ráfogni, mégis annyira felháborodtak a kormány eljárására, hogy kiváló kartársuk mellett egyhangulag állást foglalva, tiltakoztak a kormány rendelete ellen, de hiába, mert *még a tudományos érdeknél is előbbvaló a nemzeti érdek.*)

A román közoktatási miniszter hivatalos lapjában az iskolákba való felvételeknél, de különösen az ösztöndíjak elnyerésénél a román születés elengedhetlen feltételenként van feltüntetve. Sőt a tanítóképzőkbe való felvételnél, *a községi előljárással kell igazoltatni*, hogy a jelölt *tényleg román szülöktől származik*, az állampolgárság igazolása mellett; ez utóbbi különben minden folyamodáshoz mellé-

kelendő a sok idegenre való tekintetből. Ez az oka aztán, hogy Romániában az utazó minden közhivatalt olyan románoktól talál betöltve, kiknek nemcsak teste, lelke román, hanem a neve is s ez a látszat adja azt a szint Románia lakosságának, hogy az egységesen és egyöntetűen román.

B) A vallásgyakorlat és a román nyelv.

Az alkotmány XXI. fejezete a vallásnak szabadságát biztosítja s csak azt köti ki, hogy a vallásgyakorlat ne ütközzék bele a közérköcsökbe és a közrendbe. Valójában azonban vallásszabadságot csak a román nyelvű gör. keleti egyház élvez. Állami dotációban csak a gör. keleti egyházak és papok részesülnek, bár a kultuszadót minden állampolgár egyformán fizeti. Ennek a törvénynek alapján azt hiszem, a róm. katolikus egyház szertartásai ellen senki sem emelhetne kifogást; tehát a lithurgia nyelve a latin lehet továbbra is, míg az istentisztelet többi részének nyelve, a hívek anyanyelve lehet természet szerint. A román hivatalos felfogás ezzel szemben az, hogy a róm. kath. vallás gyakorlása igaz ugyan, hogy nem ütközik bele a jó erkölcsökbe de a törvény ellen vét, amikor az isteni tiszteletnél nem az állam nyelvét használja, mert a templomban más nyelvnek, mint az állam hivatalos nyelvének használata, a »közérdek«-be ütközik. (Valószínűleg a vallásszabadság honában a »közérdek«-et tartják szem előtt a magyar honos reformátusok is, akik temetőjükben román nyelvű feliratokat használnak és a sírokra kereszteket tesznek. Lásd a brailai galaci, bukaresti ref. temetőket, pedig ezek a reformátusok még nem is román alattvalók.)¹ És tényleg a moldvai magyar

¹ Nálunk pedig — szintén magyar állampolgárok, akiket a magyar társadalom egész életükben dédelgetett, magas közhivatalokra emelt — szintén oláhnyelvű sírfeliratok alatt pihennek — az *elnyomó magyar földben*. Igen jellemző Petrán János kolozsmegyei főügyész esete. Petrán a 60-as években mint igénytelen, de magyarságával — magyar ruhájával — tüntető jogászocska került Kolozsvárra. Majd bevitték a megyéhez, gazdag, ref. székely magyar nemes asszonyt — Nagybacsoni Incze Franciskát — kapott feleségül; és amikor 1899-ben meghalt a »nagy magyar« főügyész úr, minden vagyonát — az élő feleségével együtt, *ennek tudta nélkül* — (130.106.28 K értékben) »Fundatiunea Joan Petran,

nyelvű római katolikus román alattvalók lithurgián kívüli istentisztelet nyelve: a román.

Járja össze bárki Moldova összes róm. katolikus templomait és tapasztalni fogja azt, hogy a legtöbb helyen a pap, még a román nyelvet is csak törve beszéli, a hívek anyanyelvét — *egyetlenegy esetet kivéve* — egy sem érti, maga a pap is idegen származású, de elkezdve az Üdvözlégtől, a bibliafelolvasástól — a befejező énekig — *minden román nyelven folyik le.* Sőt található olyan község is, hol *a falú lakosai kizárólag magyarajkúak, a pap is véletlenül jól tud magyarul, de a templomban egy szónak sem szabad magyar nyelven elhangzania.*

E sorok írója is járt 1906. év nyarán olyan moldovai községben, hol — vasárnap lévén — az isteni tiszteleten részt vehetett. Száznál több hívő volt a templomban, *kizárólag magyar nyelvűek*, mert az egész község magyar ajkú és róm. katolikus. A lithurgia elvégzése után a kegyes páter akadozó hangon olvassa a szent biblából az igéket

pentru scopurile culturale românesce» (Petrán Joan alapítványa román kulturális célokra) címmel hagyta a *magyar föld* kulturális érdekeit szolgálni nem hivatott »Astra«-ra. És a kolozsvári köztemetőben, díszes sírkövén ez a fölirat áll: »† *Joan Petran* avocat si protofiscal comitatens, † in 31 December 1899 in etate de 63 ani. Fie-i memoria binecuvantate!« Sőt a ref. székely magyar nemes asszony gyermekeinek — Gabriel és Vasilii — sírfelírata is román nyelvű. Neki magának férje mellett külön sírban magyar rokonai állítottak pár év előtt szerény sírkövet. Az is jellemző az olyan nagyon hirdetett »erőszakoskodó barbarizmus«-unkra, hogy Joan Petran sírját éppen Sándor József EMKE főtitkár édes anyja sírja mellé helyezték, melyen e fölirat: »Légy kimélettel e hamvak iránt, óh ember, kinek szíved van!« egészen helyén való. Petran legközelebbi férfi rokona beszámíthatatlanság címén támadva meg a végrendeletet, mely végrendeletbe a magyar nemes asszony belenyugodott, a *zsarnoki* magyar bíróságok az igénykeresőt elutasították. Pedig Petran végnapjaiban valóban elmegyenge volt. — E sírokközelében látható még több jellemző sír, pl. Alexandru Comanescu, jude la tabla reg. † 1900, majd Francisc Papp a Macedonfy consilier reg. † 1864. stb. És vajjon Puskariu, magyar királyi kuriai birónak, aki nyugalomba vonulásakor 50 ezer koronás alapítványt tett 1908-ban »a börtönben *sínylő* román újságírók felsegítésére« — sírját magyar felírat fogja e megjelölni a *magyar föld*ben, mely őt vagyonhoz és tekintélyhez juttatta?!

-- *román nyelven*. A szent beszéd már folyékonyabb román nyelven folyt le, szent Péter halászatát tárgyalva.

Következik a Miatyánk az Üdvözlégy, a közének és mind-mind — román nyelven. Szinte nem hiszem, hogy ébren vagyok, önkénytelen megszólítok egy ájtatos csángót:

— Hát maguk nem tudnak magyarul?

— Tudni tudnánk insztálom, csak *itt így szokás*.

Szemem megtelik könnyel, lelkem nyugalma feldúlva s még egy tekintetet vetve a feszületre... otthagynom az Isten házát.

Megvártam a barátot, amíg kijött a templomból és felvilágosítást kérek tőle, amit készségesen meg is ad a következőkben.

Régebben még prédikálhatott magyarul a híveknek. Egyszer az ő falujában tartotta a románmegyei közművelődési kör, a »Cercul Cultural«, gyűlését. Vasárnap volt. A tagok gyülekeztek, közöttük több tanár s mivel a faluban vendéglő nem volt, ő *vendégelte* meg az idegeneket. Vendégei a templomban is megjelentek, ahol mint addig rendesen, magyar szent beszédet tartott s az egész isteni tisztelet — mint évszázadok óta — magyar nyelven folyt le. Vendégei eltávoztak békeességben. Körülbelül egy hónap múlva szigorú vizsgálatot rendelt el a jași-i püspök ellene, mivel állítólag magyar propagandát fejtett ki és azért, vajjon nincs-e valami titkos összeköttetése Magyarországgal. Ártatlanul került ki a vizsgálatból, bár a megye főispánja is kihallgatta s mégis a püspök szigorúan meghagyta, hogy többé *ne merészeljen* magyarul prédikálni a templomban és küszöbölje ki onnan teljesen a magyar nyelvet, különben...! Tartózkodjék egyszersmindenkorra, hogy a *katholikus vallást kompromittálja a magyar nyelvvel*. (Ezzel ellentétben nálunk már I. Rákóczi György 1643. október 18 án Stefan Simon püspöksége alatt kiadott diplomájában elrendeli, hogy az oláhnyelvű hívek egyházaiban *a hívek anyanyelve* a kötelező s a vallásoktatás is ezen nyelven történhetik. A bibliát és egyházi könyveket pedig román nyelvre fordíttatta, felszabadítva ezáltal a szláv és görög évszázados lenyűgöző befolyás alól. Románia pedig most hálából a magyar hívek anyanyelvét kitiltja az egyházból.)

Paptársai azzal bíztatták: Ha magyarul prédikálsz, szegyet hozol a püspökségre! Tegyük úgy, mint a román ügyvédek: nyúzzuk az *unguránokat* (magyarokat)!

A bibliaolvasás azért volt olyan akadozott, — mondá a páter — mert mint jó katolikus, nem akarja a szimatikus bibliát használni, inkább a latin bibliát fordíttatja le a szószéken román nyelvre.

A püspöknek még az ellen is kifogása volt, hogy künn az életben is magyarul érintkezik hiveivel. Egyenesen elrendelte, hogy

a szentgyónást sem szabad elfogadnia magyarul a hívektől s midőn ezt lehetetlennek jelentette ki a barát — mély alázattal — kivételesen engedelmet kapott a püspöktől arra, hogy

a haldokló ágyánál elfogadhatja a szent gyónást magyar nyelven is, ha az illető okvetlenül kívánja.

És a kegyes páter fiúi engedelmességgel nyugodott bele püspöke akaratába.

»Veszely, Imets és Kovács utazása Moldva-Oláhhonban 1868-ban« című munka 74. lapján, Veszely megjósolja már akkor, ami bekövetkezett: »a román kormány minden útmódot elkövet, minden lehető eszközt megragad, hogy ezen velünk testvérfajt románizálja, nemzetiségéből kivetkőztesse. A legjobb akarat és természetes baráti vonzódás mellett — melylyel román atyánkfiai iránt kívált mi, velük annyi egyforma sorsban részesült erdélyiek viseltettünk — sem lehet félreismernünk ezen erőszakoskodó törekvését a románoknak, kik a csángók vallása iránt talán még közönyösek...« Ime már többé nem közönyösek!

Már akkor minden róm. kath. papban magyar kémet látott a román kormány. Veszely így ír erről a 75. lapon: »Midőn I. Károly hospodár 1868. április 12-én Bratiánu miniszter kíséretében erre utazott s Forrófalván a diszkapú előtt a község ifjú papja, Philippo Corridoni hívei élén üdvözlőlvén, egyszersmind segílyt kért az újonnan építendő iskolára: a hospodárt kísérő Bratianu miniszter tagadólag és rosszalólag válaszolt a páternek, mint aki a magyarizmusnak nagy barátja... A fiatal pap a szabad vallás-

gyakorlat és tanszabadságról szóló törvényre hivatkozott és pár nap múlva nagy tömeg katonaság lepte el Forrófalvát és motozást tartott, de semmi gyanúsat nem talált.«

Az elrománosítás világos szándékát különben a vallás- oktatás fejlődése is elárulja. A szabadvallásgyakorlatról szóló törvény megalkotása előtt a vallás-oktatás tisztán magyar nyelven folyt. 1841-ben még a „magyar olvasás“ tanítására vonatkozólag Jaşiban jelent meg a kézikönyv, mely a magyar betűk, szavak és mondatok után a különböző imák magyar és latin szövegét adja. A vallásszabadságról szóló törvény meghozása évében, 1866-ban már püspöki engedelemmel olyan *„Elemi hittan a római katolikus hitű ifjúság hasznára kérdésekben és feleletekben“* című könyv jelenik meg szintén Jaşiban, melyben a szemben fekvő oldalakon *a román és a magyar szöveg párhuzamosan van közölve.* 1893-ban az oktatás szabadsága szellemében megalkotja a román törvényhozás a közoktatásról szóló törvényt és *azóta csak tisztán románnyelvű román kath. kathekizmust engedélyez a püspök.* Címe a jelenben használatnak: *„Catechismul prescurtat al Eparchiei catholice de Jaşi* Editiunea V. 1903“, s most ilyenből tanulhatja meg csak a vallástan elemeit az is, *aki még csak magyarul tud! Nálunk pedig a magyar ajkú gör. keleti, vagy gör. kath. erdélyrészi fiú még az állami iskolában sem tanulja magyar nyelven a hittant, hanem csak oláh nyelven.*

Néhány év előtt Wlassics Gyula m. kir. vallás- és közoktatási miniszter elrendelte volt, hogy a m. kir. állami népiskolában a hittan is magyar nyelven tanítandó. Erre a hazai oláhnyelvűek vezető köreiből a legnagyobb mérvű izgatás indult meg. A lugosi gör. kath. püspökhöz nagyon közel álló »Drapelul« című ujság pl. így írt: »A miniszternek e sovíniszta rendelete következtében a gör. katolikus és gör. keleti oláhnyelvű tanulók hittani oktatásban nem részesülhetnek, mert az oláhnyelvű hitoktatók nem fogják más nyelven előadni tárgyukat, mint az egyház nyelvén, idegen által pedig nem adható elő a hittan: nincs is, de nem is

lehet más nyelvű hittani könyv, mint oláh nyelvű. Sem a nagyszebeni gör. keleti, sem a balázsfalvi gör. katolikus metropolita nem engedélyezhetnek hittani könyvet más nyelven, csak az egyház nyelvén, a kormány pedig nem oktrojálhat az egyházra sem iskolai könyveket, sem hit-oktatókat. A magyar nyelv nem a mi egyházi nyelvünk, ami Hísekegyünket nem szabad más nyelven, mint oláh nyelven tanítani és magyarázni.» (Jó volna, ha ezek a »nagyhangú vezetők« a román kormánytól kérdeznék meg, hogy mit szabad és mit nem szabad az egyháznak tennie, ha a nemzet érdekéről van szó?!)

Ime a vallásszabadságnak értelmezése Romániában, a román nemzeti érdekek szempontjából és ime milyen nálunk!

Hogy Magyarországon hogyan értelmezik még ma is a vallásszabadságot, azt nagyon jól tudjuk mi, de tudják a mi oláhnyelvű polgártársaink és a románok is. A két szomszéd nemzet: a magyar és román egy időben indul el ugyanazon törvény alapján és negyven esztendő alatt a romániai magyar katolikusoknak nyelve kiszorult teljesen az iskolából és a templomokból, míg nálunk a vallásszabadság védelme mellett az oláhnyelvű polgárság mereven szembe mer helyezkedni a magyar nemzeti törekvésekkel! Ime itt a bizonyosság arra: Si duo faciunt idem non est idem!

Hogy történik Romániában a róm. katolikus magyar ajkú románpolgárok papjainak képzése? Könnyű elképzelni az elmondottak alapján. Bizony a vallásszabadság e tekintetben is csak a román *nemzeti közérdek* keretein belül érvényesülhet!

Moldovában a magyar ajkú románok az országrész nyugati megyéiben élnek tömegesen, míg a keleti rész megyéiben már csak nyomaikra akadunk. *Ennek megfelelően* az egyetlen róm. katolikus moldvai papnevelő intézet és püspöki székhely ma is a keleti megyék egyikében, *Jaşiban van elhelyezve az orosz határtól alig 15—20 kilométernyire.* Az is jellemző véletlenség, hogy Jaşiban magában, a püspöki székhelyen, a papnevelő intézet népességével együtt csak 298 román honos róm. katolikus található; az egész

megyében pedig csak 1919. Ha az idegeneket is számítjuk, akkor Jásiban 2502 és az egész megyében 4806 római katolikus található, szóval kevesebb mint akárhány csángó-magyar községben. De a cél itt nem is az, hogy a román katolikus jellegű vidékek erősödjenek, hanem ellenkezőleg s így igen jó helyen van román nemzeti szempontból, úgy a püspökség, mint a papnevelő intézet. Bizonyára jól tudja a román kormány, hogy mit jelent nálunk egy Balázsfalva, egy Nagyszeben, — ahol a *gyulafehérvári* gör. keleti érsek lakik — *szintén román nemzeti szempontból.*

Visszatérve a magyar román katolikusok papnevelésére, egészen természetesnek találjuk azt, ha a román kormány a vallásszabadság és oktatási szabadság alapján önkormányzatot élvező egyház belső életét a »közérdek« nevében szigorú felügyelet alatt tartja, Magyarországon pedig úgy a romániai románok, mint az oláhajkú magyar állampolgárok a vallásszabadságot úgy értelmezik, hogy az egyház belső és külső életében az államnak nem lehet semmi köze, sőt az egyház védő szárnyai alatt úzótt külön politikai törekvéseket is *köteles* elnézni. Szóval kétféle mértéket alkalmaznak. Azt eltűrik, hogy idegen származású papokat alkalmazzon a püspökség az egyházaknál, de az ellen a »közérdek« nevében tiltakoznak, hogy azok között magyar, tehát a néppel azonos fajból származott is legyen. *A vallásszabadság nem jelentheti azt, hogy az alkalmazandó lelkes faj szerint is a hívekhez tartozzék, elég ha a vallás szerint az.* Így nagyobb a valószínűsége annak, hogy az idegenajkú pap nem a hívek, hanem az állam nyelvét fogja megtanulni.

A papnevelő intézet, bár önkormányzatot élvez, tényleg román intézmény, mert ide a közoktatási törvény alapján csak román honosok vehetők fel *s ha a növendékek román honosok, a tanítás nyelve sem lehet más, mint az állam hivatalos nyelve — a román.* Ime milyen ügyesen és kevés bölcsességgel lehet a vallás autonómiáját *tisztán a vallás szolgálataba állítani* és száműzni belőle örökre a nemzet érdekei ellen való s nem oda tartozó *faji politikát!* Végzett

korábban ebben a papnevelőben még *egy* magyar csángó ifjú is, ki tanulmányait Rómában fejezte be, de állást neki már nem adnak Romániában, mert *talán* átutazott még Magyarországon is.

Nem a híveknek faji érdeke itt a fő, hanem kizárólag a román nemzeté s ennek keretén belül érvényesülhet csak a minden faji kötelekektől megszabadított róm. katolikus vallás nemzetközi jellege és tisztán rituális érdeke.

Romániában a tanítók egyházi szolgálatot nem végezhetnek s azért az egyházak kántoraikat maguk képezetik. 1896 előtt a csángók kántorai legtöbbszörre székely származású ú. n. »diákok« voltak, akik néhol a híveket, mivel az iskolában ezt nem tanulhatták, a magyar írás és olvasásra is oktatták *az iskolán kívül*. A román kormány figyelmét ez sem kerülte el s azért a püspökség útján egy *kántorképzőt* állíttatott fel Hălăuceştiben, hol a csángók csak vallásuk után nevezik magukat magyaroknak, de anyanyelvüket elfeleddék, mert egy század óta nem juthattak olyan róm. kath. paphoz, aki értette volna hívei nyelvét. (Hălăuceştiben — 1868-ban Kovács Ferenc tudósítása szerint — a nők és gyermekek nem is tudtak románul.) Ezért a kántorképzőért a még magyar anyanyelvű csángó községek sokat küzdöttek, de a »közérdek« szempontjából, legjobban a románnyelvű róm. katolikus község felelt meg. A képzőbe az elemi iskola elvégzése után vétetnek fel a növendékek és ott négy évig *tanulnak kizárólag román nyelven* és azután mint képesített *magyar kántorok* bocsátatnak ki *magyar róm. katolikus egyházi szolgálatra!*

A képező vezetője jelenben egy jámbor olasz barát, aki, dacára annak, hogy 30 évnél tovább élt a csángók között, magyarul egy szót sem tanult meg, de még a román nyelvet is »tördelve« beszéli.

E sorok írója beszélt e derék páterrel, sőt segítségére is volt, mikor Magyarországon át, hazáját — Olaszországot — ment meglátogatni, de már semmi lelkiismeretbeli furdalást nem érez, hogy híveit anyanyelvüktől teljesen megfosztotta, mert püspökének — állítólag — így szerzett

lelkiörömet. Kántorképzőjéből természetesen egy kántor sem kerül ki, aki még beszélne ősei nyelvét.

Szinte kínálkozik az alkalom összehasonlítást tenni a hazai oláhnyelvű egyházak és a romániai magyarnyelvűek egyházpolitikai helyzete között.

A magyarországi oláhnyelvű gör. keleti és görög katolikus egyházak papnevelő intézeteiből *számüzve van a magyar nyelv — az állam hivatalos nyelve — teljesen.* A kikerülő papok, különösen a gör. keleti papneveldekből 50%-a általában nem beszéli a magyar nyelvet, 30%-a csak törve beszéli azt, anélkül, hogy bárminemű magyar írásbeli munka elvégzésére képes lenne különben. Azt hozzák fel, hogy a papnevelében szaktudományokat tanítanak s ott a nyelv tanításnak nincsen helye, de azért az oláh nyelv és irodalma helyett foglalhat a *kötelező tárgyak* között.

És a magyar állam, dacára annak, hogy congrua címen tekintélyes összeggel járul a gör. keleti papok fizetéséhez (miről Románia hallani sem akar, a róm. kath. papokkal szemben), mégis elfogadja a nem tiszta szándéku oláh nyelvű izgatók álokoskodását, hogy t. i. a papneveldek kizárólag egyházi fennhatóság alatt, az autonomia keretén belül állanak, s mint szakiskolák még csak a kormány ellenőrzési jogának sincsenek alávetve. Sajnos, az eddigi magyar kormányok ezt az okoskodást elfogadták, szóval a nemzet érdeke ellenére megalkudtak, pedig a gör. keleti román nyelvű egyház autonómiáját biztosító »szervezési szabályzat« általános határozatainak I. pontja alapján mégis csak joga s így kötelessége volna a felügyelet. Ez az I. pont így hangzik: »A magyarországi és erdélyi gör. keleti román nyelvű egyház, mint független egyház (de nem Magyarországtól független, hanem a szerb görög keleti egyháztól!) az 1868. évi IX. tc. által biztosított kánon jogánál fogva, *Őfelsége legfelsőbb felügyeleti jogának épségben tartása mellett* a képviseleti rendszer alapján önállólag rendezi, igazgatja és intézi egyházi, iskolai és alapítványi ügyeit, minden alkatrészében és tényezőjében«. Tehát mégis

csak volna felügyeleti joga a magyar kormánynak, mint amely egyedül gyakorolhat felügyeletet Magyarországon a király nevében!

Az elmondottakból megérthetjük, hogy Magyarországon a vallásszabadság címe alatt *vallási és faji szabadságot* értenek, míg Romániában a román nemzet érdekein belül megnyilatkozható, tehát a vallásgyakorlat néma, külső formáira vonatkozó szabadságot értik vallásszabadság alatt!

C) A közoktatás szabadsága Romániában.

A román alkotmány XXII. szakasza a közoktatás szabadságáról szól s itt is csak a jó erkölcsök és a közrend (közérdek) elleni működést zárja ki ugyanazon szellemenben, mint az egyházaknál. 1866. évtől 1886. évig az oktatás szabadságának értelmezése igen ingadozó volt, de még akkor sem hajoltak annyira a szabadosság felé, mint Magyarországon.

1886. évben a közoktatásról szóló törvényjavaslattal kapcsolatban a román közoktatás szabadságának, alkudozást kizáró, valódi értelmezését állapították meg. A közoktatási törvényjavaslat előadója Vizanti András jasi egyetemi tanár és országgyűlési képviselő volt, kinek előadói indokolásából álljanak itt a következők. (Andre Vizanti: Raport asupra proiectului de organizațiune generala a învățământului public. București, 1886. I—II. kötet):

A közoktatás is, mint a társadalmi élet más megnyilvánulásai, igen benső összefüggésben áll az állammal. Szervezetében — a különböző államok szerint változhatnak — de sehol sem fordul az elő, hogy ez a nagy horderejű kérdés magára hagyatott volna, hogy a saját akarata szerint igazodjék. Arra sincs eset, hogy — már csak az általános érdek szempontjából is — még a tanítás anyagát is ellenőrzés nélkül hagynák. Sőt az állam, melynek főtörekvése, hogy fennmaradjon s hivatása az alkotás, hatalmából kifolyólag azon van, hogy az összes nemzeti erők szabad érvényesülését elősegítse, de megakadályozza a vissza-

vonást, az ellenséges érdekek érvényesülését s így végre egy közös erkölcsi alapot, közös találkozó pontot teremtsen a békés fejlődés érdekében. Ezért az államnak nemcsak joga, hanem kötelessége is közbevetni magát minden téren, akár törvényhozási, akár közigazgatás uton. Az állam tehát nem mellőzheti ezt a kérdést (t. i. a közoktatás kérdését) sem anélkül, hogy öngyilkosságot ne kövessen el, sem anélkül, hogy szerződésszerű kötelezettségét, mint állam azzal a társadalommal nyilvánosan lábbal ne tapostatná, melynek nevében él és munkál.

Nincs semmi elfogadható indoka, de nem található egyetlen szabadelvű-rendszer sem, mely a szabadság *szinleges* tiszteletben tartásával megelégednék és ne követelné az államtól, hogy a közoktatás menete iránt is érdeklődjék, megakadályozandó, hogy a nevelésben a romboló anarchia lábra ne kapjon és hogy szét ne darabolja azt a nemzetet, melyet képvisel.

Az állam nem csupán a gyilkosok, tolvajok és kül-ellenségek elleni kölcsönös biztosító társaság! Az ország jóléte nem függ csupán az igazságszolgáltatás és a hadsereg által nyújtott védelemtől, de még a kereskedelem, ipar és művészet fejlettségétől sem. Ezek is fontosak, de mindezeknél fontosabbak az összes állampolgárok lelkében a szükség és vágyak által előidézhető eszme áramlatok; az egyező irányzat úgy a szellemi, mint az erkölcsi rendben, valamint a politikai életben: a közös eszmei alap, melyet senkinek sem szabad elhagynia, anélkül, hogy megvetésnek, elítélésnek ne tegye ki magát; és végül a közös és nyilvános öntudat és lelkiismeret, melyek előidézhetik valójában — minden államban — a nemzeti szervezet kialakulását.

A tulságos szabadság — az állambeavatkozásának kizárásával — anarchiára vezet . . .

Nyilvános iskolák csak azok lehetnek, melyeket az állam igazgat s a melyeket ő egyedül, vagy a megyék, községek és magánosok segítségével tart fenn. A nyilvános közoktatást egyenesen az állam igazgatja az általa alkotott törvények, tantervek és rendtartások szerint.

A magánjellegű közoktatás pedig az állam ellenőrzése mellett igazgatható, az alapítók által megállapított módszer és rendtartás szerint.

Itt az állam beavatkozása abból áll csak, hogy állandóan felügyel a következő szempontok betartására: az egészségügyi követelményeknek elég van-e téve; az erkölcsi és szellemi vezetés iránya ne ütközzék a közérdekbe, az ország törvényeibe, az alkotmányba, a *nemzeti lét* alapjaiba. Szóval az állam ellenőrzése nem merülhet ki csupán az egyszerű, általános rendőri felügyelet gyakorlásában, hanem a közoktatás színvonalának emelésével kapcsolatban arra is ügyel, hogy a *nemzeti hagyományok* épségben fenntartassanak és a jövő nemzedék bármely — a modern haladás és műveltség által követelt szép és nagy cselekedetekre képes legyen . . .

A közoktatásban való részvétel is olyan szabad foglalkozás, mint az orvosi, gyógyszerészi, mérnöki stb. Miféle indoka lehet annak, hogy éppen azok legyenek kivéve az általános szabályok és vizsgálatok alól, akik a közoktatásban vesznek részt? Hát valójában a tanszabadság alapelvét támadjuk meg, ha olyan mértéket és eljárást alkalmazunk itt is, amelyek megakadályozzák a szabadsággal való visszaélést — a szabadosságot?

Nagyon sok és igen fontos körülmény követeli azt, hogy az *összes nyilvános és magániskolákban* a román nyelvet fel kell emelnünk a tannyelv rangjára . . . Szabad-e a román nyelvet mellőzni csak azért, mert mai fejlettségében nem felel még meg az összes eszményi kívánságoknak s nem éppen megfelelő az összes gondolatok kifejezésére?

Azok, akik azt állítják, hogy az egyforma mérték alkalmazása a magániskolákkal szemben is, nem egyéb, mint merénylet a közoktatás szabadsága ellen: azok a kérdést félremagyarázzák . . .

Ilyen alapon azt is állíthatni, hogy a közoktatás szabadsága nevében nem szabad a mi nyelvünk védelme érdekében semmit tennünk, amely pedig úgy a múltban, mint a jelenben — a román nemzetiség védőpaizsa! Ilyen

alapon az is állítható, hogy a szabadság összeférhetetlen a nemzeti lét fentartásával és fejlesztésével, sőt a nemzeti élet egyáltalában káros és veszedelmes!

Bert Paul, volt francia közokt. miniszter mondja 1880: »A nyelvegység nélkülözhetlen, mivel másképen a nemzeti egység nem egyéb, mint üres szó. Nem fogható fel józan ésszel, hogy ugyanazon haza — anya — gyermekei ne értsék, ne beszéljék *ugyanazt* a nyelvet«. Ugyanazt tesszük mi is, megállapítva a nyelvet, mint a műveltség elemi fel-tételét, különösen a nemzeti oktatás anyagára nézve.

De hát hogy is ne tanulnók a román nyelvet, miért ne ösztönöznénk minden román állampolgárt, hogy tanulja és szerezzze meg általa azt a hatalmas védőpajzsot, mely fenmaradásának biztosítója? *Hogyan tudnók elnézni, hogy valamely román iskola tantervében csak névleg szerepeljen a román nyelv, amely román iskola nagyrészen a román állampolgárok fiai- és leányaival van benépesítve, román polgárok pénzén tartatik fenn, de általában egy világpolgáriás szellemtől és világosan elkülönítő célzattól van áthatva?!*

És végül hogyan türhetjük továbbra is azt a szomorú látványosságot, mit az ország községeiben és eléggé jelentékeny területeken tapasztalhatunk, hol a lakosok — dacára annak, hogy szintén román állampolgárok — *hazájuk nyelvét még nem is ismerik, nemhogy értenék s így a nemzet más polgáraival meg sem értethetik magukat, de nem érezhetik azt a szenttűzet, azt az összetartást sem, melyet egyes egyedül csak az azonos és közös nyelv és nemzeti érzés adhat meg!*

Lehet bármilyen a haza polgárainak társadalmi elfoglaltsága, de az okvetlenül megkívánható, hogy a többi honpolgárokhoz való kapcsolata meg ne szűnjön, ennek pedig legegyszerűbb és legtermészetesebb eszköze a közösen írott és beszélt nyelv, ami nem zárja ki, hogy saját anyanyelvét is szükség szerint ne ismerje valaki.

A közös nyelv ismerete nélkül nem ismerheti a polgár sem jogait, sem kötelezettségeit és így alá van vetve

mások zsarnokságának, minek következtében *szabad, független polgár sem lehet!*

Mindazok, akik óhajtják a haza szabadságát, fennmaradását és haladását a nép számára iskolákat követelnek, hol megtanulhassanak az állampolgárai írni, olvasni; más szóval követelik azt, hogy megtanulhassák a *haza nyelvét*, mint olyan eszközt, mellyel az ismeretek kincseit megszerezhetik és megismerhetik ilyen módon azt is, hogy melyek az ők sajátos, valódi rendeltetésük, mint honpolgároknak, mint a nemzet tagjainak.

A jelen időkbⁿ az iskola nemzeti intézmény, melynek az a hivatása, hogy az egész embert, az igazi honpolgárt jellemző összes tényezőket kifejlessze; tehát nem csak általános embert kell hogy neveljen, hanem ezen felül még valamely hazához tartozó embert is, valamely állam számára polgárt és egy nemzet tagját!

Ha tehát az államnak kötelessége felügyelni arra, hogy a gyermekek egészsége ne legyen veszélyeztetve, hogy értelmünk ne fejlesztessék vissza, erkölcsük, szívük ne legyen megfertőztetve: mennyivel fontosabb kötelessége a legnagyobb szigorúsággal és gonddal felügyelni arra, hogy a *nyelvet*, mely az ő egész nemzetének szíve és lelke, ne mellőzzék, ne kicsinyeljék és ne áldozzák fel más idegen nyelvekért! . . .

Vizanti Andrásnak, a román közoktatási törvény előkészítése alkalmával kifejtett, főbb vonásaiban fentebb ismertetett, erősen román nemzeti eszméi után képet alkotunk a romániai közoktatási törvények intézkedéseiről, melyek elől sem a vallásszabadságra, sem a közoktatás szabadságára való hivatkozással — kitérni nem lehet!

Ezek után a törvény paragrafusainak idézése nélkül is megállapíthatjuk, hogy Romániában (A legutóbbi román közoktatási törvény 1896. ápr. 29-én 2.199 számú királyi szentesítéssel lépett életbe: módosított 1901 júl. 12-én. A magán – felekezeti társulati stb. — iskolák kérdése az 1896 június 28-án 3.157 szám alatt királyi rendelettel rendeztetett; 1905. évben a kir. rendeletet törvényjavaslat alakjában is beterjesztette Haret Spiru miniszter.)

Romániában csak az olyan iskola tekintetik nyilvános iskolának, melyet az állam igazgat, a fentartó azonban lehet bárki.

Csak az olyan iskola nyilvános, amelynek tanterve az állami tanterv, a tannyelve pedig kizárólag a román nyelv, még akkor is, ha az iskola olyan vidéken van, hol a lakosság nem beszéli a román nyelvet. (Vizanti az anyanyelv halvány jogát még elismeri, de tényleg Romániában a nyilvános elemi iskolákban semmiféle más nyelv, a románnyelven kívül a tanítás nyelve nem lehet).

1904. évben, mikor *Berzeviczy* Albert, magyar közoktatási miniszter törvényjavaslata heti hat órán át akarta behozni a nem magyar tannyelvű iskolákban a magyar nyelv tanítását. *Gurban* Constantin borosjenői gör. kel. esperes és kerületi egyházi-tanfelügyelő az aradi »Tribuná«-ban így vezércikkezett:

»Mit gondolnak a javaslat szerzői, hogy a mi tanítóink annyira műveletlenek, hogy ne tudnák felfogni, hogy mi kötelességük van egyházukkal és iskoláikkal szemben? és hogy ne tudnák ellensúlyozni a javaslat célzatát, vagy hogy ne lenne annyi pedagógiai ismeretük, hogy ne tudnák belátni, hogy az, amit a javaslat követel, az teljesen abszurdum és gyalázat úgy reájuk, mint a nemzetiségekre nézve is?! Istenem, de erősen megvertél bennünket, de őket is! A javaslatot mindazonáltal végre kell hajtani, mert az az ellen vétő tanítók állásukból fognak elmozdítatni! Hiszi a pici!! Egyet sem fognak elmozdítani, vagy valamennyit! Tragikus és kriminális dolog volna, hogyha az államhatalom egy megvalósíthatlan eszméért kivenné a kenyeret annyi család szájából! A világ összes zsarnokságai sem haladják felül, az e javaslatban tervezett zsarnokságot! Nagyobb zsarnokságról nincs tudomásunk, a népek történetében! (Többet kellene foglalkoznia tanfelügyelő úr Románia közoktatási ügyével!) Ha a kormány a javaslatot nem vonja vissza, és abból törvény lesz, mi alávetjük magunkat, azonban mi azt nem hajthatjuk végre, mert az *felülmulja az erőnket*. Iskoláinkat szegénységünk-ből úgy, ahogy továbbra is fenntartjuk és fenyegetesen ben-

nünket bármely veszedelem is, az elpusztulástól nem félünk, mert velünk van az Isten, bizunk az elnyomottak fővőjében! (Milyen jó volna Gurban esperes és *tanfelügyelő* úr! ha Romániában a moldovai magyarok papja és *tanfelügyelője* volna! . . .)«

Nyilvános iskolában csak olyan tanító működhetik, akit az állam nevelt és képesített, aki ezen felül csakis született román lehet (a tanítóképzőben csakis az orthodox gör. keleti vallás hittanát tanítják).

Román állampolgár gyermeke, legyen vallása és anyanyelve akármilyen, magániskolába is csak olyanba járhat (kihágás esetén az illető magániskola bezáratik), melyben az állami tanterv teljes egészében és románnyelven tanítatik.

Az u. n. *magániskolák két félék lehetnek* (nemcsak elemi, hanem a közép és szakiskolák is) a) *olyanok, melyekbe román alattvalók gyermekei is felvehetők*, mely esetben a román hivatalos tanterv teljes egészében és román nyelven tanítatik, s a mellett *előzetesen jóváhagyott* melléktanterv keretében idegen tárgyak és nyelvek is taníthatók, de az igazgatónak és tanítóknak az államiakéhoz azonos képesítésük kell hogy legyen. (1896. évi 3.157 számú királyi rendelet 58. §. és 60—65. §§.): b) *olyanok, melyekbe román alattvalók gyermekei nem vehetők fel*, tehát kizárólag csak az *idegen alattvalók* gyermekei részére tarthatók fenn, azonban ezekben is, a román hivatalos tanterv alapján a románnyelv, földrajz és történelem román nyelven tanítandó, az illető magániskola terhére alkalmazott *román, állami képesítésű tanítók által*.

Magániskolákban csak olyan tanítók alkalmazhatók, akik erre a román közoktatási minisztertől *személyenként* külön engedélyt nyernek.

Nem állami, azaz magán, tehát: *felekezeti* társulati, magán, alapítású iskolák élén az igazgató áll, aki képesítését és románnyelvi tudását írásban és szóban külön igazolni tartozik s ezeknek alapján a román közoktatási minisztertől külön engedélyt nyert. Az iskola igazgatója *személyileg felelős az iskolai hatóságokkal szemben*, míg

az iskola fenntartóhatósággal szembeni felelőségének mérve, a fentartó belső ügye (itt következik csak az autonomia!)

A nyilvános iskolákkal szemben az állam tisztán a tanítók fizetését és az iskolai tanszerek beszerzését vállalja magára (népok. törv. 73. §.). Az iskola helye, épülete az illető községet terheli. Az iskolák építése állami tervek alapján történik, melyek a modern igényeknek megfelelnek, a költségeket azonban az állam (az iskolák pénztára) csak hitelezi, mit a község évi annuitásokban köteles visszafizetni, rendszeren 40 év alatt. Az annuitások hivatalból illesztettnak a község évi költségvetésébe. (Román vallás és közoktatási miniszteri rendelet, kelt 1906 febr. 18-án 20.446 sz. alatt). A községek ezeken kívül a következő iskolai terheket hordozzák az 1896. és 1901. évi közoktatási törvény 76. §. alapján megállapítva :

havi 20 lei (évi 240 lei), minden tanító és tanítónőnek lakáspénz és az iskolán kívül tevékenység tiszteletdíja címén;

évi 40 lei apró javításokra (butor és lakásjavításokra), ha 1—2 tantermes az iskola, ha több tantermes, akkor évi 60 lei ;

évi 24 lei irodaköltség címén, egy tantermes iskolának és 30 lei több tantermesnél; évi 240 lei iskola szolgálata fizetésére, egy tanítós iskolánál, több tanítósnál 300 lei; évi 12 lei világításra; évi 15 m³ fa az iskola igazgatónak és 12 m² minden egyes iskola teremre; és végül a kézimunka tanítónő fizetése, ami alku szerint állapítható meg.

Ezeket a költségeket a község ha önként nem fedezi s a szükséges összeget nem biztosítja, akkor a községi törvény és a népoktatási törvény 76. §. alapján a közoktatási minisztertől megállapított összeget, a községek módjára hajtják fel.

Amint az elmondottakból kitűnik, dacára az állami oktatásnak, az állam eléggé szerény módon vesz részt a közoktatási költségek viselésében, kizárólag a tanítók fizetését (a kézimunka tanítókat kivéve) és az iskoláknak tanszerekkel való ellátását vállalva magára, míg a többi költségeket az érdekelt községek vállaira hárítja át.

A fentiekben ismertetet romániai közoktatási rendszer alapján a nyilvános iskolák sem tanterv, sem igazgatás tekintetében egymástól semmiben sem különböznek. Lásunk azért mégis egy olyan iskolát, amely tisztán nemzetiségi vidéken működik, Legyen az pl. egy moldovai magyar csángó-községbeli iskola.

D) Egy tiszta magyarnyelvű község iskolája Romániában.

Alkalmam volt egy tiszta magyarnyelvű, romániai község iskoláját meglátogathatni. A község lakosságának 97.81%-a róm. kath. és magyarajkú, 2%-a görög keleti (községi tisztviselő és cigány), 0.19%-a zsidó vallású. A tanköteleseknek 32.8%-a volt beírva az iskolába, leány tanköteleseknek csak 5.5%-a. A tanítószemélyzet három tagból állott: egy férfi és két nőtanítóból.

Az igazgató-tanítóval megismerkedve, kérésemre elvezetett az iskolájába. Az iskola igen csinos, négy tantermű épület, melyben ezen kívül ott volt az igazgató-tanító csinos három szobás lakása is. A vegyes nemű növendékek három teremben tanultak, s a 4–5 románajkú gyermeket leszámítva kizárólag mind magyar anyanyelvű gyermek, jellemző csángó öltözetben. A gyermekek mikor köztük léptünk, karban köszöntenek román nyelven. Szemlét tartunk a tanteremben: a felsőbb osztályosok kifogástalan román nyelven felelnek meg a feltett kérdésekre, míg az első osztályosok jórésze folytonosan rászorul, a tanítónéni helyreigazításaira.

A tantermek falai tele vannak aggatva igen kitűnő kivitelű színes történelmi képekkel. Ott láthatók a királyi pár, a trónörökös pár, Stefán cel Mare, Mihai vitéz, mikor Báthory András levágott fejét szemléli stb; ott van még két csoport kép, melyeken Traján és Decebálon elkezdve I. Károly királyig minden román (?) uralkodó arcképe látható. A képek csinosan be vannak rámaáztatva és üveggel ellátva. Románia, tulajdonképpen Dákorománia igen szép nagy falitérképe, melyen nyugat felől a határt a Tisza

képezi, anélkül hogy a térképen az Ungaria szót fellehetne fedezni. Az egész földabroszon ábrázolt terület egyformán van felosztva megyékre, de a Magyarország területén felsorolt helység neveket magyar ember fel nem ismerheti (az általunk is ismert nevek még zárójelben sincsenek megemlítve). A földrészek térképei mind francia szövegűek és Franciaországban is készültek. Az eléggé megfelelő ülőpadokon kívül az osztályok tanszer szekrényekkel is el vannak látva; az igazgató osztályában pedig ott van még a falusi hitelszövetkezet vasszekrénye is.

Az igazgatóval iskolai kérdésekről beszélgetve, ő maga hozza elő, hogy ez a falu is magyar. Erre megkérdezem:

— Tud ön magyarul?

(Slavici János Romániába szökött „martir“, akit ott Sturdza Demeter volt miniszterelnök hírlapírójának neveznek közönségesen, 1903-ban, mikor néhány kiszökött »martir« társa megunta már a romániai dicsőséget, de büntetésük is elévült volt — közöttük volt Brote Jenő is — s így »haza« akartak jönni, egy feltűnést keltő cikket írt volt az aradi »Tribuna Poporului«-ba a »magyar-román« barátságról. Ebben a cikkben a barátság legelemibb feltétele gyanánt kötötte ki, hogy »aki magyar nyelvű és oláh nemzetiségi vidéken hivatalnokoskodik, tanulja meg az oláh nyelvet«. Szóval érvényesüljön az oláh nyelv Magyarországon is, mint Romániában. Ha őszinte lett volna Slavici, ugyanezt az elvet ajánlhatta volna a saját gazdájának, az akkori román miniszterelnöknek is.)

— Nem én, úram!

— Hány éve tanítója e községnek?

— Tizenkettő.

— ? ...

— A gyermekek mikor az iskolába feljönnek, tudnak-e már románul?

— Nem azok, úram, mint ez a deszka — megkopoktatja az ajtófélfáját —, de megtanulnak már az első osztályban! (Egyik magyar falú papja azt mondotta, hogy emberbaráti

szempontból is jó, ha tudnak a csángó legények olá hul, mert a míg nem tudtak, az ő falujába alig jött haza épkéz-láb legény, annyit kinozták az oláhszó megtanulásáért).

— Az derék dolog, hogy *egy év* alatt el tudják sajátíttatni a román nyelvet, ezekkel a kis vad-magyarokkal.

— Nohát egy esztendő alatt csak kevés tanul jól meg románul, de addig járnak a többiek az első osztályba, amíg azok is megtanulnak.

— Meddig tart ez az idő, átlag?

— A harmadik évet már kevés tölti az első osztály-ban közűlők.

— A hitoktatás, hogyan történik?

— Az olvasókönyv alapján mi is tanítunk bibliai tör-téneteket és erkölcsi meséket, de a többi részt a helybeli katolikus pap végzi.

— Milyen nyelven?

— Román nyelven.

— Hát ő beszélhet-e növendékeivel, legalább úgy közbe vetve, magyarul?

— Ez nincs megengedve, különben is a hittani órákon legtöbbször magam is jelen vagyok.

— Katolikus szokás szerint köszöntik-e a papot, és magyarul-e, mint az idősebb csángók?

— Még a papnak is úgy kell köszönniök, amint egy román szokott: Bună ziua!

— A pap a hitoktatásért kap-e valami fizetést az államtól?

— Nem, mert ha ő nem tanítana, akkor én tanítanék s az állam engem sem díjazna külön.

A gyermekek óráközi szünetre kigyűlnek a tágas udvarra, játszadozni. Az egyik tanítónő forgolódik közöt-tük — és a zajos magyar gyermeksereg ajkáról nem hang-zik el egy szó sem, mi elárulná, hogy ezek mindnyájan magyar anyanyelvű gyermekek!

Nyilvános iskolákban mindenütt ugyanez az iskolai élet, ugyan ilyenek a tanítók, legyenek azok az iskolák akár bulgár, akár török, akár szerb, görög, orosz, vagy

magyar néprajzi területén Romániának. A román hivatalos tanterv kérelhetetlenül és hízárólag román nyelven érvényesíttetik olyan tanítók útján, akik az illető növendékek anyanyelvét nem is ismerik (poroszországi rendszer, mely azon alapszik, hogy: az anya sem érti kisgyermeké beszédét és megfordítva, de 2 3 esztendő alatt még is megtanul a gyermek beszélni az anya nyelvén; ezt az eredményt a tanítótól 5 év alatt szintén megkövetelik).

A Bukarestben tartott országos román tanügyi kongresszuson több olyan tanítóval ösmerkedtem meg, akik dicsekedve hozakodtak elő azzal, hogy a magyar községekben tanítóskodnak, de közülök csak *egy* tudott felmutatni két szónyi magyar nyelvi ismeretet (vizet, malájt) s ezek közül is egyik nem bizonyíúla magyarnak Creţulescu, Sălişte (Bacău megye) község derék tanítója, mikor otthonában meglátogattam, egy 80 éves *magyarral* kedveskedett nekem. Nagyon megörvendettem a »testvérnek«, aki azonban már egy szót sem tudott magyarul. Azt mesélte az öreg, hogy az ő nagyatyja vagy ötvened magával jött e községbe Magyarországból, de mivel nem voltak »jól megkeresztelve«, a falú pópája újból megkeresztelte mind az ötven magyart és csak így telepedhettek le ebben a falúban . . . Jellemző különben az, hogy a magyarnyelvűek között szolgáló román tanítók egyike sem panaszkodott a csángóság ellen. Jó hazafiaknak tartják őket, akik közül 1877-ben sokan el-estek a román szabadságért és soknak diszíti mellét az 1877-iki háborúban való részvételt megörökítő érem. Az iskolákban, községházakban, templomokban kifüggesztett emléktáblákon gyakran láthatni magyaros neveket. (Romániában a vallás- és közoktatási miniszter minden község számára egy díszes emléktáblát küldött három példányban — az iskola, községháza és a templom részére —, melyen azok nevei vannak megörökítve, akik az 1877-iki háborúban az *illető* községből elesetek. Félig cser és félig babérlevél koszorú román nemzetiszínű csokorral átkötve, felül a koszorú két végén a román zászlótartó sas lebeg. A nyomtatott szövegnek fordítása: »x. y. z. *vitézek* emlékeze-

tére, akik . . . községből (megye) meghaltak a hazáért az 1877–78 évi függetlenségi harcban. A haza elismerése örködjék emlékezetük fölött»). Egyik-másik azonban szeretne volna, ha az öreg csángók is tudnának már románul, mert így sok bajt okoznak nekik, mikor a falusi hitelszövetkezet dolgában kell értekezniök velük tolmács útján. A katolikus papok ellen csak annyi panaszkodás van, hogy egyesek *megpróbálkoznak, hogy hűveik nyelvét megtanulják*, ez pedig hátráltatja az ők »nehéz« missiójukat. Pedig, hogy jól dolgoznak ezek a derék tanítók, igazolja az is, hogy már nagyon ritka az olyan csángó, aki ír és olvas még valami keveset magyarul is.

Ezeket a lelkes embereket, a román tanítókat lelkemből megszerettem, mert páratlan odaadással és tudással végzik igazán »nehéz« feladatukat, sőt akkor sem szünt meg irántuk érzett vonzódásom, amikor eszembe jutott az, hogy öntudatlanul bár, de eszközei annak a törekvésnek, amely magyar fajomat nemcsak a Szereth völgyéből akarja kipusztítani, hanem a Kárpátok völgykoszorúiból is. Amikor dicsértem lelkes, hazafias munkásságukat, egyik közülük azzal viszonzta elismerésemet, hogy a magyarok még is csak »nagyobb« hazafiak mint ők, sőt talán egy kissé túlságba is mennek . . . szóval sovínisták vagyunk . . . Azt természetesen nagyon kételkedve fogadták, hogy Magyarországon nem csak román papok, de tanítók is vannak, akik egy szót sem beszélnek az államnyelvén, sőt még az ilyenek számára is, a *magyar állam* biztosítja a nyugdíjat, ha pedig az egyház nem tudna elég fizetést adni, a magyar állam azt is kipótolja.

Nevetve mondták: tréfál az Úr! . . .

Colescunak igaza lehet, mikor azt mondja, hogy Romániában nemzetiségi kérdés nem is lehet . . . de azt engedje meg, hogy nem egészen mentek még sem a nemzetiségi veszedelemtől. Minden nemzetiségi vidéket bizonyára nem luksusból raktak meg, kizárólag állami nyilvános iskolákkal, mikor a román vidékeken is nagyon elkelnének. Az iskolák után jönnek az óvódák és román gör. keleti egyházak . . .

1905. szept. 17-én 51.817 sz. alatt kelt miniszteri rendelet 21 gyermekkertet (óvodát) szervez, s ebből 4 a Bukurest környéki szerbeknek, 7 a csángó magyaroknak (Luisi-Calugăra, Geoseni, Valea-Seaca, Grozest, Prăjesti, Cleja és Faraoani községeknek) jutott, 10 pedig a Tulcea megyei törököknek . . . Constanta megyében pedig 1906-ban 17 gör. keleti román egyházat alapított az állam, ilyen községekben: Analdachioi, Horoslav, Murfatlar, Alacap, Hasancea, Coceamac, Biulbiul-ban stb. bizonyára nem született románoknak . . .

E) Románia kivételes bánásmódja a romániai magyar fajjal szemben.

És itt ki kell térnem Romániának egy különös eljárására, melyből kitűnik, hogy a *magyarnyelű román állampolgárokat*, a többi nemzetiségekkel szemben, *kimélettebb elbánásban* részesíti.

Costacea János Konstanța megye kir. tanfelügyelőjének az 1905. 6-ik tanévről szóló általános jelentésében olyan adatokat találunk, melyek azt bizonyítják, hogy a román kormány az általános törvények keretében talál módokat arra nézve is, hogy egyes nemzetiségek *kivételes* jogokban részesülhessenek.

(A román vallás és közoktatásügyi miniszternek 1906. október 9-én kelt rendelete alapján közzététetett a *Buletinul Oficial* hivatalos lap 261. és 262. számaiban). Ezen jelentésből megtudjuk ugyanis azt, hogy az állami iskolák mellett a kormány alkalmaz a török lakosság *szerény* érdekeit figyelemben részesítve ú. n. hokekat, török tanítókat, akik a török nyelvet és hittant tanítják, továbbá a karaturat-i állami (nyilvános) iskola mellett alkalmaz egy német tanítót is, aki a német nyelvű gyermekeknek a német nyelvet és német (?) hittant tanítja.

Eddig — mondja a tanfelügyelő — 5 török tanító van alkalmazásban, de még legalább 24-re volna szükség a megyében.

Ez a kivételes elbánás annyival inkább feltűnő és jogot ad annak feltevésére, hogy a magyar fajjal a román kormány kiméletlenebbül bánik el, mint a többi nemzeti-ségekkel szemben, mivel a román adatok szerint Constanța megyében a mohamedánok száma csak 35,274, míg Băcău megyében a róm. katolikus száma még ennél is valamivel több: 35.489, s a míg a mohamedánok részére e megyében 29 török tanító alkalmazását látja jónak a román kormány, addig sem Băcău, sem Roman megyék magyar nyelvű katolikusai számára egyetlen egyet sem alkalmaz, *de meg sem tűr*. A magyar fajjal szembeni kedvezőtlen elbánást még szembeötlőbbé teszi az, hogy a karamurati (764 lelket számláló németnyelvű románság számára) állami iskola mellett külön német nyelvet és hittant (*német hittant* említi Costacea tanfelügyelő) tanító német-tanítót is alkalmaz, míg a Băcău megyei Klézsa (2315), Valea Saca — Száraz-patak — (2482), Luzi-Calugera (2178). Forrófalva — Faraoani — (1618), Nagypatak — Valea Mare — (1595), Gorzafalva — Grozesti — (1637), Roman megyében pedig Szabófalva — Sabaonai — (3023), Halas — Hălăucești — (1983), Gyéres — Gheraesti — (1670) stb magyar római kath. községekben egy magyarnyelvű gyermek sem tanulhat meg anyanyelvén írni-olvasni, egyetlen magyarnyelvű róm. kat. sem hallgathatja anyanyelvén az isteni tiszteletet.

Lehetséges, hogy a török lakosságnak adott *igazán szerény* kedvezmény összefüggésben van azzal, hogy a török császár elismerte Macedóniában a román lakosságot — nemzetiségnek; míg a német lakosságnak adott kedvezmény valamely más politikai előnyök ellenértéke; de bár-hogy is legyen, feltűnő a román kormány aggresszívus magatartása a magyarnyelvű román polgársággal szemben, mikor a *románnyelvű magyar* polgárság ügye, a magyar nemzeti érdekek ellenére is, annyira szívén fekszik.

Ezeket a *tényeket* jó lesz számon tartani *nekünk is*.

R) A romániai felekezeti (magán) iskolákról.

A magániskoláknak egyik csoportja az, melyet azok alkotnak, melyek bizonyos tekintetben amolyan fél nyilvános iskoláknak ismertetnek el. Tantervük azonos a román hivatalos tantervvvel s azt románnyelven tanítják román állami képesítésű tanítók, de a mellett úgynevezett mellékterv alapján (mely részletesen kidolgozva terjesztendő miniszteri jóváhagyás alá) rendszeren bizonyos nyelveket, de más tárgyakat is tanítanak. Az iskolai rendtartás is teljesen azonos a hasonlófokú nyilvános iskolákéval. Ezekbe román alattvalók gyermekei is felvehetők s külön miniszteri engedély alapján — az utolsó évfolyam vizsgálatát kivéve — a növendékek az illető iskolában tehetnek vizsgálatot, e célra külön kinevezett vizsgabiztosok előtt. Az utolsó évfolyam vizsgálója azonban, valamely hasonlófokú állami — nyilvános — iskolában tehető csak le. Az összes vizsgálati költségeket az illető magániskola, illetve annak növendékei hordozzák. Az ily címen befolyó összeg évente a 260.000 leit is meghaladja. (A magániskolák vizsgálati díjának 25%-a a »Tanítók hitel- és segélypénztárát« illeti s ily címen 1903-ban 65.229,12 lei folyt egy fél év alatt; az 1906. évre ugyanezen a címen 60.000 lei irányoztatott elő).

Az ilyen félnyilvános jellegű magániskolák szervezetét az 1896 június 28-án 3157 sz. alatt kelt királyi rendelet 58., 74. §§-ai írják elő.

A magániskolák második csoportjába azok tartoznak, melyeket a külföldi állampolgárok gyermekei számára tartanak főnn *különböző egyházak*, egyletek magánosok. Ezekbe román honos, avagy ú. n. hazátlan (aki elvesztette honosságát, de román honos még nem lehetett) gyermeke fel nem vehető, az iskola azonnali bezárása terhe alatt. Ezek *saját tanterv* szerint működnek ugyan, mely részletesen kidolgozva a minisztertől *előzetesen* jóváhagyandó, míg a román nyelv, földrajz és történelem a román hivatalos tanterv alapján tanítandó — minden osztályban (váro-

son az elemi iskola négy osztályában) román képesítésű tanító által, akit az iskola-fentartó köteles alkalmazni, miniszteri jóváhagyás után. Hogy milyen fontos a román nyelv tudása az iskolákban, igazolja a következő eset is. Egyik ilyen magániskolába beiratkozott szabályszerűen egy 4-ik elemi osztályos tanuló, aki évközben jött Romániába szülőivel, hazájából, Magyarországból. A magániskolák tanfelügyelője — világért sem a román nyelvi órán — észreveszi, hogy ez az új fiú nem tud románul. Egy hét múlva rendelet jött a minisztertől az iskola igazgatójához, mely elrendeli, hogy X. Y. fiú az első osztályba helyezendő — hol a románnyelv tanulása kezdődik — egyúttal az illető fiú románnyelvi ismeretéről külön jelentést kér a tanév végére a román tanítótól.

Az iskola működhetési engedély itt is, mint az előbbi fajta magániskola csoportnál, az iskola-igazgató személyéhez van kötve, a tanítók is külön miniszteri engedély alapján működhetnek. Az ilyen teljesen magániskolák szervezetét a fentebbi királyi rendelet 1.—57. és 75.—96. §§-ai írják elő.

G) Tankönyv engedélyezés Romániában.

Tankönyvek, taneszközök (még a hittani könyveket sem véve ki) minden rendű és rangú iskolában csak előzetes miniszteri engedélyezés után használhatók. Hogy milyen körülményekkel jár el a román miniszter még a *külföldi honos* gyermek oktatásával szemben is, álljon itt egy román vallás- és közoktatási miniszteri rendelet, amely 1898. szeptember 1-én 39.529 szám alatt adatott ki a *magyar honosok* iskoláira vonatkozólag:

1. §. Az engedélyezett tankönyvek jegyzéke (felsorolva a tankönyvek címe!)

2. §. A nem engedélyezett tankönyvek jegyzéke (itt van: a Gönczi-féle ABC., a Gáspár-féle olvasókönyv, Gáspár Ignác földrajza stb.)

3. §. A 2. §. alatt kitiltott tankönyvek 1898. szept-

tember 1-től kezdve semmi körülmények között sem használhatók; *amely iskoláról bebizonyul, hogy a jelzett időn túl használni meri azokat, azok bezáratnak; azok a tanítók pedig, akik bevezetik és használják (az ország területére vonatkozólag), a tanítástól végleg eltiltatnak.*

4. §. A magyar (ilyenek nincsenek, csak ev. ref. vagy róm. kath.!) iskolák igazgatói utasíttatnak, hogy a 2. § ban felsorolt tankönyvek helyett az alábbi alapelvek szerint szerkesztessenek új tankönyveket.

1. Az olvasókönyvekbe kiválasztandó történelmi részek első sorban a románok történelméből választassanak (a román olvasókönyvek is ilyenekkel vannak tele, melyeket *ugyanezek* a növendékek használnak!); amelyek pedig a magyarok történelméből vétetnek: *valamennyire legalább a történelmi igazságot közelítsék meg.* A földrajzi részletek első sorban Romániát ismertessék, mivel a tanulók ebben az országban élnek (de csak ideiglenesen! A román tanító által *külön* tanított földrajz sem elegendő!) A hazafias költemények úgy választassanak meg, hogy azok a magyar nemzet szeretete mellett, más nemzetekkel szemben gyűlöletet ne tartalmazzanak.

2. A történelmi kézikönyvek a magyarok tárgyilagos és *sovinizmus* nélküli története mellett tartalmazzák a románok történelmét is méltó módon és rokonszenvesen; nem azért, hogy az ifjakkól románok válljanak, hanem csak azért, hogy tiszteljék azon ország intézményeit és multját, melyben élnek. (Ezt az *okos tanácsot* jó volna, ha a románok is megfogadják úgy a királyságban, mint a Peste hotárban!)

3. A földrajzi kézikönyvek elsősorban Románia földrajzát tárgyalják és csak másodsorban Magyarországot (melynek polgárai!), mindkettőt tárgyilagosan; Magyarország lakosságának és *nemzetiségének száma*, közműveltsége és azoknak közgazdasági helyzete *a valóságnak megfelelően* legyenek felsorolva.

4. A énekes könyvek ne tartalmazzanak sovínista magyar dalokat . . .

A *magyar alattvalók* iskoláiban használható tankönyvek engedélyezésénél oly szigorúsággal járnak el, hogy a könyv szövegében egy ilyen kifejezés: „*szép magyar hazám*“ elég ok arra, hogy a könyv a romániai iskolából örökre kitiltassék.

Az sem minden érdekesség nélküli, hogy egy magyar elemi iskolai földrajzi tankönyvet csak egy mondatáért, melyben Romániát a Balkán-államok közé sorozta, tiltott ki a román miniszter (1905. szeptember 30-án, 39.588 szám). Sőt a számtani gyakorló könyvek sem kerülnek ki a román miniszter figyelmét. 1906. év szeptemberében egy magyarnyelvű számtani példatárt azért tiltottak ki Romániából: mert az egyik példában a budapesti és pozsonyi időköz kiszámítása fordult elő s más néhányban pedig Arany János, Petőfi és Deák Ferenc születési évei is felhasználhattak, melyek tudására nincs szüksége a Bukarestben élő gyermeknek, mondja a miniszter. (Még ha magyar alattvaló akkor sem? mint jelen esetben, mert magyar tankönyvet magyarok román polgár egyáltalában nem is használhat!)

H) Az iskolák felügyelete és bezárása Romániában.

Hogy mit értenek Romániában az iskolák felügyelete alatt, kitűnik, ha az iskolai ügykezelést megismerjük. Teljes mértékben érvényesül az az elv, hogy nem a hivatalos közeg köteles ismerni az ügyfelek nyelvét, hanem megfordítva: az ügyfél — legyen az benszülött, avagy külföldi — köteles érvényre juttatni az állam hivatalos nyelvét, még akkor is, ha ebből csak az államnak van haszna. (Mennyire más elvet vallanak e tekintetben Magyarországon?!)

Minden iskola — tekintet nélkül minden mellékkörülményre — *román nyelven* köteles vezetni a nyilvántartási könyveket, még pedig a hivatalos román formula szerint, így: az iskolai, irodai iktató-könyveket, az iskolai felvételi és anyakönyveket, a mulasztási és osztálynaplókat, (melyekbe az óráként elvégzett tananyagot röviden bevezetik), a

szülői értesítő jüzeteket és mindezeket a román tanfelügyelőnek előre láttamoznia kell. (1896. évi 3157. számú királyi rendelet 57. §-a.)

Romániában 1—10 osztályzati jegyet használnak (francia mintára), a magyar honos gyermekek pedig romániai érvényű bizonyítványokat a magyar iskolákban nem szerezhetnek, tehát ezeket csak a hazájukhoz való viszonylatban használhatják és mégis az osztályozást a román rendszer alapján kell végezni — a felügyelet szempontjából.

Ha az ország érdekéről, avagy tekintélyéről van szó, Románia nem sokat haboz s főleg nem alkúdozik. Igazolják ezt a gyakori iskola-bezárások. Lássunk csak egy ilyen iskola-bezárásra vonatkozó okmányt, hogy a gyors határozatról és végrehajtásról fogalmunk legyen!

1905. december 9-ikén, 63.970. szám alatt kelt román vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet:

Tekintettel Rășcanu, a magánjellegű iskolák felügyelőjének 1905. évi október hó 27-ikén, 2109. szám alatt kelt jelentésére, melyet a tulcea-i görög közösség (egyház) által Codri Evanghelos igazgatása alatt fentartott fiúiskolában végzett iskolalátogatásáról terjesztett elő és amelyben megállapítja, hogy ez az iskola eltért a magánjellegű iskolák rendtartásától, amennyiben:

nincs meg az iskolának a szükséges tanszer felszerelése, hanem ezek helyett:

a falakon olyan faliképek vannak, melyek olyan jeleket ábrázolnak, melyekben a görög hősöket idealizálják;

az iskolában az egészségügyi szabályokat nem tartják be;

az iskolai iratokat nem tartják rendben és azokat nem román nyelven vezetik;

nem fordítanak elég gondot a románnyelv oktatására;

egyes tanulók egyáltalában nem tudnak románul, mások pedig csak nagyon keveset;

a román tanárnak nem adnak elég alkalmat, hogy sikerrel taníthasson, mivel a görög tanárok megakadályozzák abban, hogy kötelességét egészben véve teljesíthesse;

miniszterileg nem engedélyezett görög tankönyveket használnak, melyek a román állam megalapításáról létesüléséről helytelen nézeteket és románellenes érzelmeket hirdetnek és mert:

a gyermekektől pénzt gyűjtöttek, melyet Görögországba küldöttek.

Az állandó közoktatási tanács mérlegelve a jelentés adatait s látva erről az 1905 évi november hó 25-én kelt jelentést, melyben megállapították, hogy Codri Evanghelos, a fent jelzett iskola igazgatója vétkes a magánjellegű oktatásra vonatkozó rendtartás 10., 14., 54. és 57. §§-aiban körülírtak elmulasztásában;

megállapított az is, hogy ezen iskola a folyó évi 37.593. számú rendelettel már nyilvánosan meg volt intve.

Ezeknek alapján a tanács határozatával egyetértve.

Elrendelem:

1. §. A tulcea i görög közösség által, Codri Evanghelos igazgatása alatt fentartott fiúiskola, 1905. évi december hó 10-én foganatosítandó bezárását.

2. §. És végül utasítom, a magánjellegű oktatás igazgatóságát, hogy jelen rendeletemet hajtsa végre.

Vlădescu M. s. k.

miniszter

A fentebbi esetben az iskola a nyilvános megintést ugyanazon év júliusában vehette kézhez (egy 37.775. szám alatt kelt miniszteri rendelet augusztus 1-én tétetett közzé, tehát a 37.593. számú rendelet június végén, vagy július elején volt kiadható!) és már december hó 10-én az illető iskola be is volt zárva. Ez aztán a gyorsaság!

Lássunk még, az iskola bezárását maga után vonó néhány okot (1905. december 2-án kelt miniszteri rendelet a *constantai* görög fiú- és leányiskola bezárásakor): a román nyelv nem tanított az összes tanulóknak megfelelő sikerrel; a görögnyelvű könyvek, a román állam szempontjából szabálytalan és téves tanokat tartalmaztak. (Erről a *constantai* román kir. tanfelügyelő 1905/6. tanévi jelentésében így

emlékezik meg: A conștanțai görög közösség fiú- és leányiskolája 1905. dec. hónapban bezáratott az 1905. okt. 13 ki iskolalátogatásról tett jelentésem alapján, *mivel a történelmet és földrajzot a történelmi igazságtól eltérőleg és faji érdekeink ellenére tanították* (in contra intereselor neamului nostru); bizonyították gyanánt az általam 1905. évi november hó 2-án elkobzott tankönyvek megfelelő részleteinek román nyelvű fordításai szolgáltak.)

(1905. évi december hó 13-án kelt miniszteri rendelet a *sulinai* görög fiú- és leányiskola bezárásáról.) Az osztálykönyv és az összes iskolai irotok görögül vannak vezetve. . . ; a román nyelvet mind a két iskolánál ugyanaz a tanítónő tanítja, külön felhatalmazás nélkül; a kezdő növendékek nem tanulnak románul, a többiek is keveset, mert nem képesek érthetően beszélni románul; egyes növendékek nem tudták, hogy Sulina Romániában van; görög történelmi képek és térképek használhatnak.

(1905. évi december hó 14-én 65.670. szám alatt kelt miniszteri rendelet a *brailai* görög gimnázium bezárásáról.) Úgy az igazgató, mint a tanárok nagyrésze nem tudnak jól románul; az első osztály tantervéből hiányzott a román nyelv; a románok történelmét nem tanítják megfelelő módon és nem tulajdonítanak nagy jelentőséget ezen történelem nagy eseményeinek.

I) A gör. keleti ünnepeket minden felekezet iskolája megszenteli Romániában.

Vizanti András orsz. képviselő, egyet. tanár helyesen mondotta a román parlamentben, hogy az állam nem elégedhet meg az általános rendőri felügyelettel az iskolákkal szemben és Románia teljes mértékben felfogta a szavak nagy jelentőségét. Ime még néhány példa!

A román vallás- és közoktatásügyi miniszter 1900. évi április hó 1-én a következő rendeletet bocsátotta ki a zsidó felekezeti iskolák számára:

1. Az állami tanterv anyaga olyan mértékben tanítandó, amint az elő van írva.

2. A zsidó nyelv és. hittan tanítása — a saját tanterv alapján — naponta legfeljebb két órát foglalhat le.

3. A zsidó ünnepek száma úgy állapítandó meg, hogy számuk ne haladja túl a nyilvános iskolák összes szünidejét. A nagy zsidó-ünnepeken kívül kötelező szünnapok: *a vásárnapok* és a román nemzeti ünnepek, éppen úgy, mint a nyilvános iskolákban.

4. Szombaton csak fél napig tarthat a szünet, amit a vallásos gyakorlatok vesznek igénybe, a nap másik fele a hittan, avagy bármely tantervi tantárgy tanítására használandó fel.

5. A tanulók *kalapjukat* az iskolában csakis az imádkozás alatt és a hittani órákon tarthatják fejükön, máskor mindig csak fedetlen fővel tartózkodhatnak a tantermekben.

A miniszter helyett:

Puscariu s. k.

Románia még azt sem tűri meg, hogy a görögkeletiek ünnepei alatt a más vallás felekezetűektől fentartott magániskolákban folyon a tanítás, még akkor sem, ha egyetlen gör. keleti vallású sem jár az ilyen iskolába. Ennek következtében pld. a Romániában tartozkodó róm. kath. és ref. magyar alattvalók is a görögkeleti (Julián-féle) naptár szerint ülik meg egyházi ünnepeiket; az iskolák pedig az alább közölt rendelet értelmében az ott felsorolt görögkeleti ünnepek alatt is kötelesek szünetet tartani.

Körrendelet az összes magániskolákhoz a szünnapok tárgyában.

Kelt 1897. nov. hó 17-én, 72.232/18.425. B. sz. alatt.

Tekintettel egyes magániskoláknak (felekezeti, stb. iskoláknak) a szünidők meghosszabbítása körül tapasztalt rendellenes eljárásaira, minek következménye a tanítási idő elvesztegetése. Leon N. magániskolai felügyelőnek 1897. évi november hó 6-ikán 321. szám alatt kelt jelentéséből meggyőződtem, hogy egyes magániskolák több szünetet élveznek, mint amennyit a középiskolák rendtar-

tásának 35. §-a megenged, mely a következő ünnepeket írja elő:

a) *Egyházi ünnepek:*

Kisasszony-napja, szeptember 8-án, (gör. kel. naptár szerint.)

A kereszt felmagasztaltatása, szeptember 14-én.

Szent Demeter-napja, október 26. án.

Mihály és Gábor arkangyalok-napja, november 8-án.

Szent Miklós napja, december 8-án.

Gyümölcsoltó boldogasszony napja, március 25-én.

Szent György-napja, április 25-én.

Áldozó csütörtök.

Konstantin és Ilona császárné-napja, május 21-én.

Husvét utáni 15-ik nap.

b) *Nemzeti ünnepek:*

A román királyság megalapításának ünnepe máj. 10-én.

Minden iskola védőszentjének napja.

c) *Szünetek:*

Karácsonyra december 24-től január 7-ig bezárólag.

Husvét előtt és után 1—1 hét.

Jelen alkalommal azért ismét közzé teszem a rendeletet miheztartás végett, mert az ezen rendeletről való eltérés az 1864. évi népiskolai törvény 410. §-a alapján az iskola bezárásával fog megtoroltatni.

A miniszter helyett:

Miculescu s. k.

J) A román nemzeti eszme a romániai iskolákban.

Gondot fordít Románia arra is, hogy területén bármely érzelmi megnyilatkozás, a román nemzet iránti hódolással kapcsoltsassék össze. Hogy ezt mennyire komolyan megköveteli Románia, mutatja az is, hogy még a hangversenyek, színi előadások és táncvigalmak programjába is ott

szerepel csaknem kivétei nélkül mindig a román himnusz, rendezték azt románok, avagy idegenek; a táncestélyeken pedig a Hora, Sirba nevű román nemzeti táncok elmellőzhetlenek. Ezenfelül még a külföldi honosok koloniáiban is, a nyilvános szórakozások programjából a román nyelven előadott számok sem hiányoznak. A brailai »Önmívelődési Magyar Egylet« 1907. jan. 9-én Galacon (Románia) színi-előadással kapcsolatos táncmulatságot rendez. Az előadás pontban kilenc órakor kezdődött a »román himnusszal« ... Vizi Dénes remekelt Szabó Imrével együtt a »Ciganul recrut« című számban. (Buk. Magyar Ujság VI. évf. 4 sz.). A krajovai »Magyar Társulat« 1906. jan. 20-án hangversenyt és táncestélyt rendezett; az estély 5. pontja volt: »Egy ügyesen előadott román költemény s azt követte a román himnusz, melyet a Társulat dalárdája adott elő. A bukaresti róm. kath. magyar fiúiskola estélyén a 7. pont: Román szavallatok, az iskolai növendékek által. 8. pont: Román himnusz, éneklí a gyermekkar (Buk. M. Ujság V. évf. 104.). A giurgiui magyar iskola karácsonyi ünnepélye a »román himnusszal befejezést nyert« (Buk. M. Ujság). A bukaresti gyermekeket segélyező egyesület karácsonyi ünnepén a 6. szám: Románnyelvű szavallatok, előadja 3 fiú; 7. szám: »Román himnusz«, éneklí a gyermekkar (Buk. M. Ujság 1907. 104. szám); a bukaresti róm. kath. iskola 1908-ban március 15-ikét is megünnepelte és »az ünnepélyt a román himnusz nyitotta meg« (Romániai Hirlap 1908. évi márc. 22-iki számából); és így tovább közölhetők volnának úgy a magyarok, mint más nemzetbeliek összejöveteleinek programjából a lojálítási számok. Természetesen e téren is az iskolák azok, amelyek akarva nem akarva jó példával járnak elől, amire kötelezi az alábbi, szigorúan végrehajtott rendelet is:

Vallás és közoktatási miniszteri körrendelet az ország összes magánjellegű iskoláihoz, a román nemzeti jelleg kidomborítása céljából; kiadatott 1903. augusztus 8-án 7104 sz. alatt.

»Az eddig szerzett tapasztalatok alapján arról győ-

zódtem meg, hogy egyes idegen közösségek (felekezetek)-től fentartott iskolákban, amelyekben esetleg román alattvalók gyermekei is tanulnak — a nemzeti nevelést teljesen elhanyagolták.

Előfordult ugyanis, hogy a tanév folyamán a tanulók nem tanultak sem nemzeti, sem hazafias énekeket, a jutalmak kiosztása alkalmával még a királyi himnuszt sem énekelték; az iskola tantermeinek falairól hiányoztak Ő felségeik: a király és királyné arcképei, valamint a történelmi faliképek is, melyek a román haza dicső multjából a legfontosabb eseményekre emlékeztetnek.

Kötelezőleg elrendelem azért, hogy az osztályok azonnal felszereltessenek Ő felségeik arcképeivel és a nemzeti történelmi faliképekkel; továbbá, hogy a gyermekeknek hazafias és nevelőhatásu *román énekek* taníttassanak s ezek között is különösen a királyi himnusz, mert minden iskola, minden iskolai ünnepélyt, évfordulót, jutalmak kiosztását stb. ezzel köteles megnyitni.

Elsősorban tehát arra fordítsanak gondot, hogy a tanulók megtanulják a királyi himnuszt, úgy hogy alkalomadtán az, a megfelelő tiszteletben részesülhessen; mert ha még ezen himnusz mellőzése valamely iskolában előfordul, abban az esetben a legkomolyabban fogok eljárni az illető iskolák igazgatóival szemben . . .»

A tanuló ifjúság lelkébe nemcsak az iskolákban igyekeznek belegyökereztetni, vallás és nemzetiségi különbség nélkül, a *román nemzeti öntudatot* és a román nemzeti intézmények iránti feltétlen tiszteletet, hanem az iskolán kívül is megkövetelik azoknak *igazolását* — a nagy nyilvánosság előtt, erről szól az alábbi miniszteri rendelet:

1902. szeptember 27-én 11.270 sz. alatt kelt vallás-és közoktatásügyi miniszteri rendelet:

1. §. Minden tanuló köteles köszönteni a román nemzeti zászlót, mikor azzal bárhol találkozik, tekintet nélkül arra, hogy az illető csoportban, vagy egyedül van-e.

2. §. Minden tanuló köteles fölállni, kalapját levenni, bárhol is legyen, mikor a román királyi himnuszt hallja.

3. §. Az ezen kötelességek ellen vétők, mint súlyos illetlenséget elkövetők fognak büntettetni.

4. §. Jelen rendeletet minden iskola, mindenik osztályában az igazgató olvassa föl!

K) A román tanítók nevelése és a hivatalos románosítás.

Jellemző, hogy Románia közoktatásügyi vezetői kezdetben báró Eötvös József miniszterünk közoktatási politikáját fogadták el — a tanítóképzés szempontjából. Egy ideig Romániában is az volt az általános vélemény, hogy a nemzetiségeket könnyebb úgy megnyerni a nemzeti eszmének, ha tanítóik *saját fiaikból* kerülnek ki. Ezért a románok is, képzőik közül többet, erősen nemzetiségi vidékeken állítottak fel — éppen mint mi, magyarok. Ma már Romániában mindenki meggyőződött e politika erősen *helytelen* voltáról, nálunk is már sokan kezdik belátni ezt; csakhogy amikor a románok tévedésüket belátták, azonnal jóvátették azt, t. i. a nemzetiségi vidékeken levő képzőket beszüntették és erős román központokon állítottak helyettük másokat, nálunk pedig — tovább kísérleteznek. Mi azt hisszük, hogy a nemzetiségi vidéken nevelt, legtöbbször idegen nemzetiségű tanítók csak *kisebb* részben fogják szolgálni nemzetiségük különleges érdekeit és *nagyobb* részben a magyar nemzeti politika apostolai lesznek. Románia pedig úgy gondolkozik, hogy a *nemzeti ügyet nem bizza azokra, akik még maguk is megnyerendők a román nemzeti egységnek*, hanem olyanokat küld ki nemzeti apostoloknak, akik *fajuk iránti kötelességből* szolgálják a román nemzeti ügyet, nem pedig *kecsegtetésért*. Ezért a tanítóképzőkbe más nemzetiségi születésű növendékeket sem vesznek fel, hanem csak születésileg is román ifjakat. A *román tanítóságot nem nevelik nemzetiségi környezetben*, hanem tiszta román környezetben, honnan kikerülve nem a *színtelen közoktatásügynek*, hanem a megalkuvást nem ismerő román nemzeti ügynek lesznek, nem *kétes és gyanús apostolai*, hanem egyszerű, de lelkes munkásai.

Ilyen előzmények után szüntette meg pl. a román kormány a constanta-i tanítóképzőt s később a galat-it is. Constantá-n a tanítóképző helyébe egy csonka középfoku iskolát, gimnáziumot (V osztállyal) létesített, mely azonban sem elhelyezés, sem felszerelés tekintetében nem hasonlítható a tiszta román vidéken levő fényes, modern berendezésű hasonlófoku iskolákhoz. Még pedig azon helyes következtetés alapján, hogy egyetlen nemzetiségnek sem szabad addig, még a nagyobb román kultúrára sem alkalmat adni, amíg az a román nemzeti jeleget teljesen fel nem vette — kultúra nélkül.

Nagyon érdekes és a nemzetiségi vidékek iskoláinak feladataira, eszközeire világosságot vető a constantai román állami gimnázium igazgatójának, Dumitrescu V-nek 1905—6-ik tanévről szóló jelentése, melyet a vallás- és közoktatási miniszter hivatalos lapja is, a Buletinul Oficial a 243-ik füzetben (5123 lap) közre ad. Ezen iskola célját az igazgató így vázolja: »Ezen iskolának az oktatáson és nevelésen kívül, az ország többi hasonló iskoláival együtt az is a célja, hogy *románokká* változtassa át a gyermekeket (tanulókat), akik közül a legtöbben otthon szülőiknél csak görögül, bulgárul, örményül stb. beszélnek«. »Ezek és a román gyermekek is idegenek között nőnek fel s azért szükséges, hogy nekik a románnyelvet, érzelmet és műveltséget, *mi* adjuk meg«. Ezeknek a gyermekeknek román nyelvi szókincsük még annyira szegényes, — mondja az igazgató — hogy még azt sem tudják mit jelentenek: *venetic* (jövevény), *sforțare* (erőlködés), *darnic* (bőkezű) stb. Ezen okból igen nagy gondot fordítottunk az olvasókörre és a könyvtárra, melyben már 1040 kötet, kizárólag román könyv van. A román hazához való tradicionális kötelékük is még igen gyöngye és ezért nagyobb kirándulásokat rendeztünk számukra. Elvittük őket Moldovába, Bukovinába, Munteniába, Olteniába, hogy lássák, milyen szép ez az ország; elvezettük Sándor és Mirce vajdák sírhelyeihez, hogy kösse le őket a történelmi helyek ihlete. Az igazgató az iskola 165 tanulója közül csak 65-re meri

rámondani a románjellegét, míg a többiekről már nem állapítható (?) meg, hogy miféle nemzethez tartozók; van közöttük pl. egy Bonis I. Mihai is, akire azt jegyzi meg a jámbor Dumitrescu, hogy nem tudható eredetileg milyen nemzetiségű volt, hány lehet még ilyen — román? Különben a románok között szerepel még egy Szöche Carol és Dussi C. Vasilie is, akik magyar származásuaknak vannak föltüntetve.

L) A család- és helységnevek Romániában.

Romániában senki sem ütközik meg azon, hogy az *államnak minden szerve a román nemzeti egységet* szolgálja, a saját eszközeivel. Ezen különben sehol sem ütköznek meg, más államokban sem, csak Magyarországon botránkoznak meg és emlegetik a zsarnokságot ami oláhnyelvű polgártársaink, ha a magyar államot és nemzetet megillető tiszteletet a haza minden polgárától — kívánjuk.

Romániában például a román királyi anyakönyvvezetés sem emelkedik ki a román nemzeti eszmekörből s nem válik nemzeti szempontból *szintelen közintézménnyé*. A család és keresztnemek beírásánál a románnyelv helyesírási szabályaival párhuzamban nem tűrik meg valamely idegen nyelv helyesírását. Eredetileg lehet valakinek bármilyen szerkezetű a neve, a román hivatalos okmányokba úgy kerül be, amint azt a román ember kiejti. Egy esetben jelen voltam alkalmilag egy csángó újszülött anyakönyvezésénél, mikor a bemondott »Antal« családí nevét »Anton«-nak írta be az anyakönyvvezető községi-jegyző. Hogy ezzel az eljárással milyen névváltozások jönnek létre, álljon itt egy néhány családnév átalakítás, az illető községek megnevezésével:

Szabó-t beírják Săbău-nak (Valea Seaca), Tankó-t Tancău-nak (Buhociu), Buzogány-t Buzdurgan-nak, Balán-t Bălan-nak, Benkő-t Benchia-nak (Cleja), Vajdá-t Vaidac-nak (Cleja), Baká-t Boacă-nak (Stanic), Szőkét Sosce-nek, Kolcsag-ot Colceag-nak (Paucești), Munkás-t Măncas-nak

(Miclauşeni), Bede t Bedea-nak (Tămaşeni), Bartók-ot Pärtoc-nak (Răchiteni), Boronka-t Boroncea-nak, Nemes-t Nemeşu-nak (Stăniţa), Martonos-t Martinas-nak (Mirceşti), Mihelyes-t Mihaesi nek (Răchiteni), Balázs t Bălaş-nak (Tămasi), Veres-t Veriş-nek (Bogdanesti), Piroska t Piroscu-nak (Răcăciuni), Gyurká-t Diurca-nak (Făraoani), Kecskés-t Cheşchis-nek (Berzunt), Barkóci-t Barcacia-nak (Valea-Rea), Malmos-t Molmeşu nak (Căiuţi), Tuzson-t Tujon-nak (Căiuţi), Szász-t Sascu-nak (Bogdana), Páros-t Parus-nak (Bogdana), László-t Laslău-nak (Oneşti), Kanalas-t Canelos-nak (Oneşti), Farkas-t Forcaş-nak (Gărleni), Pistá-t Piştea-nak (Grozeşti), Pázsí-t Poji-nak (Grozeşti), Kopasz-t Copoţ-nak (Grozeşti), Benedek-et Benchea-nak (Grozeşti), Balog-ot Pălog-nak (Grozeşti), Bodnár-t Butnarea-nak (Grozeşti), Csatlós-t Ciotloş-nak (Brusturoasa), Kádár-t Cădar-nak (Bacău) stb.

Aki pedig egyszer az anyakönyvbe a román hangzású névvel belekerült, az többé magáról le nem vetkőzheti; hiába hivatkozik becsületben él *ősapáira*, akik nevének emlékét eltörölni tiltja az unokák kegyelete. Haj! az állam, a román nemzet érdeke előbbre való mindennél, még a családi kegyeletnél is!

Ha a községi helyneveket vizsgáljuk Romániában, azt találjuk, hogy ezek formájánál is nem a történelmi hagyományok a fontosak, a döntők, hanem a román nemzet egységének, egyöntetűségének jelenlegi érdeke. Ami a nyilvánosság előtt szerepelhet Románia területéről, annak a román jelleget magán kell hordoznia akár akarja, akár nem. Még az egyházak belső kormányzásban sem tűri meg az állam, hogy a helynevek ne a hivatalosan megállapított formában szerepeljenek, azon helyes indokolással, hogy Romániában, sem egyeseknek, sem csoportoknak, még ha egyházak is azok, nem lehet meg a joguk arra, hogy saját érdekeiket a román nemzeti egység és egyöntetűség érdekei fölé helyezték. Így küszöböltettek ki a moldovai, régi történelmi magyar helységnevek a helység-névtárból és pótolattak romános hangzásúakkal. Amely őshelynevek megcsonkítva vagy meg bővítve a magyaros

jelleget levetközték és romános hangzásúvá váltak, azokkal szemben a történelmi hagyománynak is igyekeztek eleget tenni, ha pedig ez nem sikerült, akkor egyszerűen teljesen új helynevekkel pótolattak, melyek között a román történelmi vonatkozásúak a leggyakoribbak. Ime néhány példa: Jászvásár = Jași, Besenyő = Beznoasa, Babosfalva = Băbușen, Jánosfalva = Janoșen, Acélfalva = Oțelești, Bácsfalva = Băcești, Burjánfalva = Burianești, Farkasfalva = Fărcășen, Tamásfalva = Tămașen, Bákó = Bacău, Benefalva = Benești, Urhely = Uricești, Bogdánfalva = Bogdanești, Bogdán = Bogdana, Szaláncz = Solonțu, Gorzafalva = Grozești, Pusztina = Pustiana, Tatrosvásár = Țirgu-Totrușu, Aknavásár = Țirgu-Ocna, Dormánfalva = Dărmanești, Tászló = Taslău, Berzencze = Berzunțu, Nádas = Nădișă, Diószeg = Giusen, Barátos = Brătești, Csáklya-kő (a legmagasabb csúcs Moldovában) = Ceacleu, Lápos = Lăpusu, Borzafalva = Borzești, Berkes = Borcesul, Székelyfalva = Secueni, Klézsa = Cleja, Forrófalva = Făraoani, Rekecsény = Răcăciuni, Rekettyó = Răcățău, Száraz-patak = Valea-Seaca, Ágas = Agăș, Kománfalva = Comanești, Recsetény = Rechiteni, Szabófalva = Săbăoani, Miklósfalva = Miclăușeni, Deményfalva = Damienești stb.

Természetesen Romániában a posta is román nemzeti, a szó valódi értelmében. Ha valaki a hivatalos helység nevet találná — még zárójelben is — *magyarázni*, például *Răcățău (Rekettyó)*, már azonnal kézbesíthetlen a postai küldemény. Akinek dolga van a román földdel s még inkább az, aki rajta él, *köteles* tiszteletben tartani a román nemzeti eszmét, különben nem boldogulhat.

IV. A műveltségi állapot Romániában.

Ha a román nemzeti törekvéseknek a román királyságon kívüli hatásait tekintjük, azt kell hinnünk, hogy Románia közműveltségi állapota eléggé fejlett. Mikor egy nemzet, politikai határain kívül is, igen tekintélyes anyagi

áldozatot tud hozni azért, hogy más államok kötelékébe tartozó fajtestvérei környezetükből nagyobb műveltségüknel fogva tűnjenek ki, akkor — rendes körülmények között — feltehető az, hogy otthon az általános műveltség szempontjából nem sok kívánni való marad fenn. Ha pedig ismerjük Románia közműveltségi állapotát s mégis azt látjuk, hogy például a brassói gör. keleti főgymnázium fentartására *egy millió koronát áldozott* 1898-ban (pontosan évente 902.151 K 25 fillér 4%-os kamatját!), hogy annak nemzeti jellege fentartassék; a macedoniai románok részére pedig a saját állami költségvetésében biztosítja több iskola (kereskedelmi és elemi iskolák) fennállását, akkor nyilvánvalónak kell elismernünk, hogy Románia, a román kultúrának — erejét felülhaladó mérvben való terjesztésével *nem a kultura* érdekeit szolgálja, hanem politikai céljai is vannak, melyeket nyíltan a Kultur-Liga hirdet akkor, mikor a királyságon kívüli románajkuaktól azt kívánja, hogy az idegen, nem-román kulturától tartózkodjék, mert a románság aranyálma csak úgy valósulhat meg, ha az *egységes román kultura* szolgálatában állanak az összes románok, tekintet nélkül jelenlegi politikai hovatarozásukra; míg Romániában a közműveltség nagyon lassan terjed, úgy hogy a királyságon — kívül élő románnyelvűek pl hazánkban e téren jóval megelőzték a »szabad testvéreket«.

Coleescu L. főstatistikus hivatalos adatai alapján Románia közműveltségi állapotát a következőkben rajzolhatjuk meg: Tudott írni és olvasni 1900 év elején:

		Román honosokból:	Hízlalano kból:	Idegenekből:	Az összes lakos ságból:
7—15 év közötti	összes lakosságból	27·50/0	52·80/0	6·40/0	29·40/0
» » » városi	» »	66·7 »	56·7 »	71·6 »	64·9 »
» » » falusi	» »	22·0 »	39·9 »	36·8 »	22·4 »
15 éven felüli	» »	17·1 »	44·4 »	53·0 »	19·7 »
» » » városi	» »	43·0 »	46·2 »	58·0 »	45·6 »
» » » falusi	» »	12·2 »	38·1 »	39·0 »	12·9 »
7 » » »	» »	19·6 »	46·5 »	54·3 »	22·0 »
» » » városi	» »	47·7 »	48·7 »	60·0 »	49·4 »
» » » falusi	» »	14·7 »	38·6 »	38·7 »	15·2 »

Külön az osztrák-magyar állampolgárok közül az írni és olvasni tudók száma 52·9⁰/₀-ot tett ki; a férfiaknak 60·3⁰/₀-a, a nőknek 45·8⁰/₀-a.

Tehát saját bevallásuk szerint is, *Romániában a román honos lakosságnak* — csak a 7 éven felülieket véve számításba — *még egy ötöde sem rendelkezik a közműveltség legelemibb feltételeivel, az írás és olvasás tudásával!* Mit szóljunk ahhoz, hogy Magyarországnak Királyhágón-túli részében — ahol pedig a hazai oláhnyelvű sajtó állandó kulturai elnyomásról beszél — tehát a Dákóromániába bekebelezendő s Romániával határos országrészben ugyanakkor a 6 éven felüli lakosságnak 41·5⁰/₀-a tudott írni és olvasni (míg az egész Magyarországon átlag 61·4⁰/₀-a)!?

Még abban az esetben is kedvezőbbek a közműveltségi állapotok a »barbár« Magyarországon, ha a két szomszédos ország, hazánk és Románia határos megyéinek azonos célú adatait állítjuk szembe:

Romániában		Magyarországon	
az összes lakosságból ír és olvas:			
Gorjiu megyében	17·6 ⁰ / ₀	Hunyad megyében	24·7 ⁰ / ₀
Vâlcea »	14·9 »	Szeben »	61·6 »
Arges »	18·7 »	Fogaras »	47·3 »
Muscel »	26·0 »		
Prahova »	23·3 »	Brassó »	74·9 »
Buzeu „	17·7 »	Háromszék „	57·4 4
Putna »	24·9 »		
Bacău »	17·5 „	Csík »	45·3 »
Neamtu »	21 0 »		

Az is jellemző Románia közművelődésére, hogy még a szerencsétlen »hazátlanok« is, kiket a páratlanul (?) liberális szellemű Románia a természet törvényeinek ellenére páriákként kezel, megvonva tőlük még azt is, hogy szülőföldjüket — hazájuknak nevezhessék (mert a félvilágot meghódítani akaró román faj érdeke így kívánja, a romániai liberális felfogás szerint!), még ezek is előbb állanak műveltség tekintetében, mint az országnak román polgárai, amikor Románia milliókat tud áldozni — határain kívül

— a politikai célokat szolgáló román műveltség terjesztésére!

Ne feledjük azonban még azt sem, hogy ezek a hazátlan páriák csak román tannyelvű nyilvános iskolákba járhatnak (tehát olyanokba, melyeket a román állam igazgat feltétlenül), ahol, mint idegenek, az idegenekre kirótt magasabb tandíjat kötelesek megfizetni.

Hogy a »valódi« idegenek műveltségére vonatkozó arányszám csaknem háromszorosan meghaladja a román honosokét, az egészen természetes, mert ezeknek műveltségéről és iskoláztatásáról nem Románia gondoskodik.

Valóban helyén való Colescunak az a megjegyzése, mikor ezen adatokat magyarázza: „Az idegeneknek a románokkal szembeni felsőbbbségét ezen adatok alapján, azt hiszem, senki sem fogja — kimagyarázni.«

Elfogadva Colescu intését, nem is fogok tehát bele a kimagyarázásba.

A romániai nemzetiségi politika jellemzésére még csak ezt említem meg -- Colescu nyomán —, hogy a legtisztább, fajromán lakosságú országrészben, Olteniában az írni és olvasni tudók arányszáma a legkisebb, azaz 14 1%, míg Dobruzsában a politikai jogokból kizárt lakosságnál a legnagyobb, 18·6%, a falusi lakosságot tekintve. De ha az összes lakosságot is vesszük, akkor is Dobruzsában van a legtöbb írni és olvasni tudó, t. i. 24·8%, míg az ország fővárosát is magában foglaló országrészénél (Muntenia Mare) is több, itt t. i. 24·4%, és a legkevesebb így is Olteniában van, 17 8%. Tehát nyilvánvaló, hogy Románia erejét és hatalmát a nemzetiségeknek a román kultúra útján elrománosítására fordítja s erre oly nagy súlyt helyez, hogy kénytelen elhanyagolni a tiszta román nép kultúrájának fejlesztését. Míg a nemzetiségi falvak jól szervezett, több tanítós iskolákkal és óvodákkal láttatnak el, addig a tiszta román vidékeken nagyrészt csak névleges (tanyai) iskolákat találunk.

Valóban érdemes volna kutatni azt, hogy a berlini szerződés ajándéka folytán Romániához csatolt Dob-

rusza, Romániának a kulturaképességét apasztotta-e, vagy növelte?!

Románia a népoktatás ügyének (Statistica Invățământului Primar Rural și Urban, pe anul școlar 1900—4. — A román vallás- és közoktatásügyi minisztérium kiadása, București, 1906) szolgálatában az 1903—4. tanévben volt: *falvakon 3832 népiskola*, ebből 17 fiu-, 14 leány-, 3219 vegyes és 582 tanyai népiskola volt; *a tanítószemélyzet állott: 3699 férfi-, 1039 nő-, összesen 4738 tanítóból*. Egy tanító iskola volt 2557, két tanító 526, három tanító 119, négy tanító 5, öt tanító 1 és 584 tanyai iskola.

A városi iskoláknál volt alkalmazva: 1328 néptanító (504 férfi és 824 nő); az iskolák száma pedig 375 volt s ebből 194 fiu- és 171 leány- és 10 vegyes iskola.

Tehát Romániában az 1903—4. tanévben volt 4207 népiskola és azokban 6066 néptanító működött.

Iskolába járt: falun 283.636 tanköteles (210.406 fiu és 73.230 leány), városon 60.598 városi tanköteles (35.353 fiu és 25.245 leány).

Összesen 344.234 tanköteles.

Az ugyanezen évi (1904) összeírás szerint volt:

falun 753.328 tanköteles (400.874 fiu és 352.454 leány);

városon 110.084 tanköteles (58.874 fiu és 51.210 leány);

összesen 863.412 tanköteles.

Igy tehát Romániában még ma is a tanköteleseknek csak 39·9%-a jár rendszeresen iskolába, míg 60·1%-a nélkülözi az iskolát, természetesen legnagyobb mértékben Olteniában, a legtisztább román országrészen!

Ugyanezen összeírás szerint Romániában a falusi tankötelesek között 10.482 volt az idegen alattvaló* (5603 fiu és 4879 leány), az iskolába járóknak 3·7%-a, amíg a városi

* Romániában a falusi népiskolákba járt összesen 273.151 román alattvaló tanköteles, Magyarországon pedig (magyar tannyelvű iskolába 30 ezer, magyar-oláh tannyelvűbe 15 ezer és tisztán oláh tannyelvűbe 161 ezer) összesen 237 ezer oláhajku magyar tanköteles, pedig ami oláhajku lakosságunk alig felét teszi Románia lakosságának!

tankötelesek között 27.968, azaz az összesnek 45·9%-a (pedig a városi lakosságnak csak 31·7%-a idegen!).

A nem-nyilvános iskolákba járó tankötelesek pontos számát nem állapíthatjuk meg, de ezek a román honos tankötelesek szempontjából nem bírnak nagy jelentőséggel, mivel ezeknek népességét az idegen honosok képezik legnagyobb mértékben. A magániskolák pontos számát sem közölhetem s csak annyi állapítható meg pontosan, hogy 1901—2. tanévben a román vallás- és közoktatásügyi miniszter a felekezeti óvodákon kívül 228 magániskolát mutatott ki, melyekbe átlag évente 30.000 gyermek nyert oktatást. (A magánoktatásról szóló törvényjavaslat indoklásából. Beterjesztette Haret Sp. miniszter 1904-ben a román törvényhozáshoz.)

Volt Bukarestben 1905-ben 175 tanintézet, melyből 80 magánjellegű volt. A 95 nyilvános iskolából 72 volt elemi iskola, melyekbe 14.319 tanköteles járt (a tanköteleseknek 34·6 %-a!). A 80 magánjellegű iskolákban összesen 10.805 tanuló találtatott.

A magánjellegű oktatásnak Romániában nagy jelentősége van különben más tekintetben is. A román közoktatási törvények szerint ugyanis csakis az állam által igazgatott, tehát nyilvános iskolák adhatnak ki bizonyítványokat s így azok is, akik magániskolákban végezték tanulmányaikat, csakis állami intézetnél szerezhetnek államérvényes iskolai bizonyítványokat, tekintélyes vizsgálati díjlefizetése után. Ilyen magánvizsgadíj címén Románia évente 250—300 ezer leit vesz be.

Románia 1906-ban a népiskolákra 10 millió 665 ezer leit, a középiskolákra 3 millió 450 ezer leit és a két egyetemre 1 millió 660 ezer leit fordított.

V. Honosítás az állampolgársági jog megszerzése.

Romániában rendkívüli fontossága van a román honosságnak. A román polgár honossága igazolása nélkül egy lépést sem tehet, pl. mikor a tanköteles gyermek az isko-

lába való felvételre jelentkezik, legelőször a román honosságát bizonyító okmányt kell, hogy felmutassa.

A román honosság nemcsak amolyan általános politikai tényező, hanem egyuttal a legkiválóbb román nemzeti biztosíték is. Aki román honos, annak nem lehetnek többé semmiféle vágyai, sem közoktatási, sem egyházi, sem közigazgatási, sem közgazdasági téren, amely csak módosíthatná is a román nemzeti egységre és egyöntetűsége törő, megalkuvást nem ismerő törekvést. Ha valaki román honos, annak jogai és kötelességei *azonosak a többi románokéval*, amennyiben azok gyakorlásának nemcsak módja, de *formája* is azonos kell, hogy legyen a született románokéval. *Aki például nem tudja jogát román nyelven érvényesíteni, az jogainak semmi hasznát sem veheti Romániában.* Akinek panasa van, de azt nem román nyelven, tehát nem románhoz illő formában teszi meg, annyi mintha semmi sérelme sem volna. Aki általános műveltségét nem akarja román nyelven megszerezni, az legfeljebb semmilyen módon sem szerzi meg. Aki gyermekének a család anyanyelvén akarja megadni az alpműveltséget, ugynevezett családi nevelés útján, azt csak úgy teheti, ha gyermeke a tanév végén a nyilvános iskolában román nyelven is leteszi *sikerrel* a vizsgálatot a román népiskola tantárgyaiból. Ha azonban a gyermek két ízben sem tudja ezt a vizsgálatot sikerrel letenni, akkor a hatóság hivatalosan iratja be a nyilvános iskola rendes növendékei közé az illető román állampolgár gyermekét. (Az 1896. évi — módosított 1901-ben — népoktatási törvény 11. §-a) Ha pedig — vagyonosabb lévén a család — az iskolamulasztásokkal igyekezne kijátszani a román iskolát és elkerülni az egyedül jogos román kulturát, abban az esetben az egyes mulasztásokra kirótt büntetéseknek a háromszorosát hajtják be rajta — esetenként. (U. o. 12. §.)

A román honossággal tehát nemcsak anyagi kötelességek járnak együtt, hanem félreérthetetlenül román nemzeti jelleget szolgáló erkölcsi és hazafias kötelességek is, melyek elől semmiféle indokolással nem lehet kitérni. (Nem

úgy, mint Magyarországon, ahol éppen a románok fajtestvérei azok, akik zsarnokságnak minősítik még azt is, ha a magyar állampolgártól megkivánja az állam a magyar nyelv tudását. Pedig milyen messze van ettől az, amint Románia mintájára követhetnénk: hogy magyar alattvaló kizárólag magyarnyelvű magyar kulturát sajátíthat el csak!).

Amint ezekből látható, a román honosság nem a tetzés szerint értelmezhető jogoknak és kötelességeknek az összesége, hanem olyan nemzeti biztosíték, melynek birtokában — akarva, nem akarva — mindenki a román nemzet *vérszerinti* tagjának kell, hogy tekintse magát. Egészen természetes is azután, hogy Romániában kétszer is meggondolják, amíg valaki előtt a román honosság sorompóját megnyítják.

Valóban bámulatraméltó, de egyuttal elismerésre méltó is Románia bátorsága és önérzete, mikor a berlini szerződés utasításait, melyek pontonként előírják, az akkor még *leendő Románia* alkotmányának vázlatát oly könnyedséggel meri a saját felfogása szerint értelmezni. A berlini szerződés a vallásszabadságot és egyenlőséget is előírta s fentebb láttuk, hogy valósította azt meg; láttuk a román felfogás szerinti közoktatási szabadságot is; lássuk végre a polgárok egyenlőségére vonatkozó utasítás végrehajtását is.

A berlini szerződés azt kívánta, hogy a Románia területén élő s más állam kötelékébe nem tartozó polgárok is román állampolgároknak tekintessenek s egyenlő jogokat élvezzenek. Ez különösen a Románia területéhez kötött zsidóságra vonatkozott. Románia a berlini szerződésnek ezen pontját is a maga módja szerint tartotta be. Az 1866. évben megalkotta a román állampolgárság megszerzését szabályozó törvényt, amely 1879 okt. 13-iki törvény alapján némileg módosított. Ennek a törvénynek főbb intézkedései a következők:

1. §. Az idegenek, tekintet nélkül felekezetükre, továbbá arra, hogy alattvalói e, vagy nem valamely államnak — *megszerezhetik* a honosságot a következő feltételek alatt:

a) A honosítás iránti folyamodvány a kormányhoz

intézendő, melyben kitüntetendő, hogy: a folyamodó mekkora tőkével rendelkezik, mi a foglalkozása, vagy mester-sége és végül annak kijelentése, hogy Romániának állandó lakója óhajt lenni.

b) A folyamodó ezen *kérés után tíz évig az országban fog lakni és tettekkel fogja igazolni, hogy hasznos tagja leend az országnak.*

2. §. Felmenthetők a várakozási idő alól:

a) Azok, akik valamely iparágat, hasznos találmányt, vagy kiváló szellemi tőkét hoznak az országba; vagy akik nagy ipari vagy kereskedelmi vállalatot alapítanak.

b) Azok, akik Romániában születtek és nőttek fel, szülőik is állandóan az országban laktak s közülök sem egyik, sem másik nem élvezte egyszer sem valamely idegen állam pártfogását.

c) Azok, akik a szabadságharcban a zászló alatt szolgáltak s így már honosíthatták volna magukat annak idején együttesen a kormány javaslatára, egyszerű törvény útján, minden más alaki kellékek mellőzésével.

3. §. A honosítás csakis *külön törvény* útján szerezhető meg és csak *egyénenként*.

5. §. Csakis született és honosított románok szerezhetnek ingatlanokat Romániában.

9. §. Idegen állam kötelékébe tartozó románok — tekintet nélkül születési helyükre — ha igazolják, hogy lemondottak az illető államban honosságukról, a törvényhozó testület egyszerű megszavazása után, azonnal gyakorolhatnak román politikai jogokat.

Ime a szabadelvű román honosítási törvény — a berlini szerződés szellemének megfelelően! Bárki lehet román állampolgár, ha tíz évig tud várakozni, mikor aztán a parlament két háza fog dönteni afölött, hogy igazi románná vált-e s ha a vizsgákat sikerrel tette le, akkor talán megszavazzák a román honosságát. Ha azonban valaki azt igazolja, hogy a királyságon kívül született román, akkor a nemzeti *átalakulásra* szánt időt elengedik.

A törvény 2. §-ának b) pontja a romániai zsidóknak szól — a berlini szerződés értelmében — amely a hono-

sításnak annyira szűk nyílású csatornája a valóságban, hogy ember legyen, de különösen nagyon *gazdag* legyen, aki azon keresztül bejuthat a román honosok közé. Lássuk azért, tényleg mennyire komoly a törvény ezen intézkedése és hány folyamodó lehetett ennek alapján román honossá.

A román hivatalos statisztika 1859-ben csak Moldvából 118.922 zsidó vallású lakost mutat ki, Románia mai területéről pedig közel 136.006-et. 1899. évben pedig külső állam kötelékébe nem tartozó zsidó 260.772 lélek találtatott s ezek közül csak 4272 *volt román honos*, de ezek nagyrésze is az 1877—78-iki orosz-török háborúban való tényleges részvételért nyerte el azt, a 2. §. c) pontja alatt említett együttes honosítás alkalmával.

Románia annyira sulyt helyez arra, hogy a román honosságot már élvező idegen elemeket jól átgyurja jó románokká, hogy míg ezzel a munkájával nincs tökéletesen megelégedve, addig a honosság sorompóit nem hajlandó újból megnyitni. Neki nem sok román honosra van szüksége, hanem: jó románokra! Képes inkább arra is, hogy szerződészerű kötelezettségét nem teljesíti; elszenvedi azt is, hogy a szabadelvűség ellenségének, kegyetlennek nevezzék, de az állam román jellegét veszélynek semmiféle *általános emberi érdek* kedvéért fel nem áldozza. 1906. évben Bădăreu igazságügyi miniszter, látva a feltorlódott és sovínista románokká vált zsidóság nagy számát, megpróbálkozott, hogy a kiválóbbakat honosítsa a törvényhozás — és azonnal megbukott.

1899-ben 294.419 olyan lakosa volt Romániának, akik egy állam kötelékébe sem tartoztak, szóval igazi hazátlanokká váltak, de ugyanazon anyagi, erkölcsi és román nemzeti kötelezettségeket tartoznak teljesíteni, mint a román honosok: gyermekeik, ha pl. magyar származásúak, — ilyenek is sajnos vannak számosan — a magyar tannyelvű iskolákba *nem vehetők fel*, hanem — ha van hely — csak állami iskolákba járhatnak, de külön tandíj fizetése mellett (pedig a népoktatás ingyenes); csak román kultúrában

lehet részük, hanem azért nincs reményük ahhoz, hogy valaha a román honosság sorompója megnyíljon előttük.

Éppen azért, mert ilyen nehéz a román honossághoz hozzájutni és oly rettenetes nagy a számuk (a lakosság 5%-a!) azoknak, akik elől el van zárva az út is, hogy más állam kötelékébe léphessenek, rendkívüli nagy a túlekedés a román honosság sorompója előtt. (A »hazátlan« magyarok közül többeknek katonaköteles fiai úgy gondolkodtak, hogy a határon „haza“ szöknek — mennyire szereti az ember, mikor már elveszítette! — s katonakötelezettségüknek itthon tesznek eleget és ezen az alapon majd magyar állampolgárságukat is visszaszerezhetik. Szegény »hazátlan« magyarok nagyon csalódtak, mert a magyar sorozóbizottságok maguk elé sem bocsátották. 1901-ből 21 ilyen magyar legényről tudunk, akik közül egyet 1907-ben Romániában elfogtak, mert elkeseredésében rosszra adta a fejét. Buk. M. Ujság nyomán.) Közülök kerülnek ki a román hadsereg legodaadóbb, legszorgalmasabb, legtúrelmesebb katonái, az állam legpontosabb adófizetői, a román nemzeti eszme legfanatikusabb hívei; ők azok, akik a legtöbbet áldoznak, ha román nemzeti vagy jótékonyossági célokról van szó; *nyelvükben, nevükben, lelkükben* igaz románok óhajtanak lenni... és hiába! Csak egy-egy juthat be nagy ritkán, akinek apja, nagyapja is egész életét arra szentelte, hogy méltó lehessen valamelyik késő unokája a román állampolgárságra...

És ezeknek a szerencsétleneknek testi lelki gyötrődését a gyakorta váltakozó román pártok nem átalják kihasználni. Minden kormányra kerülő új párt uralma kezdetén, az új közigazgatási tisztviselők nyomására megindulnak kalvária utjokra a honosságot szerezni óhajtók seregei. Akik még biznak — és ki ne biznék, mikor Romániától amugy sem szabadulhatnak — és van valamelyes vagyonuk, legkevesebb 4000 lei, fűhöz-fához kapkodnak, hogy a szükséges jó ajánlatokat megszerezhessék. Ha nagy nehezen, nagy utánjárással és még nagyobb anyagi áldozattal óhajuk, alázatos kérésük a képviselőház elé kerülhet is, száz eset

közül 99 esetben a titkos szavazásnál elbuknak, ha itt nem, hát akkor a szenátusban biztosan. Mire a már-már megnyíló sorompótól visszalökik, a szerencsétlen »hazátlan« rendesen vagyonilag is elől kezdheti az életet, hogy majd a fia próbálkozhassék ismét . . .

Különben ujabban a magyarországi származású »martirok« honosítása sem megy olyan nagyon könnyen, mint 1—2 évtizzel ezelőtt, s a mint a törvény 9. §-ából első tekintetre látszik. Abban az időben, különösen a múlt száz év nyolcvanas és kilencvenes éveiben, az itthon kitanult és eléggé »zsiros« falathoz nem jutó oláhnyelvű magyar polgártársaink, valamelyik hazai »elnyomott« oláhnyelvű ujságban a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen egy-egy izgató cikket adtak közre, melyért az ügyészség pörbe fogta őket és az esküdtszék néhány havi, igazán *kényelmes* államfogházra ítélte el. Ezzel készen voltak a »martir«-ok, akikért aztán a hazai és romániai oláhnyelvű sajtó mindent elkövetett, hogy kárpótoltassanak. Legelső gondjuk volt a »martir« uraknak az ítélet után az, hogy az államfogház és a »magyarok zsarnoksága« elől beszökjenek Romániába, ahol természetesen a »martir« koszorúval ékesített fajtestvéreket tárt karokkal fogadták és tetszésükre bízták, hogy a »zsiros« állások közül tetszés választhassanak — fájdalomdíj fejében. S mivel a törvény megköveteli, hogy az állam szolgálatában csak román állampolgárok lehetnek, nyomban meg is szavazta a 9. §. alapján a törvényhozás a honosítást »egyhangulag«.

Romániában kezdett feltűnni, hogy a »martirok« száma oly rohamosan nő állandóan, hogy utoljára nem lesz annyi »zsiros« állás Romániában, mint a hány »martir« jelentkező. Ezen felül a benszülött románok is mind inkább kezdték érezni, hogy a »jövevények« miatt ők mindegyre megkárosíttatnak és elkezdettek méltatlankodni. (Magam is többször tapasztaltam Romániában való utazgatásaim közben, hogy az ott alkalmazott magyarországi »martirokat« kartársaik nem a legszivesebben »tűrik« maguk között, még a különben híres tudóst, Babes Vinczét sem. Ez a

méltatlankodás olyan mértéket öltött néhány év előtt, hogy a román minisztertanács kénytelen volt kimondani, hogy egyenlő képesítés mellett is, a közhivatalok betöltésénél — a romániai születésű román részesül előnyben. Aki a hazai oláh nemzetiségi izgatásokat figyelemre méltatta az utóbbi években, észrevehette, hogy a »martirok« egy idő óta kisebb számban veszik utjokat — Románia felé.)

Az elmondottak igazolására lássuk csak egyik igen tekintélyes megszökött »martir«, Brote Jenő honosításának lefolyását. Brote Jenő Nagyszebenben volt ujságszerkesztő, a volt oláh nemzeti komiténak is előkelő tagja volt. Ezekben a minőségeiben az oláhnyelvű magyar sajtóban és megjelent munkáiban, a magyar állam ellen folytatott és határt nem ismerő izgatásaiért a bíróságok négy évi államfogházra ítélték.

Brote azonban a többi »martir« társainak (Popovici J. C., Albini Septimiu, Slaviciu János stb.) példájára, a büntetés elől kiszökött Romániába, ahol Sturdza Demeter miniszterelnök jószágigazgatója lett. 1904. évben nyerte el a román honosságot, melyről egyik bukaresti román lap így emlékezett meg: »Ma, december 16-án foglalkozott a kamara Protopopescu indítványára Brote Jenőnek, az ismeretes magyarországi románnak, a volt román nemzeti komité tagjának és jelenleg Sturdza Demeter miniszterelnök jószágigazgatójának honosításával. Nagyon jellemző, hogy mindezen érvek dacára is, a kamarában Brote honosítása mellett 49 fehér lap, ellene pedig 27 fekete lap adatott be. Tekintetbe véve, hogy arra nézve, hogy a kamarában egy törvényjavaslat elfogadtassék, legalább is 46 fehér lap kívántatik meg, nagyon elenyésző többségnek mondható ama három fehér lap, amellyel elfogadták Brote honosítását.

Eddig a román ujság! Tehát végre Románia komolyabb politikusai is kezdik megelégedni ami »martir«-jainkat és kevés hajlandóságot kezdenek mutatni arra, hogy jövőben is minden kiszökött »martir«-t tárt karokkal és tömött erszényekkel fogadjanak.

VI. Románia és az idegen államok fennhatósága alatt élő románajkúak.

Románia kiméletet és megalkuvást nem ismerő nemzetiségi politikájából joggal arra lehetne következtetni, hogy amilyen vasszigorral megköveteli, hogy minden halandó lélek Románia területén *meghajoljon* az egységes és egyöntetű román nemzeti eszme előtt, az »adsza-nesze« elvénél fogva az idegen államok belső politikai ügyeivel szemben a legmesszebbmenő pártatlanságot tanúsítja. Pedig éppen az ellenkezőjét van alkalmunk tapasztalni — minden téren, különösen Magyarországgal szemben. Az elmondottak eléggé bőven igazolták, hogy Románia minden hivatalos és társadalmi szerve szinte idegesen titkolja a román királyságban élő idegen fajú és nyelvű lakosságra vonatkozó pontos adatokat, azoknak nyilvánosságra juthatását intézményesen igyekszik meggátolni, de ugyanakkor elég bátor megkövetelni az idegen államokban élő s a román fajhoz tartozó lakosságra vonatkozó minden fontos adatnak — az *igazságnak* megfelelően — közreadását.

Románia államilag és társadalmilag — az ő területén — kérlelhetlenül megakadályoz minden olyan életjelenséget, úgy egyházi, mint közoktatási téren, ami a feltétlenül tiszta román nemzeti eszmét elhomályosíthatná s így semmi néven nevezhető faji, vagy nemzetiségi érdek érvényesülését még gondolatban sem tűri meg; míg a román közoktatás egyenesen úgy van *berendezve* hogy az idegen államok területén élő románajkúak iránti érdeklődést állandóan ébren tartsa minden románban; olyan társadalmi szervezeteket ismer el erkölcsi területek gyanánt, melyeknek bevallott célja az, hogy az idegen államok fennhatósága alatt élő oláhajkúakban a román nemzeti öntudatot, a román királysággal való egyesülés vágyát ébren tartsák, fejlesszék és előkészítsék.

Vizsgáljuk meg először a román »hivatalos« terv alapján, hogy a román ifjú nemzedék, a földrajz tantárgy keretében a külföldi államok, főleg a Magyar Állam

területi épsége és alkotmánya iránt, milyen fokú tiszteletre neveltetik Románia összes iskoláiban.

Nagyon jellemző és az egész romániai földrajzi tanításra világot vet a román egyetemi földrajz-tananyag hivatalos tanterve. (1899. január 15-én jelent meg a hivatalos lapban. Legutóbb 1908. márc. 3-án 13.792 sz. rendelettel újból kiadva.) Ime néhány részlet:

A földrajzi anyag felosztása:

- a) Az általános földrajz anyaga.
- b) A földrajzi tudomány története.
- c) Különös földrajz: A románoktól lakott országok (tehát egy kalap alá fogva a Tiszától a Dnieszterig, az északi Kárpátoktól a Pindusig!) és idegen országok.

A románoktól lakott országokról szóló tananyag:

Hogyan alakult ki a *mi hazánk* földje? Felületének általános leírása.

A mi helyzetünk Európában.

A románoktól lakott terület klímája. Isoterma. Szelek. esőzések, vizek, növények és állatok.

A román területeken lakó fajok, különös tekintettel a románokra. Számuk az idegenekkel szemben. (Nagyon érdekes volna tudni, hogy az a román egyetemi tanár, aki a földrajzi tudománynak ezt az ágát adja elő, honnan szerzi be ezeket az adatokat a *mostani* politikai román királyság területére nézve, mikor a román hivatalos statisztika mindenről beszél, csak éppen *ezt* hallgatja el nagy bölcsen; míg a többi államokra nézve bő és pontos adatokat szolgáltatnak készségesen az *illető* idegen államok.)

Földrajzi és történelmi körülmények, melyek a román faj mai felosztását előidézték.

Transilvania (ez még Magyarország Délkeleti-Felföldje!) fenlapálya és a Kárpátok gyűrűje.

A Tiszán inneni síkság, amennyiben románoktól lakott.

A Duna lapálya: Oltenia, Muntenia....

Ennyit ízeleltőül a román egyetemi földrajzi tananyagból! Ezen alapon elképzelhetjük a többi — alsófokú — román közoktatás földrajzi tanítását is.

Ennek a földrajztanítási politikának céljaira szolgál a mellékelt térkép, melyen kívül *mást* a román földrajz tanításához használni nem szabad egész Romániában, még az *idegen alattvalók* magániskoláiban sem. Ennek a díszes térképnek kiadója maga a Román Állam, tehát monopólium maga a térkép is. Az is jellemző, hogy az állam, az Európán kívüli világrészek térképeivel szemben nem olyan szigorú, azok lehetnek bármiféle kiadásúak. Az első román iskolai térképet az erdélyrészi származású *Laurianu* tanár és akadémikus szerkesztette, melynek címe: »Dacia moderna« volt. E térképet használták az iskolákban 1881-ig. Ekkor a magyar kormány tudomást szerezvén róla, a külügyminisztérium útján föl szólalt ellene. Erre csak azt a változtatást eszközölték a térképen, hogy a Románián kívül eső területeket *halványabban* színezték s a cím »România și terile vecine« (Románia és a szomszédos országok), vagy »România și terile locuite de români« (Románia s a románoktól lakott országok)-ra változott.

Az 1908. év februáriusában tartott delegacionális ülésen gróf Esterházy Pál, a külügyminiszter nevében *ezt* a térképet »fantasztikus tanszer«-nek minősítette és az alább ismertetendő földrajzi tankönyv anyagára nézve pedig azt jegyezte meg, hogy az abban foglalt »beható« geográfiai fejtegetés nagyon is közlelő érdekl Magyarországon kívül még Ausztriát és Oroszországot is.

Rátéekintve ezen, elemi iskolák számára szerkesztett térképre, mindenki azt olvashatja le róla, amit akar. Lehet az egészen Románia, a megyei beosztás egyöntetűsége s a szélek kiképzése miatt, s azért is, mert az alsó balsarokban levő »jelmagyarázat« (Legenda) után indulva, az egész ábrázolt területen tulajdonképpen csak egyetlen országfőváros (Capitala) fedezhető fel — București. Ha pedig okoskodnunk kell, akkor még találunk fővárosokat, melyek azonban — mivel București jelzésétől feltűnően elűtnek — csak másodrendűeknek tekintendők ; ilyenek: Belgrad, Sofia, Chisinau és Odesa. A térkép címirata is a legnagyobb mértékben megtévesztő : »România si terile vecine«. Ha a

jelzések után indulunk, ember legyen az, aki eligazodhatik, és nem elemi iskolás gyermek, akiknek szánva van e térkép, hogy ez a *szép darab* Románia, miféle, politikailag még létező államoknak tényleges alkotórészeiből van *összeállítva*. Aki különben a fentebbi földrajzi tananyagot ismeri már, azt nem tévesztheti meg az idegeneknek szánt „*terile vecine*” (szomszédos országok) egyszerűen csak a címratban szereplő megnevezés; ez az ábrázolt egész terület Románia, ha politikailag *még nem is*, de etnografiaiilag már az. S hogy román nemzeti szempontból e kétféle megkülönböztetést a romániai elemi iskolákból kikerülők hogyan fogják elbírálni, azzal előre is tisztában lehetünk; azt is elképzelhetjük előre, hogy a jövő román nemzedéknek a jog és igazság iránti érzéke milyen lesz, amikor csak azt látja és csak azt tanulja, hogy az ábrázolt egész területnek emberileg megadható formáját és nevét az ők testvéreik, apáik — a románok — adták meg.

A román gyermek is azt tanulja a román nyelvtan szabályaiból, hogy a *tulajdonnév* a tulajdonnak megmásíthatatlan neve, tehát az még *fordítás* útján sem változhatik meg és ugyanekkor a földrajzi tantárgy keretében a hamis tulajdonneveknek egész halmazát sajátíttatják el vele *hivatatosan*. Feltehető-e majd később is, a felnőtt román ifjúról, hogy elhigye valakinek azt, hogy amit ő »*Trei scaun*« (három ülőszék) megyének tanult — az nem létező fogalom; vagy azt, hogy a »*Munți Calimanului*« tulajdonképpen »*Munți Kelemen*« (Kelemen-havas); »*Clusu*« = Kolozsvár; »*Oradea-Mare*« = Nagyvárad; »*Careia-Mare*« = Nagykároly; »*Tirnaves-Mare*« = Nagy-Küküllő stb. stb. Nem is szólva az olyan tévedésekről, hogy pl. Háromszék megye (Románia szerint Județul Trei Scaune) székhelye nem »*Tirgul Secuilor*« (azt hiszem az Kézdivásárhely akar lenni, mert a térképen ennek a helyén van!) hanem: Sepsiszentgyörgy.

Nem kevésbé jellemző a térkép alsó-jobb sarkán levő Európa kisebb térképe is, hol szabályos négyszög jelzi a »románok földjét«, jelezve, hogy Európa földjéből mekkorát foglal el a román faj.

Ezt a négyszöget a múlt század kilencvenes éveinek elején, a *híres* román memorandumok idejében a román Kultur-liga elnöke, *Urechia* minden népgyűlés alkalmával rajzban is bemutatta a hallgatóságnak. Tehát, ha lehetne is másféle magyarázatát adni annak a négyszögnek, tudnunk kell azt is, hogy Romániában hogyan értelmezik azt. »Români din patru unghiuri» románok a négy sarokról, mindennapi szólásmód Romániában.

Romániának ez a nyíltan bevallott barátságtalan *hivatalos* magatartása adja meg aztán a mi oláhnyelvű magyar polgártársainknak is azt a bátorságot, hogy Magyarország-nak közjogi területi beosztását semmibe véve, a magyarországi helynevek helyett a román kormánytól erőszakosan elferdített és elváltoztatott helységneveket használják — még nyilvánosan is.

A m. kir. postával a mi oláhnyelvű magyarjaink ilyen címzésű postai küldeményeket szállíttatnak: Orăstie = Szászváros, Blaj = Balázsfalva, Cluj = Kolozsvár, Sibiu = Nagyszeben stb., talán azért is, — elég ügyes fogás — hogy a magyar emberek szeme is szokja meg a hivatalos (?) román helységneveket.

Hogy a román kormány tényleg közreműködik abban, hogy a magyarországi helységnevek hivatalosan is eloláho-síttassanak, igazolja az is, hogy a »román földrajzi társaság« 1906. okt. 26-án a bukaresti Ateneul-ban tartott rendkívüli közgyűlésén közel ötezer lelt szavazott meg, hogy: »előkészíttessék a leigázott (subjugate) románok országainak: Bukovina, Transilvania és Macedóniának — földrajzi szótára«. (Universul 1906. okt. 27.)

És ennek a tudományos (?) társaságnak az elnöke és védnöke a román Király Ő felsége!

Kérdem, megtűrné-e a *magyar* közvélemény és nem minősítené-e világcsalásnak, ha a magyar királyi közoktatásügyi miniszter kizárólag olyan térképeket engedélyezne a hazai *összes* iskolák használatára, melyeken pl. Romániára nem lehetne ráismerni; București helyén Bukurváros állana, Bacău helyén Bákó, Câmpulung helyén Hosszúmező, Tîrgu-

Jiul helyén Zsilvásár, Turnu-Severin helyén Szörényvár stb.? Nem hihető el, hogy a magyar nemzet ezt a »világbolondítást« eltűrné, megbocsátaná még saját kormányának is! De bizonyára Románia sem nézné tétlenül, hogy a saját portáját így megcsufolja a szomszéd és azonnal tiltakozna az ilyen, nagyon könnyen rosszindulatúnak és tiszteletlennek minősíthető magatartás ellen. És az egész *művelt világ* igazat adna Romániának és pártjára állana, mert nem kívánhat az tiszteletet és kiméletet, aki maga is tiszteletlen és kiméletlen másokkal szemben?!

De nemcsak az egyedül hivatalos iskolai fali térkép beszél világosan a romániai hivatalos körök célzatosnak látszó megtévesztéseiről, melyekkel Magyarország ellen — saját polgáraiban — tiszteletlenséget, hamis közjogi fogalmakat nevelnek »hivatalosan«, hanem maguk, a román közoktatásügyi miniszter által engedélyezett földrajzi tankönyvek is, nem is beszélve a történelmiekről.

(Tudnunk kell, hogy Romániában semmi néven nevezhető sem nyilvános, sem magán iskola nem használhat semmiféle tankönyvet — még a *vallástaniakat* sem kivéve — vagy tanszert, melyet előzetesen a román közoktatásügyi miniszter nem engedélyezett.)

Tekintsünk csak bele egy hivatalosan engedélyezett román földrajzi tankönyvbe, még pedig abba, melyből a román elemi iskolás gyermekek hazájuk földrajzát tanulják.

A könyv címe ez:

GEOGRAFIA ROMANIEI

si a ȣerilor locuite de Români,

de

Mihail G. Mumuianu.

Conform programei din 1903. Lucrare aprobată definitiv de Ministerul Cultelor si Instrucțiunei Publice cu adresa No. 56.580.

Magyarul:

ROMÂNIA

és a románoktól lakott országok földrajza.

Irta:

Mumuianu G. Mihály.

Az 1903. évi tanterv alapján. Ezen munkát véglegesen engedélyezte 56.580. szám alatt a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterium.

Ezen *tantervszerű* tanulmány beosztása és tárgyalási módja érdekesen *céltudatos*. A tulajdonképeni Romániát is tartományokra osztja (Oltenia, Muntenia, Moldva és Dobruzsza), mindeniknek külön közölve a térvázlatát is. Az *azonosság* kedvéért Magyarország *kívánatos* részeit is tartományokra osztja, melyeket külön-külön térvázlatokon is bemutat tudomást sem véve, a *hivatalos* közjogi területi felosztásról, melyet egyes-egyedül *csak* Magyarország állapíthat meg törvényesen s amelyet azután a nemzetközi illem szempontjából is, minden idegen államnak tiszteletben kell tartania.

De lássuk csak szó szerinti fordításban az idevonatkozó *hivatalos tananyagot* feldolgozva.

»Azokat a vidékeket, hol ma is románok laknak, románoktól lakott tartományoknak (Provinci) nevezzük. Ezek közül egyesek a mi hazánknak részét képezték, azonban szomorú elnyomás folytán más fajok uralma alá jutottak. Így Bukovina, Maramures, Krişiana, Transilvania és Temişana Ausztria-Magyarország uralma alatt vannak; Basarabia, Oroszország, Macedonia, hol a románok kevés számban vannak, Törökország fenhatósága alá tartoznak.

Bukovina leírása után következik:

Maramuresul tartomány. Maramuresul Galicia, Bukovina, Transilvania és Krişiana tartományok között fekszik. Földje hegyes jellegű; keleten a pādurosí és rodnei hegy-ségek borítják, honnan a Tisza folyó is ered. Közepén dombos vidék, míg nyugatra lapályos.

Korábban ez a tartomány (provincia) Transilvániához

tartozott, míg ma Ausztria-Magyarország (Austro-Ungaria) fenhatósága alá tartozik.

Lakosai északon és délen románok, míg az ország többi részén rusnyákok (rusniacii) és magyarok laknak.

Maramureşului hegyei gazdagok arany, ezüst, só és kőféle ásványokban.

Nagyobb városai: Rona, Sighet és Vinariu (?)

(Mint külön szöveg térkép: Maramureşul tartomány térképe).

Krisiana. Nevét a Krişul (talán a Körös?) folyótól nyerte és Transilvânia, Maramureşul, Magyarország (Ungaria) és Temişana között fekszik. (Ugy látszik Magyarország csak a Tisza jobb partján kezdődik!). Földje a keleti részt kivéve, hol a Kárpátoknak néhány ága található, inkább lapályos.

Az ezen tartományt öntöző főbb vizek: a Tisza folyó, amelyik *Magyarországtól elválasztja*; a Krişul folyó az ország közepén és a Muresul, mely Temişanától választja el.

Ez a tartomány kezdetben *jüggetlen volt* és *királyságot* alkotott, de ezután Transilvániához (Erdély) csatoltatott. Ma Austro-Ungaria fenhatósága alá tartozik.

Lakosai részben románok, akik keleten laknak és részben magyarok, akik nyugaton telepedtek le.

Nagyobb városok: Dobreţinul, Aradul és Urbea Mare (ez nagy csuda, ha nem Nagyvárad akar lenni, pedig a térképen Nagyváran helyén Oradia Mare áll!).

(Mint külön szöveg térkép: Krisiana tartomány térképe).

Temişana. Nevezik még Banatul — Temisanei-nek is. Ez a tartomány Románia, Transilvania, Krisiana, Ungaria (Magyarország) és Szerbia között fekszik. Határai: Keleten a Kárpátok, honnan a Temisul folyó ered, mely után az ország nevét is kapta; északon a Muresul folyó, nyugaton a Tisza és délen a Duna.

Földje nyugaton lapályos, közepén dombos és keleten hegyes, hol igen gazdag ásványokban, melyekből igen hasznos dolgokat készítenek.

Korábban ez az ország (tara) *független volt* és külön fejedelmei voltak, jelenleg azonban Austro-Ungaria uralma alatt áll.

Lakosai: osztrákok (?), szerbek és magyarok, de leginkább románok, akik a keleti részekén élnek.

Nagy városai: Mehadia, melynek jó ásványvize van; *Temişora*, mely az ország fővárosa (?) és Lugos.

(Mint külön szöveg térkép: Temişana tartomány térvázlata).

Transilvania, Transilvania a románoktól lakott tartományok között a legnagyobb; keleten és délen Romániával és Bukovinával határos, északon Maramureşul-lal, nyugatra pedig Krişianával és Temişanával. (Furcsa! Magyarországnak — szerintünk — Erdélyi-része, a románok szerint még nem is határos Magyarországgal!)

Földje nagyrészen a keleti és nyugati Kárpátok hegyeivel van borítva, melyeknek számos völgyeiben kigyóznak: az Olt, Mureşul. Someş és más kisebb folyók, melyek földje termékenységet fokozzák.

Ez a tartomány képezte az ókorban Dacia középső részét, de a magyarok bejövetele után ezek uralma alá esett. Majd később szabad és független volt, majd pedig Ausztria uralma alá került 1866-ig, ezóta aztán a magyar királyság alatt van.

Lakosainak száma két és félmillió lélekre megy fel, akik nagyrészen románok, míg a maradék: magyarok, szászok, zsidók és németek. A románok a tartomány széleit foglalják le, a középen és a keleti részen egy darabon — Putna és Bacău megyékkel szemben — a magyarok és a többi nemzetiségek laknak.

Mint nagyobb városok megjegyzendők: Cluju, Braşovul és Sibiu. Turda-n a magyarok (?) megvilkolták Mihai Vitezul-t, míg Fogarasból Radu Negru tört be a román országba.

(Szövegközi térkép: Transilvania tartomány térvázlata.)

A románoktól lakott terület összefoglalása.

(A szöveg között, a románoktól lakott terület összefoglaló térképvázlata.)

A románoktól ma lakott terület a Duna, Fekete tenger, az Dneszter és a Tisza között terül el és alkotórészei: Románia, vagyis a román királyság, Basarabia, Bukovia, Maramureş, Krişiana, Temişana és Transilvania.

Földrajzi elhelyezkedése a következő: a központ Transilvania, ennek keleti részén van Románia és Basarabia, déli részén Románia, északi részén Maramures és Bukovina, nyugati részén pedig Krişiana és Temisana.

Az egész terület középső részét a Kárpátok borítják, melynek szétágazásai beágazzák és körülzárják a szép Transilvania-i felföldet. A határok felé azonban a hegyek, magasságukból mindinkább veszítve, nagy kiterjedésű és termékeny lapályokban vesznek el. (Szóval az egész román földet (?) a szép Erdély, mint védőbástya, fellegrvár uralja!).

A nagyszámú folyók, melyek minden irányban behálózják, a gazdag növényzet, a tiszta levegő és a földben gazdagon található sokféle ásvány: ezen országokat a bőség forrásaivá tették.

Az ókorban a románoktól lakott országok együtvéve (?) Daciának neveztettek, de idővel a sok háború (?) miatt, a románok hatalma megcsökkent és a Pruton-túli, meg a Kárpátokon-túli tartományokat egymásután foglalták el a magyarok, az osztrákok és az oroszok.

Egyedül Muntenia és Moldva valának jobban szervezve és tudták megtörni az ellenség hatalmát, megmaradva így alkotmányos (?) országoknak. 1859. évben azonban ezek kezét fogva és egyesülve, egységes országgá alakultak — Románia — néven.

A lakosságot azon hely szerint, ahol élnek nevezik: romániaiaknak, transilvaniaiaknak, bánátiaknak, krisianiaknak, maramureşieknek, bukovinaiaknak és basarábiaiaknak; minnyáján értelmes és munkás emberel. Számuk felmegy 12

millióra, melyből azonban csak a fele él a román királyságban.

Főfoglalkozásuk a földmivelés, ipar és kereskedelem. A Duna és Fekete-tenger partján lakók pedig halászzattal foglalkoznak, míg a hegyvidékiek deszkavágással, kőfejtéssel és bányászattal.

Ezenkívül a Dunán-túl is laknak románok a Török-császárságban, mely alá nem régen jutottak (csak úgy körülbelül 600 esztendeje!), ahol pásztorkodásból és földmivelésből élnek. Azt a tartományt, hol a románok kisebb számban találhatók, Macedoniának nevezik, míg az ott élő románokat macedonoknak vagy árománoknak. Iskoláik és egyházaik különböznek a törökökétől. A macedoniai románok száma megközelíti az egy millió lelket.

Ezt a tankönyvet és a benne feldolgozott tananyagot a romániai elemi népiskolák harmadik osztályában tanítják nemcsak a román alattvalók gyermekeinek, hanem az ideiglenesen Romániában tartózkodó magyaroktól fentartott felekezeti iskolákba járó magyar alattvalók gyermekeinek is, magyar pénzből fizetett román születésű és képesítésű tanítók!

Ugyancsak a harmadik elemi iskolai osztályban használható román olvasókönyvek is külön tárgyalják olvasmány alakjában a románoktól lakott tartományok történelmét. Lássunk egy ilyen olvasmányt, szintén szó szerinti fordításban.

„Provinciile locuite de Români”. (Carte de citire, pentru clasa III. primara. Intocimă după noua programă. Kiadja: a román vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1905-ben. 100 lap. 76 olvasmány.) Istoria.

Magyarul: Románoktól lakott tartományok. Történelem.)

Az olvasmány röviden a fentebbi »tananyagot« össze-foglalva így folytatja: Tehát a román nemzet nincs csak a Kárpátok, a Duna és a Prut közé beszorítva; nem, a román nemzet sokkal jobban el van terjedve, mert: a transilvaniaiakkal és bánátiakkal, Krişul ország lakóival éppen úgy,

mint Maramureş, Bukovina, Basarabia és Macedonia országok lakosaival ugyan abból a vérből származó testvérek vagyunk; mindnyájan románok vagyunk, *mindnyájan a Dákó-Románok-tól származunk*. Román voltunk mellett legnagyobb bizonyítékunk az, hogy mindnyájan ugyanazt a nyelvet (?) a románnyelvet beszéljük, ugyanazon szokásaink vannak és egy (?) a hitünk.

A románok sokan vannak, csakhogy megoszlanak szabadságuk és fennhatóságuk szerint. A legfüggetlenebbek, akik Oltenia, Muntenia, Moldva és Dobruzsában (Románia négy része!) laknak és a román királyságot alkotják. A transilvaniaiak, bánátiak, krişaniaiak és maramuresiek a magyarok alattvalói; a bukovinaiak az osztrákoknak, a basarábiaiak az oroszoknak, a macedonok pedig a törököknek alattvalói.

Engedje meg a jó Isten, hogy egy nagy és hatalmas Romániában lássuk őket egyesülve! Akkor majd a Prut folyó és a Kárpátok nem fognak határt képezni, hanem a Kárpátok ormairól széttekintve, a terjedelmes, hatalmas román hazát fogjuk láthatni!«

Az sem »múltányos« szomszédi eljárás, ahogyan Románia *elbánik* Magyarországgal szemben, Európa politikai földrajzában. Itt minden országot — még Bulgáriát is — külön tárgyal, sőt Svéd- és Norvégországnál a régebbi állapotnak megfelelően azt is megjegyzi, hogy: »Ezek két különálló királyságot képeznek, csak az uralkodójuk személye ugyanaz«, Magyarország azonban Románia *hivatalos* felfogása szerint *még*, vagy *már* nem létezik. Ime egy *hivatalosan engedélyezett* tankönyv így tárgyalja a szomszéd állam földrajzát:

(Geografia Continentelor, de Mihail G. Mumuianu. Carte pentru clasa IV. primare (A földrészek földrajza, írta Mumianu G. Mihály. Az elemi iskola IV. osztályának könyve). A román vallás- és közoktatásügyi miniszter 56.580. sz. alatt véglegesen engedélyezte. Bucureşti, 1899. IV. kiadás.)

Austro-Ungaria.

Határai: Románia, Oroszország, Németország, Olaszország, Szerbia és Törökország.

Felülete és népessége nagyobb, mint Romániáé.

Austro-Ungaria Európa nagyobb államainak egyike. Földjét a Kárpátok, Keleti-Alpok és Dinári-Alpok minden irányban beárazzák; az Elba, Visztula, Duna, Tisza nagyobb folyók öntözik és teszik termékennyé.

Az *Austro-Ungaria* császárság (?) gazdag gabonafélékben és borban, de még inkább arany-, ezüst-, só-, kőszén- és ásványvizekben.

Ipari cikkei sokfélék és igen finomak, kereskedelme pedig igen kiterjedt. Austro-Ungariából posztó-, gép-, üveg- és stb. iparcikkeket hoznak hozzánk.

Nagy városai:

Viena, a Duna mellett, egy milliónál több lakossal, a császárság fővárosa és Európa legszebb városainak egyike. Van felsőbb iskolája és kifejlett kereskedelme.

Buda-Pesta, szintén a Duna mellett; két városból, u. m. Buda-ból és Pesta-ból van összetéve és gyönyörű vashíddal van összekapcsolva; a magyar királyság fővárosa.

Triest, Austria legnagyobb kikötője az Adria-tengeren.

Austro-Ungaria, lakosai úgy vallás, mint nemzetiség tekintetében különbözők, u. m. románok, németek, magyarok, szlávok, olaszok, szerbek, csehek stb. Legtöbben vannak a németek és a katolikusok.

A hivatalos nyelv — a német.

* * *

A bemutatott adatok azt hiszem eléggé igazolják, hogy Románia még fiatal nemzedéke lelkét is hazugságokkal mészárolja meg, csak hogy Magyarországnak tekintélyt lealázza, de nem, az lehetetlenség, hogy egy „szomszédos” állam ennyire megfélemlítse a saját maga méltóságáról, azért a szándékos rosszakaratról el kell tekintenünk, hanem a baj kutforrását valahol egyebütt kell keresnünk. . . .

Hiszen, ha Magyarország — a Romániáéhoz hasonló okokból még a hazai oláhnyelvű iskolákban is úgy taníthatná a földrajzot, hogy a Török császárság még ma is a Déli-Kárpátokig terjed, s az egésznek fővárosa Konstantinápoly, sőt van még egy Bukurest nevű város is benne, lakosai között ott vannak a románok is és hogy a hivatalos nyelv a *török* még Bukurestben is... nemcsak saját tekintélyét is alázná le, de bizonyára, a mi oláhnyelvű polgártársaink vezető férfjaival együtt, Románia Európa előtt bélyegezné meg a magyar nemzet műveletlenségét és barbárságát... Bizony mondom, nem jó szolgálatot tesznek Romániának azok, akik Románia nagyságát és igazságát az igazság eltagadásában más nemzetek és államok lealacsonyításában keresik!

Éppen így végigvezethetném az olvasót a romániai *hivatalos* történelem tanítás rendszerén és tananyagán is, hol szintén lépten-nyomon találkozánk ugyanazzal a jelenséggel, mely a román nemzet történelmi multját úgy építi fel, hogy a *szomszéd* magyar nemzetre minél képtelenebb rágalmakat szór. Sehol egy szó, egy emlékezés, mely a két nemzet érintkezésében a magyar nemzetre lealacsonyító, lealázó ne volna! Ha van multja a román nemzetnek, akkor minden bizonynyal vannak olyan események is nagy számmal, melyekkel kapcsolatban a magyar nemzetről, az *igazsághoz híven* illenék tisztelettel is megemlékezni; és legyen meggyőződve a román nemzet egészében, hogyha lesz jövőndője, a mindig méltányos magyar nemzet ebben soha sem lesz akadályozója, sőt ellenkezőleg elősegítője. Azonban a magyar nemzetnek ez a méltányossága csak akkor lesz valóban áldásthozó a román nemzetre, ha viszont ő is méltányos igyekszik lenni; ha nem kívánja a *másét*, ha érdeme szerint megbecsül másokat, hogy az övét se kívánják el s hogy őt is becsüljék *érdeme* szerint.

Sajnos, ma Románia szellemi és erkölcsi vezetését azok intézik, akik a román nemzet boldogságát abban vélik feltalálhatni, hogy az készüljön elő, hogy a *véletlenül* előfordulható alkalmat megragadva, mai területét három-négy-

szeresre növelje meg. Képesek a román nemzetet egyik erkölcsi kudarcból, politikai konfliktusból a másikba kergetni (mint közelebbről is a bulgár és görög konfliktusokba), melyekből sem anyagi, sem erkölcsi hasznót nem húzhatott a román nemzet. A meglehetősen elterjedt irredentista politika miatt elvonják a román nemzettől a szellemi és anyagi erőt, mely békés gazdasági fejlődését és művelődését nagyban hátráltatja.

Románia politikai irányzatát napjainkban azok az élelmes és haszonleső, idegen államok kötelékébe tartozó vagy menekült oláhnyelvűek intézik, akik a román nemzetet kalandor politika céljaira igyekeznek kihasználni. Ezeknek köszönheti Románia azt a *kétszinű* szereplését, mely szerint területén minden — a román fajétól nyelvileg, avagy csak vallásilag különböző életfejlődést kérlelhetlen szigorral elnyom és lehetetlenné tesz, (melyhez való jogát azonban senki nem is vonja kétségbe) de ugyanekkor olyan *szervezett* erkölcsi testületeket tűr meg, sőt erkölcsileg, anyagiilag is támogat, melyeknek nyíltan bevallott célja állandó izgalomban tartani azokat a szomszédos államokat, melyekben oláhnyelvű alattvalók élnek. Hát ez a szereplés egyszerűen nem méltó egy komoly államhoz! Vagy adjon ő is területén teljes vallási, közoktatási és nemzetiségi szabadságot minden rendű és fajú lakosságnak s akkor álljon ki a forumra, hogy ime nem kívánok senkitől több liberálizmust az idegen fennhatóság alatt élő románnyelvű lakossággal szemben, mint amennyit nyújtok én, az én területemen, a nem román fajú lakosságomnak; vagy pedig végezze a saját dolgát belátása szerint, de akkor más szomszédos államokkal szembe ne kellemetlenkedjék, jajveszékelve Európa közvéleményét híva segítségül, hogy mást akadályozzanak meg abban, amit ő könnyű lelkiismerettel és következetesen végez fokozottabb mértékben.

VII. A romániai Kultur-Liga és munkája.

A romániai irredentista izgatásnak legfőbb országos szerve az úgynevezett román Kultur-Liga, mely az országnak minden városában fiókokat alkotott, az idegen alattvaló románokkal *fél-titkos* összeköttetéseket tart fenn s olyan nagy a tekintélye és befolyása a külföldi románokra, hogy azok a Kultur-Ligában azon *félhivatalos* szervezet látják, melynek célja társadalmi úton előkészíteni II. Carol-nak a talajt, hogy az Traján birodalmának a részeit összeragassza. (Tocilescu G. egyetemi tanár a mi *Bánátországbeli honfitársaink* tanítóinak jelenlétében fohászkodott az Istenhez, 1906 augusztus 2-án e szavakban: kéri a gondviselő Istent, hogy adjon elég erőt a leendő II. Carolnak, hogy Traján birodalmának régi részeit összeragaszthassa. Dimineața 1906. augusztus 2-iki számából.) Ilyen feladat szolgálatában azután nem is csoda, ha a mi hazafias (?) honfitársaink szellemi és erkölcsi vezetői, köztük a temesmegyei oláhnyelvű tanító-egyesület tagjai, amikor az 1906 év augusztusában a bukaresti kiállítást meglátogatták (Putici Traján esperes vezetése mellett), Bukarestbe való bevonulásuk alkalmával a »Desteaptă-te române«-t énekelve, a Kultur-Liga épülete előtt *levett kalappal* haladtak el (Dimineața 1906. évi augusztus 2-iki számából). A mi hazafias (?) oláhnyelvű tanítóink ilyen megtiszteltetésben még a román király palotáját sem részesítették. Különben az is a magyar-román testvériesség ápolása végett történt, hogy a fentnevezett magyarországi tanítók »106—1866—1906«-ra emlékeztető román nemzeti zászlót hoztak haza emlékül. (1906. augusztus 1-én vették át nyilvánosan Bukarestben a romániai tanítóktól, — csakhogy ők *elfeledték* csereképen átadni az *ezeréves Magyarország* feliratú magyar nemzeti lobogót romániai kartársaiknak).

Lássuk különben a Kultur-Ligának legutóbbi programját, amelyet 1904 december 12-én tartott bukaresti

közgyűlésen fogadtak el *Pilat* tábornok elnöklete alatt és Otetelesan J. ügyvéd indítványára.

1. *Tétessek tanulmány tárgyává a különböző országokban lakó románok helyzete, de különösen azon országokban, amelyekben a románság veszélyeztetve van; hogy a Liga kellőleg tájékoztatva, biztos eredménnyel működ-hessék közre a veszély elhárítására.*

2. *A Liga tagjai törekedjenek közelebbi érintkezésbe lépni valamennyi románlakta vidék román vezetőférfiaival, hogy együttesen tanácskozva, elháríthassák a románságot fenyegető veszedelmeket.*

3. *Mindazon mozgalmakkal szemben, amelyek a románoktól lakott országokban meggátolják a románokat közgazdasági, kulturális és nemzeti előhaladásukban, keltse fel a Liga ügy Romániában, mint a külföldön s a közvélemény figyelmét,*

4. *A Liga indítson erélyesebb akciót, mert csakis az biztosíthatja a román nemzet felvirágozását és a különböző országokban lakó románok nemzeti öntudatának a felébredését.*

Végül a Liga azt is elhatározta, hogy működését ki fogja terjeszteni a Szerbiában és Bulgáriában élő 700 ezer románra is.

Más állam, ha barátságban akar élni szomszédaival, már a kölcsönös méltányosság és békeség nevében is, azonnal szétűzte volna az ilyen, *más portáján rendelkezni akaró* társaságot; Románia azonban törvényhozásával, kormányával és királyával egyetemben nem ezt tette, hanem a Kultur-Ligát (elnöke Grădisteanu Péter. Ez a Grădisteanu Péter, román szenátor és a Kultur-Liga elnöke volt az, aki 1906 év nyarán Constanța romániai városban inzultált egy magyar bárónőt s a védelmére kelt Kucsera konzult, azért, mert az a nő, aki a kiállítás alkalmából *mint vendég* volt Romániában, egy vendéglői helyiségben a pincérrel *magyarul beszélgetett*), erkölcsi testületnek és jogi személynek ismerte el.

Romániában t. i. csak azok az egyesületek szerezhettek ingatlanokat és fogadhatnak el nyilvánosan adomá-

nyokat, amelyeket a román törvényhozás erkölcsi és jogi személyekül elismer.

A román Kultur-Liga teljes címe: »Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor«. A Ligáról szóló törvény egy §-ból áll, mely csak azt jelenti ki, hogy a *bemutatott* alapszabály alapján erkölcsi testületnek nyilvánítja a Ligát. E törvényt a román képviselőház 1906 május 19-én 84 szavazattal egyhangulag, a szenátus 1907 jan. 23-án 54 szavazattal, szintén egyhangulag megszavazta és a király 1907 febr. 9-én 629 sz. a. szentesítette. A törvény szövege: »Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, constituită conform statutelor sale și care nu se pot modifica de cât cu autorizația Conziliului de Minișteri, este declarată persoană morală.

A Liga alapszabályának törvényhozásilag jóváhagyott főbb pontjai:

Az egyesület célja élénk összeköttetést létesíteni az *összes* románok között s a román nemzeti kultúra útján a nemzeti öntudatot és összetartozandóságot ápolni (2. §).

E célokat szolgálja és támogatja az egyesület: a sajtó, értekezletek és népgyűlések útján; segíyezi a nemzeti kultur intézményeket; kiadja az egyesület céljait szolgáló irodalmi munkákat, vagy azok kiadását segíyezi, az ilyen kiadványokat terjeszti; a románok multjának nevezetesebb eseményeit megünnepli (3. §).

Tizenöt taggal bárhol megalakulhat az egyesület fiókja. Egy községben azonban csak egy fiók lehet (4. §).

Csakis románok lehetnek a Liga tagjai. A tagok fölvételénél sem kor, sem nem, sem az, hogy *valaki hol született* — akadályul nem szolgálhat (6. §)

A tagok 3 lei beíratási és havi egy leu tagdíjat fizetnek. Az iskolák tanulói és az egyetemi hallgatók tagdíjat nem fizetnek. A kisgazdák és iparosok beíratási díja elengedhető, s tagdíjuk havi $\frac{1}{2}$ leire szállítható le (8. §).

A fiókok közgyűlései novemberben tartandók (20. §). A közgyűlésen, ha a jelenlevők $\frac{2}{3}$ -da hozzájárul, bármely indítvány azonnal tárgyalás alá bocsátandó (26. §).

A Liga évi jövedelmének 10%-a tőkésítendő (66. §.)

A *Románián kívül alakult fiókokról*. A külföldi egyetemeken és más iskolákban tanuló román ifjak (tekintet nélkül születési helyükre!) azonnal megalakíthatják a Liga fiókját, amint őt tag jelentkezik. Az ilyen fiókoknak nem-tanuló románok is lehetnek tagjai (68., 69. §§).

A fiókok bélyegzőjének körírata: »Liga pentru unitatea Culturală a tuturor Românilor«, a középen pedig: »24. Ianuarie 1891. (A Liga alapításának éve!) és a község neve«. Minden fióknak külön nemzeti színű zászlója van, melynek kék mezőjében az a fölirat: »Unirea face țările«, a sárga mezőben: a Liga köralakú bélyegzőjének felírata, és a vörös mezőben: »In hoc signo vincens«. A tagok azonos jelvényt viselnek, mely nemzeti színű e fölirattal: »Liga Românilor« (72. §).

A Liga központi végrehajtó-bizottságának székhelye: Bukurești (17. §). A központi végrehajtó-bizottság tagjaiul legutóbb, 1908. június 1. és 2-án, Galaț-on tartott közgyűlésén a következők választottak meg: Grădișteanu Péter, Somanescu S., Orion Virgil, Tetzu Joan, Dobrescu Toma, Jorga Nicolae, Brâncoveanu-Basarab C. és Onciul D.

Romániának ezt a magatartását akkor foghatjuk fel a maga egészében, ha elgondoljuk, hogy a magyar törvényhozás egy olyan egyesületet támogatna anyagilag és erkölcsileg, amelyiknek az volna a célja, hogy a fentebbi négy feladat megoldása keretében az a magyar egyesület azt készítené elő, *hogy a moldvai magyarnyelvűeknek saját külön közgazdasági, kulturális és magyar nemzeti előhaldása biztosíttassék és Moldova Magyarországhoz csatoltassék*. Eltekintve attól, hogy a hivatalos Romániának mi volna a véleménye a magyar állam ilyen törekvésére, elképzelhető-e olyan magyar *törvényhozás*, mely megtűrne ilyen célú egyesületet Magyarországi területén?

Hogy a Kultur-Ligának Romániában mekkora tekintélye és befolyása van, legjobban igazolja az, hogy a fentebb közölt program első pontjának megvalósítására maga a román Tudományos Akadémia vállalkozott, megiratra

közvetve vagy közvetlenül a különböző országokban élő románság monografiáját. A Bosznia és Hercegovinára vonatkozó 20 íves monografia 1906-ban jelent meg, az Akadémia kiadásában; a magyarországi oláhnyelvű magyarokét pedig Russu Sirianu János írta meg és adta ki. (?) Jorga N. írta meg: *Neamul românesc în Bucovina* (A román faj Bukovinában) egy kötetben. Ugyancsak Jorga N. egyetemi tanár írta a »*Neamul Românesc în Ardeal și Țara ungurească*« (A román faj Erdélyben és Magyarországon) két kötetes munkát is. Burileanu N. Constantin: *De la românii din Albania* című munkáját a román vallás és közoktatási minisztérium adta ki, több képmelléklettel.

A második pont megvalósítására Jorga N. egyetemi tanár vállalkozott, aki a jelzett cél szolgálatában álló heti folyóiratot indított meg »*Neamul Românesc*« címmel s amelynek fizetett terjesztői (lásd a N. R. 1906 okt. 8. számának 732. lapján) és munkatársai vannak minden olyan *külföldi* városban, amelyik valamelyik román lakta vidéknek a központja. Ez az élénk folyóirat elég híven szolgálja a harmadik programpontra is, de ezt szolgálja különösen a »Minerva népkönyvtár« (Biblioteca Populara »Minerva«) című vállalat is, amely 15 bánis (14 fillér) füzetével a nép között — ideértve az oláhnyelvű magyar állampolgárokat is — terjeszti a Kultur-Liga eszméit.

Nagyon érdekes, hogy mivel táplálják a román nép lelkét ezekben a füzetekben; de az is érdekes, hogy mennyire körültekintők a maszlaghintők eljárásukban, hogy a különböző országok felületes ellenőrzését kijátszhatják. Az elmondottak igazolására, egyik — reánk magyarokra nézve — nagyon *közömbös* című népkönyvtári füzetekből adok néhány szemelvényt az alábbiakban. (A népkönyvtári füzet címe: »*Basarabia elvesztése*« *Perdere Basarabiei* 1212. és 1878-ban. Kiadja a Biblioteca Populara »Minerva« nevű bukaresti könyvkiadó vállalat. II. kiadás, 62. lap.)

E füzet az 1812. és 1878. évi történelmi eseményeket ismerteti eléggé részletesen. Elmondja az ismeretlen szerző,

hogy az oroszok hogyan »rabolták« el Basarabiát Romániától, közölve ezzel kapcsolatban Kogelniceanu Mihálynak, a berlini 1878-ik évi európai nagyhatalmak kongresszusán mondott beszédét is egész terjedelmében.

Majd így folytatja:

»Ime a legerősebb bizonyítéka annak, hogy Oroszország méltatlan a »civilizált állam« névre, míg az európai hatalmak azon ténye, hogy egy rablást megengedtek: a legnagyobb méltatlanság....

Azonban majd, ha Románia nagy és hatalmas lesz és a Dniestertől a Tiszáig, a Dunától a Kárpátokig fog kiterjedni, meg fogjuk mutatni bárkinek is, hogy Basarabia elvétele rablás volt s akkor majd senki sem lesz képes harmadízben is elvenni tőlünk. Ekkor majd olyan helyzetben leszünk, hogy Oroszországnál még nagyobb hatalommal is mérkőzhetünk és bármelyik ellenségünknek a mellünk-ből és hazaszeretetünk-ből formált acél-fallal tudunk ellent állani.

Addig azonban hallgassunk azokra, akik mindig azt hangsúlyoztatják: napjainkban a leghatalmasabb fegyver — a *műveltség*.

Amidőn a *nemzeti kultúra* által a román nép a mai tespedéséből kiemeltetik: *egy egységes államot* fog alkotni, magában foglalva Basarabiát is.

Miféle kötelességek háramlanak reánk napjainkban?

1. Mi — a szabad Romániában — minél több hasznos könyv olvasása által műveljük magunkat.

2. Minden erőnk-ből *működünk közre* a mi testvéreink művelésére: Transilvániában, Krisiánában, Maramuresben, Temišiánában, Bukovinában, Basarabiában és Macedoniában, mert a kedvező idő *már nincs messze*, hogy kikiálthassuk egyhangulag azt, amit a moldovaiak és munteniaiak kikiáltottak 1859 januárius 24-én. (t. i. az Uniót!)

Volt idő Európában, mikor az államok természetes határok szerint alakultak; azaz minden állam azt kereste, hogy valamely hegylánc, tenger, folyó stb. határolja. A cél az volt, hogy az állam jó határokkal birjon, mely az ellen-

ség ellen védelmezze, míg a lakosság faji összetételére nem igen voltak figyelemmel. Ha a határ biztos volt, 3–4 faj keveréke is alkothatott államot. Példa erre az osztrák-magyar császárság, melynek lakosságát: németek, magyarok, csehek, románok, horvátok, tótok, szászok, székelyek stb. alkotják.

Idővel azonban a kultúra terjedésével, minden népben felébredt a fajszeretet és az egyes fajok — átlépve a természetes határokat — külön államokat kezdenek alkotni. Így például a Pirénei-félszigeten az addig fennállott többféle állam egyetlen országban: Spanyolországban egyesült, mivel mindeniket spanyolok lakták; hasonlólag az Appenini-félszigeten alakult többféle ország is az egységes Olaszországban egyesült; ugyanígy Francia és Angolország is stb. Tehát egy új korszak virradt az emberiségre.

Idővel az összes államok a fentebbi rendszer szerint fognak átalakulni, azaz: a mai Németország kénytelen lesz visszaadni Franciaországnak Elzászt és Lotharingiát és az ausztriai német tartományokat magához kell csatolnia. *Az ausztria—magyarországi szlávok külön államot kell alkossanak, szintűgy a magyarok, a románok is;* a három részre osztott Lengyelországot a lengyelek fogják visszaállítani véglegesen. Egyetlen öntudatos nép sem fog addig nyugodni, amíg — ha szét van választva — külön önálló államot nem alkothat.

De jegyezzük jól meg: azt mondtuk, hogy öntudatos nép, azaz olyan, amelyik tudja magáról, hogy *ki* és *mi*, de azt is, hogy *ki volt*, mert ezen feltételek nélkül egyetlen nép sem emelkedhetik fel.

Csak az a nép kerülhet olyan helyzetbe, hogy önálló államot alkothasson, amelyiknek előhaladott kulturája van...

Az elmondottakat már most alkalmazzuk Romániára. 1859-ig kis államokat alkotott török, magyar és orosz fennhatóság alatt. A legujabb szellők hatására Muntenia (Havasalföld) egyesült Moldovával s később kiszabadulva a török hatalom alól, egy szabad Romániában egyesült. Idővel megtörténhetik ugyanaz a dolog a többi román országokkal is (mert szerintük Temisana, Krisiana, Maramureş és Transil-

vánia külön országok, lásd a romániai engedélyezett földrajzokat) mindaddig, *amíg az összes románok egy államot nem alkottak*; amint alkottak az összes olaszok stb. Ekkor tehát Basarabia sem lehet többé az oroszoké.

Addig azonban ne feledkezzünk meg róla; mert ez a körülmény csak úgy következhetik be, ha a basarabiaiak tudni fogják, hogy ők románok; ha románul éreznek s ha szeretik a romániai románokat. Effelől azonban nem is lehet kétségünk. A basarabiaiak annyira szeretik fajukat, hogy bárhol is lakjanak, nem felejtik el sem nyelvüket sem szokásaikat; sőt ellenkezőleg: ahol az oroszokkal a románok érintkeznek, *az oroszok is románokká lesznek* és nem megfordítva. A pétervári kormány ezen — az oroszokra nézve szomorú tényen — úgy akar segíteni, hogy a románokat Oroszország különböző részeibe telepíti át, hogy nyelvüket és szokásaikat elfelejtsék, de hiába. Bárhová is vigye őket, mindenütt el fogják románizálni az oroszokat.

Egy veszedelem fenyegeti csak Basarabiát s ez az orosz kultúra. Ha a basarabiai románok mind megtanulják az orosz nyelvet, ha mindig csak oroszul fognak olvasni, s ha az orosz történelmet fogják tanulni és elfelejtik a román nyelvet; akkor Basarabia visszaszerezhetésére minden reményünkről le kell mondanunk. Ez azonban nehezen fog menni s úgy is évszázadokra van szükség. Addig azonban a románok kötelesek gondoskodni arról, hogy az összes románok kulturájukban egyesüljenek, amint ezt a Liga célul tűzte ki.

Ha elérjük azt az összes románoknál, hogy román értékű (?) könyveket olvassanak, hogy megismerjék a nemzeti történelmet, akkor minden félelmünk, aggodásunk elmúlik az iránt, hogy *Transilvania elmagyarosodjon*, hogy Basarabia eloroszosodjék, vagy hogy Bukovina elruthénosítsák, avagy bulgár vagy görög legyen Macedonia; ellenkezőleg, a románság nőni fog feltartóztatlanul mindaddig, amíg az összes románok a fentebbiekhez hasonló (Olasz, Spanyolország, Románia stb) bevégzett tény elé állítják a világot. *Ekkor aztán a mi arany álmunk is beteljesedett.*»

Hogy Romániában milyen nagy súlyt helyeznek Magyarországra Királyhágón-túli (szerintük: Transilvania) részének birhatására, álljon itt egyik romániai előkelő író közleménye (megjelent az „Universul» nevű ujságban 1903-ban). »Erdély stratégiai fontosságát belátták a magyar és román uralkodók egyaránt. *A kié Erdély, azé a Tiszaig terjedő síkság, valamint a moldovai és havasalföldi síkság is.* Ezért tette át székhelyét — annak idején — Vitéz Mihály vajda Havasalföldről Erdélybe, miután lerázta a török igát és elfoglalta Moldvát; ezért igyekeztek minden módon a két román fejedelemség uralkodói minden időben arra, hogy ha már Erdély nem lehet *egészen* az övék, legalább az ország határain legyen néhány megerősített helyük Erdélyben. Ugyanez az alapja román nemzeti szempontból annak a memorandumnak, melyet 1860-ban Erdély állapotáról és fontosságáról Cuza fejedelemnek adott át a magyarországi származású Margineantin mérnök. Ma már szó sem lehet a Vitéz Mihály vajda értelmében vett Erdély megszállásáról, mióta Magyarország és Ausztria között fennáll a dualismus. *Most Erdély a román nemzeti megmaradás feltétele s minden románnak Romániában és a „Peste hotár“-ban arra kell törekednie, hogy a magyarosításnak Erdélyben gátat vessen és biztosítsa a románság konsolidálását, mert az erdélyi románság egyik legbőségesebb életere az úgynevezett dákorómán vidéki románságnak. Mig Erdélyben vannak románok, addig lesz román állam s ha az megszűnt, vége a többi románoknak is. Ezt a stratégiai szabályt kell betartanunk !“*

Tehát a politikai egységhez vezető út gyanánt a *kulturai egység* van megjelölve minden román számára. Ezt tudva, érthetjük meg azt az állandó izgatást Magyarországon, mely a magyar nyelv terjedésének mind sikeresebben tud ellenállani, sőt már figyelemreméltó eredményeket is ért el. A községeknek egész sorára lehet reámutatni hazánkban, hol *az utolsó 20 év alatt úgy a magyar anyanyelvűek, mint a magyarul tudók száma megapadott.* Lássunk néhány példát csak Kolozs vármegyéből: *Drág község*

magyarsága az oláhnyelvűek javára 20 év alatt 2·8 %-al csökkent, míg a magyarul tudóké 2·1 %-al; *Pusztaszent-mihályon* a magyarok szintén 20 év alatt 1·5 %-al, míg a magyarul tudók száma 2·0 %-al csökkent; *Zutoron* 10 év alatt a magyarok száma 2·9 %-al, a magyarul tudók száma 2·5 %-al csökkent; *Bábonnyban* a magyarság 10 év alatt 1·7 %-al csökkent, míg az oláhság arányszáma 20 év alatt 10·5 %-al növekedett; *Kisesküllön* a magyarul tudók száma 20 év alatt 17 %-al csökkent; *Tamásfalván* a magyarság arányszáma 10 év alatt 2·8 %-al, a magyarul tudóké pedig 2 %-al csökkent; *Topaszentkirályon* 20 év alatt 2·8 %-al apadt a magyarul beszélők arányszáma; *Farnoson* 20 év alatt a magyarok arányszáma 11·9 %-al, a magyarul tudóké pedig 5·5 %-al csökkent, a 41·6 % os oláh kisebbség 53·5 %-os többségre növekedett; *Rödön* 10 év alatt a magyarság arányszáma 1·6 %-al, a magyarul tudóké pedig 1·6 % apadott; *Magyarújfalún* 10 év alatt 2·1 %-al, a magyarul beszélőké pedig 4·2 %-al csökkent; *Dezméren* (Koloszvár mellett!) a magyarság 10 év alatt 3·5 % al, a magyarul beszélőké 2·5 %-al csökkent; *Mezőkirályfalván* 20 év alatt a magyarság arányszáma 2·1 %-al, a magyarul beszélők száma pedig 0·9 %-al csökkent; *Lompérdon* 10 év alatt a magyarság arányszáma 2·8 %-al, a magyarul tudóké 4·9 %-al csökkent; *Komlódon* 10 év alatt a magyarság arányszáma 3·9 %-al, a magyarul tudóké pedig 2·2 %-al csökkent; *Oláhgyéresen* 10 év alatt a magyarság arányszáma 3·3 %-al, a magyarul tudóké pedig 3·2 %-al apadott; *Vajdakamaráson* 20 év alatt 4 %-al apadott a magyarság arányszáma; *Gyulatelkén* 10 év alatt a magyarság 6·1 %-al csökkent; *Mezőőrön* 20 év alatt a magyarság arányszáma 4·3 %-al apadott; *Botházán* 10 év alatt a magyarság arányszáma 11·9 %-al, a magyarul is tudóké 11·7 %-al csökkent. *Kóródon* 10 év alatt a magyarság arányszáma 4·3 %-al, a magyarul tudóké 7·2 %-al apadott stb. stb. És az oláhlakta vidéken ezekkel a szomorú jelenségekkel nagyon sokszor találkozunk. Vajjon nincs-e ezzel összefüggésben az összes románságnak az a törekvése, hogy *vagy oláhnyelvű vagy*

semmi kultúra és az, hogy a szegény falusi oláhajkú, ha kényszerűségből magyarul kénytelen beszélni, könyörgésre fogja, hogy a papjának el ne áruljuk, hogy magyarul beszélt? Vajon a magyarság és a magyarul beszélők apadó arányszáma nem tűnik-e fel, ha tudjuk azt, hogy a szembeötlő apadás éppen arra az időre esik, mióta a magyar kormány még a felekezeti-nemzetiségi iskolákat is államsegélyben részesíti?

Az államsegély nem azt eredményezte, amit vártunk tőle t. i., hogy a magyar állameszmének és a magyar nyelv tudásának hódítunk híveket, hanem ellenkezőleg azt, hogy a magyar állam segélyével az intenzívusabb oláhnyelvű kultúrát ápoltuk a Liga céljainak megfelelőleg. Egész sorát találjuk az államsegélyes oláh tannyelvű felekezeti iskolának, hol az iskola fenntartásához az egyházi község kevessebbel járul hozzá, mint az állam, mégis azokban az iskolákban tisztán oláh tannyelvű az oktatás. (Pl. Kolozsvármegyében: Bányikon, Nyercén, Topaszentkirályon, Rödön, Berkenyesen, Magyarsárdon, Pusztatopán stb.)

Ha a hazai oláhnyelvű és a nyíltan izgató romániai lapok vonatkozó közleményeit megfigyeljük, megállapíthatjuk, hogy a nemzetiségi iskolák az állami segélyezéstől sem idegenkednek már annyira, mint kezdetben. Az államsegéllyel szemben kért magyar nemzeti ellenszolgáltatásokra nézve is megegyezés tapasztalható az oláhnyelvűek részéről. Óvatosan bár, de elfogadják a magyar állam pénzét, de a magyarnyelv tanítása szempontjából a »ultra posse, nemo obligatur« álláspontjára helyezkednek, vagy a passivus resistentia mögé bújnak, mivel hiányos és a nemzetiségi anarchiát megtűrő népoktatási törvényünk védi őket. Ami oláhnyelvű papjainknak és tanítóinknak ez a magatartása, a Kultur-Liga fentebb ismertetett programjának 3-ik pontjában leli magyarázatát, mert tudnunk kell azt is, hogy ami népoktatási törvényeinknek gyöngye oldalait a Liga vezetői jobban ismerik, mint mi magunk. (Az 1907. évi XXVII t.-c. nagy haladást jelent az eddigiekhez képest!)

Ha egy pillantást vetünk a hazánkban megalakult.

különböző nem-magyarnyelvű egyesületeinkre, lehetetlen észre nem vennünk, hogy a kulturalis, jótékonyági, közgazdasági egyesületek közül az oláhnyelven vezetettek mindnyájan a dákóromán eszme szolgálatában állanak. A magyar törvények megengedik, hogy az egyesületek hivatalos tárgyalási nyelvüket szabadon választhatják meg s így ime a legbiztosabb eszköz kezükbe van adva, mellyel a magyar nemzettől és társadalomtól elkülöníthetik magukat. Lám Románia okosabban járt el, mert román alattvalók számára csak olyan egyesülést engedélyez, melynek hivatalos tárgyalási nyelve kizárólag csak a románnyelv lehet.

Romániai mintára, ha az oláhnyelvű magyarok egyházi, iskolai, közművelődési, közgazdasági, jótékonyági stb. egyesületek levéltárait, levelezéseit átvizsgálunk, aligha találunk olyanokra is, melyekről bebizonyítható ne volna az, hogy közvetlenül vagy közvetve a dákóromán Kultur-Ligával összeköttetésben ne lettek volna, vagy ne volnának. Romániában még 1906 július havában is több görögnél tartott a román rendőrség házkutatást, hogy a „*Hellenismus*“ nevű görög kulturligával való összeköttetést kimutassa; de arra is kerestek s természetesen kaptak is adatokat, hogy a romániai görög közművelődési és jótékonyági egyesületek is összeköttetést tartottak fenn a „Hellenizmus“-sal, minek következménye volt ezen egyesületek feloszlatása és a nem román honos görögök kiutasítása.

A dákóromán irredentizmus jogossága már a román állam előkelőbb politikusai lelkét is annyira betöltötte, hogy azok észre sem veszik kétszínű szereplésük jelentőségét, mikor a dákóromán propagandától felidézett reakció ellen az európai közvéleményhez fölebbeznek. Nagyon jellemző erre nézve Lahovary Sándornak, a bécsi román követnek a román-görög konfliktus alatti szereplése. Ez az előkelő politikus 1906. év nyarán erősen kikelt a görögök ellen a bécsi sajtóban, így szólván: »Könnyen érthető, hogy a görögök Romániában ellenségeket szereztek maguknak. Hellén ideáljaikat olyan erőszakos módon akarják érvényesíteni, mely mélyen sérti a többi (?) nem-

zetek önértékét . . . A görögöket konzuljaik, püspökeik és a hellén politikai ügynökök bujtogatják, hogy a hellenizmus eszméinek erőszakosan is érvényt szerezzenek. A hellenizmus legveszedelmesebb agent provocateurje maga a görög klérus. . . . Görög nemzeti eszme erőszakos terjesztése nem fér össze az európai statusquo-val (ha a románokon kívül más is csinálja!). . . .

Természetesen a románok úgy fogják fel a dolgot, hogy amit nekik szabad, az másnak tilos, sőt képesek Európa közbelépését követelni azok ellen, akik a saját szempontjukból ugyanazt akarják, mint a románok, t. i. Macedóniát megszerezni. Az bűn, ha a görög klérus görög nemzeti politika szolgálatában áll Románián kívül, de erénye a magyar görög keleti és görög katolikus oláhajkú papságnak, ha Magyarország területi épsége ellen tör s a magyar állami eszmét megveti.

Románia diplomáciája addig nem pihent, amíg a török császár el nem ismerte birodalmában a román nemzetiségeket, de Románia a saját területén minden eddig fennállott nemzetiségi jelleget kérlelhetlen kegyetlenséggel megszüntetett. Románia tiltakozik az ellen, hogy a görög-keleti érsekek Macedóniában román származású papot nem szentelnek fel, de saját területén hallani sem akar, a magyarnyelvű románok érdekei ellenére, a magyar származású róm. katolikus papokról.

(A »Românul de la Pind« 1906 jul. 29-iki híradása szerint az egész Törökországban a román templomok és kápolnák száma 39: villajetek szerint a monastiri-ben 20, a saloniki-ben 16 és a kosovai-ban 3. A román papok összes száma pedig csak 71.)

Jellemző a román irredentizmusra, hogy a Romániával közvetlenül még nem is határos Macedonia megszerzésért is harcba mer nyíltan állani, sőt a harc támogatására a román államot is sikerült megnyernie. A törvényhozás 75 ezer leit szavazott meg 1906-ban a macedoniai oláhajkúak rendkívüli segélyezésére.

A macedoniai oláhajkúak támogatására a Kultur-Ligától

látszólag függetlenül alakult meg a macedo-román közművelődési egyesület (Socetatea de cultura Macedo-Romina) Bukarestben.

Említsem-e még a múlt század kilencvenes éveinek elejéről a híres Memorandum-pört, amelynek nyomában az egész európai közvélemény felzavartatott? Említsem-e azt, hogy ugyanakkor, *mikor Romániából — az oláhnyelvűek erőszakos magyarosítása (?) miatt — hallatlan vakmerő hazugságok terjesztettek ellenünk, ugyanakkor a Romániában életbeléptetett népoktatási törvény a moldvai magyarnyelvű fajtestvéreink torkába fojtotta az utolsó magyar szót?! Avagy az 1904. évi félbemaradt Berzeviczy-féle szerény igényű népoktatási javaslat ellen, a román szenátusban elhangzott vakmerő támadásokat említsem-e, amikor Grădistanu Péter az erdélyi oláh püspökökár iránt bámulatát fejezte ki, hogy az tiltakozni mert a javaslat ellen!? Nem, az eddigiekből is világosan állhat előttünk, hogy a dákóromán irredentizmus napról-napra nő, amely legelső sorban hazánk területi épségére tör; s melynek hivei Magyarországon a *politikai egyesülést megelőző román kulturai egység* nevében még a magyar állam anyagi támogatását is elfogadják! De jó lesz azt is megjegyeznünk, hogy amíg a politikai Románia a dákóromán irredentizmusnak nemcsak hajlékot, de táplálékot is ad, addig a saját területén a nemzetiségeket, köztük *a mi fajtestvéreinket is* saját anyanyelvük használatától a leghatározottabban elzárja, nemcsak az állami élet minden terén, hanem az iskolában és egyházban is!*

Minden hazáját szerető magyarnak azért kötelessége, hogy jövőben — mert talán még nem késő — dákóromán irredentizmust nagyobb figyelemre méltassa, azzal vegye fel a harcot kérelmelhetetlenül minden téren és hasson különösen oda, hogy *hazánk területén külön román nemzeti jelleggel működő közgazdasági, közművelődési és más intézmények az irredentizmus szolgálatába ne szegődhessenek, hanem amiként Románia területén román polgárok részvételével — tekintet nélkül a nyelvre és vallásra — csakis*

román nemzeti intézmények állhatnak fenn, úgy Magyarország területén is csak magyar nemzeti jellegű társadalmi, egyházi és magán intézmények tűressenek meg.

A magyar nemzet részéről pedig a legelső lépés az kell, hogy legyen, hogy világosítsa fel a román nemzetet a Kultur-Liga izgatásai dacára is, hogy *ha fajilag érdekelve van Románia Magyarországon, ne feledkezzék meg arról sem, hogy Magyarországnak is vannak ilyen faji érdekei Romániában; ha Románia a faji érdek révén jogot formál Magyarországnak egy részére, ugyanezen az alapon nekünk is jogunk van Románia aránylagos részéhez, Moldvához. Már pedig — amint föltehető is — Románia nem igen szívesen tesz kockára jelenlegi területéből egy jókora részt, akkor engedje meg nekünk is, hogy ha kell — vérünkkel is megvédehessük ezeréves hazánk területi épségét.*

VIII. Az 1906. évi általános román nemzeti kiállítás Bukarestben.

Az 1906. év nyarán Románia ugynevezett »általános román nemzeti kiállítást« rendezett Bukarestben. E kiállításban Magyarország is résztvett külön, díszes csarnokkal s a résztvevő idegen államok között *elsőnek* jelentkezett, de még ennél is tovább ment, mert az oláhajkú magyar polgároknak nemcsak megengedte hogy maguk is résztvegyenek a bukaresti kiállításon, hanem a részvétel módzatait is *jóizlésükre* bízta.

Hogy ami oláhajkú honfitársaink gondolkozás módját és érzelmvilágát tisztán láthassuk, nem lesz talán érdeknélküli, ha megismerkedünk a bukaresti kiállítás alatt viselt dolgaikkal, összehasonlítást téve köztük és a kiállításon szintén szereplő nem-román alattvaló oláhajkúak kiállításával és kiránduló csapataik magatartásával. E célból járjuk be első sorban a Romániában tartzkodó magyar állampolgárok kis kiállítását s majd rendre a Szerbiában,

Oroszországban, Ausztriában, Macedoniában, Boszniában, Istriában stb. élő oláhajkuak kiállításait, végül pedig a Magyarországon élő *oláhnyelvű magyarok* kiállítási csarnokát.

Figyelmünket pedig mindenikben irányítsuk arra, hogy mennyiben nyilvánul meg az egyes csarnokokban a *szülő-haza iránti tisztelet* s mennyiben nyílt már tere az egyes országokban a *dákóromán eszmék terjedésének*.

A látottak alapján aztán nem lesz nehéz eldönteni, hogy a magyarországi oláhajkú magyar polgároknál mi az erősebb: a magyar haza szeretete-e, avagy a magyar állam ellen táplált ellenséges indulat?

A) Romániai magyar egyesületek kiállítása.

A »Bukuresti Magyar Ujság« szerkesztője a *romániai magyar egyesületek kiállítása részére egy kis u. n. tulipán-pavillont* létesített, melynek területe alig 12 m². Két bejárata volt a kis csarnoknak. Az egyik bejárat fölé — kívülről — a kis csarnok rendeltetését írták fel *románul* s *alája magyarul*. A másik bejárat, illetve kijárat fölött — kívülről — ez a szöveg volt olvasható:

„Fie cetățean credincios patriei tale, dar roagă pe Dumnezeu pentru binecuvîntarea acești țări, unde-ți, căstigi pînea.“

(Légy hűséges fia hazádnak, de kérjed Isten áldását erre az országra, hol kenyeredet nyered.)

Ez a felirat jó benyomást tett az olvasóra, bár nem ártott volna, ha *magyarul is* megismétlik; hátha a romániai magyarok között is akad *olyan*, amilyen a hazai oláhajkúak között fölös számmal található, ki *nem akarja* ismerni az ország hivatalos nyelvét.

A kis csarnokban a fal körül keskeny polcokon a különböző romániai magyar egyesületek évkönyveit, tagsági jegyeit és arcképcsoportjait láthattuk. A csarnok közepén köralaku asztal volt, melyen a *Bukuresti Magyar Ujság* évfolyamait állították ki. Az asztal tengelye magasra felnyúlt és csinos jelzőtáblában végződött; ezen táblán a

következő *csak* románnyelvű szöveg volt olvasható (az egyik oldalon): *Trăiască România* (Éljen Románia); (a másik oldalon): *Trăiască Regele Carol I.* (Éljen I. Károly király).

A kis csarnok különböző részeiben volt elhelyezve az egyesületi zászlók, melyeken szembe tűnt azonnal, hogy ha felirat volt rajtuk, az *román- és magyar-nyelvű*; továbbá, hogy — egy kivételével — nemzeti szempontból közömbös színű zászlószövevből valók s csak a zászlószalag háromszinű, még pedig *egyenlő* nagyságú román és magyar nemzeti színben. Így a:

Mária-Egylet zászlója, kék alap, román-magyar szalaggal;

Bukuresti Gyermekegylet zászlója, fehér alap, román-magyar szalaggal;

Bukuresti Magyar Társulat zászlója, nemzeti színű alap, román szalaggal;

Bukuresti Protestáns Nőegylet zászlója, kék alap, román-magyar szalaggal.

Bukuresti Dal- és Műkedvelő-kör zászlója, zöld alap, román-magyar szalaggal.

Az is jellemző, hogy az egyesületek által kiadni szokott tagsági jegyek és okmányok is *kétnyelvűek*.

Ennyi az összes kiállított tárgy, mit a kis tulipán-csarnok magában foglalt.

Meg kell jegyeznünk azonban, nehogy téves összehasonlításra adhassunk alkalmat, hogy ezen egyesületek tagjai mindnyájan *magyar állampolgárok* s így szigorúan véve, még akkor sem volnának elítélhetők, ha a külsőségekben kevésbé alkalmaznának idegen vonásokat, hiszen még a lehetősége is *valójában* ki van zárva annak, hogy valamelyik közülük élete és munkája árán megnyerhesse az ezen ország román polgárait megillető jogokat.

Valóban megható ezeknek az egyszerű magyar kézműves embereknek hálája a munkaalkalmat adó idegen iránt. Alkalmazkodnak nyelvben, szokásokban *önként* az uralkodó népfajhoz s nemhogy kellemetlenséget igyekeznének okozni neki, hanem ellenkezőleg: *erkölcsi értékét*

teljes erejükből őszintén törekszenek növelni. Ünnepeyeiken a román nemzet himnusza sohasem hiányzik s a román király és nemzet dicsőítéséről soha sem feledkeznek meg.

Romániában élő honfitársaink magatartása leginkább azért tűnhetik fel, mert a magyar állam, a magyar nemzet itthon soha sem részesült *hasonló* elbánásban, még az ideglenesen — tehát hasonló körülmények között — közöttünk tartózkodó román alattvalók részéről sem, nemhogy a mi oláhajku honfitársaink részéről.

B) A szerbiai oláhajkúak kiállítása.

Az oláhajkú szerbek szegényes képviselőhöz jutottak a fényes bukaresti kiállításon. A rájuk vonatkozó kiállítási tárgyak még egy külön fülkét se töltöttek meg.

A román háziipari csarnoknak egyik szögletében eldugva húzódott meg az oláhajkú szerbek néprajzi kiállítása. Azok a néprajzi vonatkozású öltözetek és fényképek, melyeket Románia itt állított ki, nem a jelen alkalomra ide küldött darabok voltak, hanem a romániai néprajzi muzeum tulajdonába tartoztak.

A kiállítás képe különben a következő volt:

Az oláhajkú szerbekre vonatkozó díszöltözeteket és fényképeket négy üveges, *szerb nemzeti* színűre festett szekrénybe s ugyanannyi üveges tárlóba (fekvő szekrény) helyezték el. Ezeket egy sarokba csoportosították, mely fölött, a csarnok falán, ezt a fölíratot olvastuk:

Serbia. Secțiunea Muzeului Etnografic. (Fordítása: Az etnografiai muzeum osztálya — Szerbia.)

E fölírat alatt a díszes és színes nagy *szerb koronás cimer* s még alább *I. Péter király nagy olajfestményü mellképe* volt látható. Az egész falat fehér-kék-piros (szerb színek) drapériával vonták be és több szerb zászlóval díszítették.

A csarnok e sarkában *12 szerb zászló* hirdette a király és az ország cimereivel egyetemben, hogy vannak ugyan Szerbiában oláhajkú polgárok, de azoknak csak az anyanyelve lehet oláh, különben szerbek *azok is*.

A kifüggesztett fényképek szerbiai oláh népjeleneteket tüntettek fel és azok feliratai a kiállítás végefeléig tisztán szerbnyelvűek voltak, úgy, hogy a *romániai román csak tolmács útján* érthette meg azokat.

Hiába kereste a látogató e kiállítási csoport külső disztítésében, avagy a kiállított népviseletek disztítéseiben a román nemzeti színeket, azokat itt még *véletlenségből* sem alkalmazták.

E csoportnak bármely szerbiai látogatója egészen jól érezhette magát e kis területen, sem a szegény, sem a boszúság nem bánthatta, hiszen egy kis szerb területet látott hazájából oda varázsolva, mely oláhul is beszélő honfitársaira emlékeztette ugyan, anélkül azonban, hogy az a bántó érzése támadhatott volna, mikép azok a *szerb nemzetnek nem hű fiai*, avagy azt kellett volna látnia, hogy ezek az ő honfitársai, a világ előtt *eltagadták hazájukat*.

C) Az oláhnyelvű (basarabiai) oroszok kiállítása.

Oroszország fennhatósága alatt, Basarabiában élő oláhnyelvű orosz polgárok kiállítása egy udvarra nyílt a mi oláhnyelvű honfitársainkéval, csakhogy amíg amazok csarnoka fölött ott volt a származási hely; *Basarabia* — addig a mi honfitársaink még sejtetni sem akarták származásukat, ezt irván csarnokukra: „*Romanii de peste hotare*“.

Az oláhnyelvű oroszok kiállítása szegénység dolgában vetekedett szerb testvéreikével. Ennek tárgyai is valószínűleg a román ethnográfiai múzeumból kerültek ki. Különben ez is, mint a szerbiai, a szigorú néprajzi, de szegényes jelleget nem lépte túl. A kiállított tárgyak még néprajzi szempontból is igen hiányosan voltak összeállítva, amennyiben kizárólag a ruházati cikkek köréből kerültek ki.

A román nemzeti színek sem a csarnok, sem pedig a kiállított tárgyak disztítésén egyáltalában *nem fordultak elő* itt sem. Sőt az is feltűnt, hogy a kiállított szövetek szinkeverékének összeállítása egy esetben sem volt olyan, mely

bár rejtve a román színeket tolta volna előtérbe, mint ezt a mi oláhajkú honfitársaink kiállított szövelein tapasztalhattuk.

A ruházati cikkeken kívül e csarnokban még néhány fénykép, ujságból kivágott kép és Basarabia térképe is ki volt függesztve.

A képek az ottani oláhajkú nép ruházkodására és egyes szokásaira vonatkoztak, de bizonyítékai voltak egyúttal annak is, hogy az ottani oláhajkúak még külsőleg sem zárkoznak el az orosz kulturától annyira, mint például a mi oláhajkú lakosságunk a magyartól. Ha a ruházkodásban még van is valamelyes romános vonatkozás, de az oroszos jelleg legalább is egyenlő mérvű azzal.

A kifüggesztett térkép — sajnos — tisztán orosz szövegű volt s így arról csak annyit érthettem meg, mennyit a csarnok felügyelője — egy basarabiai oláhajkú asszony — megmagyarázni tudott.

Elbeszélgetve a felügyelővel és a basarabiai oláhajkúakról szóló hirdásokat figyelembe véve, valóban elcsodálkozik az ember azon, hogy mekkora eredményt tudtak elérni az oroszok rövid 28 esztendő alatt, mióta Basarabia Románia testéből kiszakítva Oroszországba kebelezetett. (Basarabiát az 1812. évi bukaresti kongresszus csatolta Oroszországhoz; az 1856. évi párisi kongresszus két kerületet kb. 200 ezer lakossal visszacsatolt Moldovához s ezt a két kerületet vette újból vissza, most már Romániától Oroszország, 1878-ban.)

Hát bizony ez a kiállítás valóságos szemrehányás volt a román fajra nézve. Egyfelől azért, mert 1878 előtt a basarabiai oláhajkúak fajöntudatának kifejlesztésére nem sok gondot fordított; másfelől azért, mert az a Románia, mely a mi oláhajkúink irredentista törekvéseit támogatja, a berlini 1878 évi kongresszuson saját testéből egy jókora részt, román fajnépséggel, odadobott Oroszországnak és tétlenül nézi a »román mintára« történő oroszosítást.

Úgy látszik Oroszország oláhnnyelvű lakossága eloroszosítása szempontjából nem kísérelte meg a humanizmus, liberalizmus hamis jelszavaitól elvakíttatva, hanem egysze-

rúen, minden változtatás nélkül, átvette és alkalmazta *Romániának a moldovai magyarajkúak elrománosításánál követett módszerét.*

A nép szabad vallásgyakorlatát nem korlátozta, de az 1878. év után alkalmazott román papoknak megtiltotta a románnyelvű istentiszteletet. Szóval a vallás gyakorlat keretei épségben hagytak, csak hogy az *istení tisztelet nyelve* lett teljesen orosz; éppen úgy, mint Romániában a moldvai rom. katolikus magyaroknál: *a román törvényhozás a vallásos gyakorlatok szabadságát biztosította, de az istentisztelet nyelvét csakis a románt tűri meg.*

A romániai közoktatási rendszer is olyan tökéletesnek bizonyult, hogy Oroszország ezt is átvette változatlanul basarabiai oláhnyelvű polgárai részére. Ha az oláhajkúak valamelyik községének iskolára van szüksége, »az atyuska« meghajlik a közsükség előtt: *ám legyen iskola, de az aztán tisztán csak orosznyelvű lehet, hol a román szónek helye nincs, hiszen már nem vagyunk Romániában.* Akárcsak a moldvai csángó-magyaroknál, hol a *tiszta magyar községek iskoláiból örökre száműzve van a magyar szó s még a válás tanítás örve alatt sem hangozhatik el egyetlenegy szó sem magyarul.*

A csarnok felügyelője egy *Virsta Mária* nevű basarabiai oláhajkú paraszt asszony volt *Kleskovel* nevű községből. Meg is mutatta a térképen, hogy hol van az ő szülőfalúja.

Ez a jól táplált, értelmes arcú asszony aztán elmondott minden tőle telhetőt az ő hazájáról. Csodálkozott nagyon, hogy itt Romániában milyen szegény a nép az ő hazájabeliéhez képest, hol módosabbak az emberek és jobb házakban laknak. Mint mondja, Bukurestbe való utazása közben szerezte e tapasztalatait.

Papjuk, tanítójuk nem tud románul, de e miatt nem panaszkodott; úgy látszik ez természetes előtte. Beszélgetés közben néha megtörtént, hogy nem tudta magát románul jól kifejezni s ilyenkor mosolyogva mentegette magát: az iskolában nem tanultam románul s otthon is már csak

az öregebb emberekkel lehet románul beszélni, mert a *fiatalság inkább csak oroszul beszél.*

Virsta Mária félig már orosz nővé alakult át s román voltának csak emlékét őrzi éppen úgy, mint ahogy a sok ezer moldvai magyarjú lelkében már csak elmosódó képgyanánt él az a sejtetem, hogy Magyarország is van a világon.

Vajjon a mi oláhnyelvű magyarjaink is csak ennyit tudnak Romániáról?!

D) Az ausztriai (bukovinai) oláhajkúak kiállítása.

A bukovinai oláhajkúak kiállítási csarnoka, Ausztria hatalmas iparcsarnokának *tőszomszédságában* volt. A kis-méretű *csarnokon osztrák, sárga-fekete zászló lengett* s a felirat is megfelelt a politikai állapotnak: *Austria. Româniî din Bucovina.* (Ausztria. Bukovinai románok.)

A csarnok *tárgymutatója román-német szövegű volt s a helységneveket is a hivatalos osztrák elnevezések szerint közli.*

Amint belépünk a csarnokba, a szemben levő falrészlet is azonnal tájékoztatott, hogy hol vagyunk. A főhelyen *I. Ferenc József osztrák császár nagyméretű, díszes, olajfestményű arcképe* foglalt helyet, mely fölött *díszes osztrák zászló lengett a kétfejű sassal.* E zászlónak nemcsak rúdja volt sárga-fekete, hanem rojtjai és zsinórzatai is, *míg a román színek még esetleges dísz gyanánt sem szerepeltek az egész csarnokban.*

A kiállított tárgyakat, melyek sem minőség, sem csoportosítás szempontjából nem lépték át a szigorú *nép-rajzi kereteket*, három csoportba osztották be, u. m.: a) egyházi vonatkozású tárgyak; b) háziipari cikkek; c) népművészeti tárgyak.

Ha még azt is megjegyezzük, hogy az egyes tárgyak felíratai is *román-német szövegűek voltak:* a bukovinai oláhajkúak kiállításával végeztünk is.

Ez a kiállítás főleg azért érdemel figyelmet, mert a *politikai tisztességet* szem előtt tartva, a bukovinai oláh-

ajkúak irredentista érzelmeinek nem nyújtott teret, *Ausztria állami tekintélyét nem kisebbitette*. Egyszóval olyan volt ez a csarnok s annak tartalma, amelynél különbbet és többet egyetlen egy öntudatos állam sem engedhet meg alattvalóinak, külföldön való szereplésük alkalmával.

E) A törökországi, bulgáriai, boszniai és istriai oláhajkúak kiállítása.

A *Törökországi* — macedoniai — oláhajkúak részére a kiállítás vége felé készült el a kis, falusi ház mintájára épült csarnok. Ezek az oláhajkúak is bevallották a csarnok felíratában, hogy Macedoniából valók; kiállításuk pedig a szigorú néprajzi jelleget nem lépte túl, amennyiben kizárólag csak ruházatkodási cikkeket állítottak ki.

A megnyitás alkalmával jelen voltak a szaloniki és bitoliai liceumok növendékeinek s talán még más iskolának küldöttségei is. Viseletük francia szabású ruha volt, de fejükön fezt viseltek s mint egyik tanuló mondá, az kötelező is otthon.

A megnyitásnál tartott szónoklatokban nem volt semmi sértő a nem-román hazáról. *Istrati*, a kiállítás kormánybiztosa pedig eléggé óvatos volt a testvérek »biztatásában«. Az egybegyűltek igaz, hogy elénekelték a román királyi himnusz, de a *török himnuszról* sem feledkeztek meg.

A macedoniai diákok nem panaszkodtak *hazájukra*. Bár iskoláikat Románia tartja fenn, de mindenikben *kötelező a török nyelv*, melyet csak *született török taníthat*, de ezt is Románia fizeti. (Románia ennyi kedvezményben is, csak a *külföldi* illetőségűek iskoláit részesíti.)

A *bulgáriai, boszniai és istriai* oláhajkúak néprajzi kiállítása a mi oláhajkú honfitársaink pavillonjának két kis oldalfülkéjében húzódott meg. Egy pár primitív ruházati és háztartási cikkből állott az egész. Nemhogy politikai vonatkozásuk lett volna, de néprajzi értékük sem volt.

Az istriai oláhajkúak, kiknek száma, a román Akadémia által legújabbán kiadott nagyszabású munka szerint is,

nem haladja meg a kettőezeret, s talán épen ezért a kifüggesztett katonai térképen csaknem egyénenként voltak számon tartva. Körülbelül 50 falu és tanya volt feltüntetve a térképen, ahol a kétezernél kevesebb oláhajkú (cigányok) szét van szórva. Ez annyiban bír érdekel reánk nézve, hogy szerezzünk arról is tudomást, mennyire tisztában vannak Romániában azzal, hogy a földkerekségén hol, mennyien és milyen viszonyok között találhatóak olyanok, kiket a román fajhoz lehet sorolni s akiknek az *anyahaza* (patria muma) gondját óhajtja viselni.

F) A magyarországi oláhajkúak kiállítása.

a) A „*peste hotare*” állam.

Hiába kerestük a magyarországi iparcsarnok *közelében* a magyarországi oláhnyelvű magyar polgárok kiállítását, pedig ott láttuk az osztrák iparcsarnok tözsomszedságában a bukovinai oláhajkúak kis csarnokát. Ugy látszik, hogy a mi »*elnyomott, elmagyarosított*» oláhnyelvű magyarjainknak már nem is volt szükségük politikai hazájuk *védőszárnyaira*, mert ők már *saját eszüik szerint* és saját lábukon járhattak. S hogy valaki köztük és a »barbár« Magyarországnak között valami összefüggést fel ne fedezhessen, elhúzódtak a magyar csarnoknak még a látóhatáráról is.

Ha az ausztriai oláhajkúak kiállítási csarnokát vesszük irányadónak s annak mintájára kerestük volna — már csak a patriás kedvéért is — a magyarországi oláhnyelvű magyar polgárok, magyar zászló alatti kiállítási csarnokát: akkor ítéletnapig sem akadtunk volna rája. Sőt ha a különböző csarnokok feliratait vizsgáltuk is, hogy a basarabiai-, szerbiai-, vagy ausztriai stb. oláhajkúak kiállításainak felirataihoz hasonlólag a magyarországi oláhnyelvű magyar polgárokét »*Romanii din Ungaria*« (Magyarországi románok) jelzés alatt fedezzük fel: ismét csak hiába fáradoztunk, mert *ilyen csarnok nem volt az egész kiállítás területén.*

Akinek volt érzéke a felfedezések iránt, az talált egy erdélyies kinézésű falusi ház-utánzatot s azon a következő feliratot:

»*Pavilonul etnografic. Romanii de peste hotare.*«

A felfedező bizonyára megörvendett ennek az ismeretlen valaminek, mert a »*Peste hotare*« nevű ország vagy országrész előtte eddig bizonyára ismeretlen volt.

Ha azonban magyar ember lépett be a csarnokba, nemsokára tisztában volt e furcsa nevű ország *kilétéről*, hiszen ez alatt az ő hazájának a Tiszáig terjedő részét értették a mi oláhajku honfitársaink.

Fentebb láttuk a bukovinai oláhajkúak kiállításának tárgymutatóját, amely román-német szövegű volt s még azt is megjegyezhetjük, hogy az »Cernovitz«-ban készült és nyomtatott. Ez alapon vizsgálva a mi *honfitársainktól* szerkesztett tárgymutatót, azt találtuk, hogy az »Előszó« Bukurestben kelt 1906. júl. 6-án, (aláírva: Dr. C. Diaconovich), és a nyomást is bukuresti nyomdász végezte, (Carol Göbl, Strada Doamnei, 16.), míg a *magyar szöveget az utolsó betűig kifejeztették belőle.*

Aki érdeklődni merészelt a kiállított tárgyak származási helye iránt, a tárgymutató alapján, azonnal kitűnt a földrajzban való *kétségbeejtő* járatlansága. Az ausztriai oláhajkúak tárgymutatójában felsorolt helységnevek után még el lehetett igazodni, mert azok a térképeken felfedezhetők, de szeretném azt a földrajzi tudóst látni, nem is beszélve az átlagos műveltségű emberekről, aki eligazodik az ilyen helységnevek után: Avrig, Slimnic, Beius, Mercurea, Sighisora, Rucăr, Certeja, Padureana, Giurgiu-Corbu, Cupseni, Ding, Bontarul, Coaja, Basnel, Satu-Nou, Cichindeal, Chiseteu, Castau, Gusterița, Lupoia, Supur, Cluj, Sangeorgiul, Ticvanul-mare, Chisoda, Ghilad, Salbagel, Orăstie, Gura-rău, Sascior, Ilimbav, Fofeldea, Răstoci, Dărste stb. Pedig ezek a városok és községek a mi »honfitársaink« szerint *itt volnának a »Peste hotare« országban, magunk között szólva Magyarországon.*

b) *Mit is tartalmazott a „Peste hotare“ állam pavillonja.*

Az ausztriai oláhajkúak kiállítási csarnokából jöve *honfitársaink*, az oláhnyelvű magyar polgárok kiállítási csarnokába, a szemünk önkénytelenül is kereste itt is — a lojális díszítést: *I. Ferencz József magyar király díszes arképét és a magyar cimert, piros-fehér-zöld színű drapéria és magyar zászlók között — azonban hiába való volt a lázas fürkészés.* A szerbiai, ausztriai oláhajkúak szinte tüntettek a hazájukat jellemző jelvényekkel, a mi »honfitársaink« pedig szándékosan félrevezették a látogatókat és csalták a világot, mintha ők valójában a „Peste hotare“ állam polgárai lettek volna.

A mi »honfitársaink« u. n. néprajzi kiállítása tartalmilag is elűtött az oroszországi, szerbiai, ausztriai, stb. oláhajkúakétól és a megengedett *néprajzi keretet messze túl lépte*, mit a tárgymutató beosztása is azonnal elárult, mely a kiállított tárgyakat a következő *nyolc* osztályba sorozva:

»I. *Általános néprajzi osztály* (községi élet, lakások, viseletek és szokások). Ebbe az osztályba tartozik a csarnokhoz csatolt parasztház is; II. *Háziipari osztály*; III. *Gazdasági osztály* (mezőgazdaság és ipar); IV. *Egyházi osztály* a) Román ortodox egyház; b) Egyesült egyház; V. *Múlt idők osztálya* (történelem és közművelődés); VI. *Iskolai osztály*; VII. *Közművelődési intézmények osztálya*; VIII. *Pénzügyi intézetek osztálya*.

A tárgymutató előszava jelezte, hogy a kiállított tárgyak legnagyobb részét a „A román nép irodalmi és közművelődési egyesülete« (Asociațiunea pentru literatura si cultura poporului român) kölcsönözte ki és már ki volt állítva Sibiu-ban ugyanezen egyesület által 1905. év augusztusában a Nemzeti Múzeum és Ház felszentelése alkalmával rendezett kiállításon.

Az egyházi tárgyakat a sibiu-i és blaj-i érsekségek, a lugosi és oradeamarei püspökségek kölcsönözték ki.

A háziipari tárgyakat a tárgymutatóban megjelölt tulajdonosoktól gyűjtötték Comsa P. Mária asszony és Comsa

Minerva kisasszony, a közismert »Album de țeseturi naționale« mű szerkesztői és kiadói, akik kiváló buzgalommal, nagy fáradsággal, feltűnő lelkesedéssel utazták be az országot, (melyiket?) hogy a kiállított szép és értékes tárgyak gyűjteményét összeszedjék.

Az egyes tárgyak megnevezésénél az *illető* helyen használt neveket jegyezték be, — mondja a tárgymutató előszava — de a tárgymutató végén a »Kárpátokon inneni« nyelven (în limba vorbită din coace de Carpați) is közölték.

Ezek után tekintsünk szét a kiállítási csarnokban.

A bejárás fölött nagyméretű gyönyörű *szőnyeget* feszítettek ki, mely a balázsfalvi (a tárgymutató szerint a blaji) érsekség tulajdona. Ennek közepén *hatalmas sas* terpeszkedik. (Nem nehéz összetéveszteni a romániai cimerben levő sassal). Comsáné magyarázata szerint ezt a *szőnyeget* csak akkor használják a bláji székesegyházban, mikor új papot szentelnek fel s *ilyenkor a felszentelő prelátus a himzett sas fejére áll*. Reánk, magyarokra nézve érdekes tudni azt is, hogy a *szőnyeg szélébe* — körös-körül — *széles román nemzetiszínű szalag van szöve*. Szóval e *szőnyeg* használata s a hozzáfűződő szokások — az új papok felszentelésénél — nem lehetnek egészen jelentéktelenek.

A csarnok egyik részét a néprajzi kiállítás foglalta le. Itt valóban szép és értékes himzett (kalotaszegi minták) és szövött női ruhakellékeket állítottak ki.

Meglepő szépek voltak a Comsáné asszony igazgatása alatt működő sibiiu-i (*nagyszebeni*) *oláh tannyelvű polgári leányiskola* kézimunka-kiállítása, melynek hímezett és varrott tárgyai, az oláhos jelleg és izlés hű kifejezői valának. Comsáné eldicsekedett a román hirlapíróknak, hogy *a vezetése alatt levő polgári leányiskola tanítótestülete elhatározta, hogy növen dékeiket az oláhos nemzeti viselet állandó hordásához szoktatják*. (Dimineața, 1906. jul. 10/23.) (Próbálnának csak a moldovai csángók még csak álmodozni is — magyar polgári, vagy elemi iskoláról.

Nem volt a kiállítás területén egyetlen egy csarnok sem, ahol a *román nemzeti színekben* annyira dobzódtak

volna, mint ebben. Az átkötő szalagok, függesztő zsinorók, ruhadíszek úgy a kézimunkákon, mint a népviseleteken, *fel-tűnően* Románia színeit viselték, sőt a szövetek, varrottasok és más himzések színvegyületeiben is csaknem kizárólag *Románia színei uralkodtak* — és bizonyára nem véletlenségből.

Az egyházi osztály rendkívül gazdag volt régi és igen értékes egyházi tárgyakban. Ezek között volt Szaguna András érsek pásztorbotja; a szebeni érsekségtől egy drágakövekkel kirakott aranykereszt; egy igen régi miseing, melyen állítólag *az első oláhnyelvű felíratot* megtalálták.

Az unitus (görögkatholikus) egyházi — szintén igen értékes — tárgyak külön csoportban foglaltak helyet.

Ezek között voltak Sinkay György kéziratai, melyeket az unitusok püspöksége igen nagy gonddal őriztet, nem annyira nagy értékük miatt, mint inkább a bennük levő titok miatt. Ugyanis Sinkay ezekben az iratokban kikelt az unitus egyház ellen. (Dimineața, 1906. évi július 10/23. számából.)

Itt volt látható gondosan kiállítva Sinkay Györgynek egy magánleve, 1787. március 7-ről keltezve, melyet *Balázs-falvára* (tehát nem Blajról!) keltezett és melyben a magyar helyesírás szerinti *Mezőkapust* is megnevezi (vajon oláhnyelvű honfitársaink *most*, hogy nevezik Mezőkapust?).

Ami oláhnyelvű »honfitársaink« nemcsak művészeti téren mutatták be gazdagságukat, hanem közgazdasági és közművelődési téren való *tisztán román faji érdekeket szolgáló* nagyszámu vállalataikat is.

Nehéz ugyan a néprajz keretébe a tisztán magyar-ellenes oláh vállalatok anyagát beleszorítani, más államok oláhajkúinak ez a *fogás* nem is sikerült volna, még ha azok *rendelkeztek volna is hasonló vállalatokkal*, de úgy látszik, ami oláhnyelvű »honfitársainknak« *minden* sikerült és *minden* szabad volt.

A kiállítási csarnok közepén elhelyezett asztalokon néhány térkép volt kifeszítve, melyeken oláhnyelvű *honfitársaink* ad oculos demonstrálták, hogy az ő *Péste hotare*

nevű államuknak külön közművelődési és közgazdasági fejlődése van. Különböző színű papiros-zászlócskákkal tüntették föl e térképeken közművelődési egyesületeiket fiókjaikkal, pénzügyintézeteiket, könyvtáraikat stb. stb.

Ez a térkép Magyarországnak a Keleti Kárpátoktól a Tiszáig terjedő részét mutatta s rajta koronásokból összeállított oszlopok, kis feliratos zászlókkal jelezték — az egyes helységek fölött — az illető oláh pénzügyintézetek viszonylagos nagyságát.

Az oszlopok között legkimagaslóbb volt a nagyszebeni »Albina«-é. Lássunk néhány közölt adatot e pénzügyintézetre vonatkozólag.

Az »Albina«-t 1872-ben létesítették 1,200.000 korona részvénytőkével, mely 6000 drb 200 koronás részvényből gyűlt össze. Ezek a részvények 500—600 korona értéket értek el már. Az utolsó három évi osztalék 100 koronánként évi 28 korona volt.

Az »Albina« az egyedüli oláh pénzügyintézet, mely 4%-os földhitelkötvényeket bocsát ki, melyek a budapesti tőzsdén jegyeztetnek és biztosíték gyanánt elfogadtatnak. 1905-ben 12,289.853 korona betétet kezelt. Jótékonyági alapjából évente 20.000 koronát ad: egyesületeknek és iskoláknak. *Egymaga, 250 ezer koronával támogatta a nemzetiségi törekvéseket.*

A »Peste hotare« állam összes pénzügyintézeteiről a következő összesítő táblázatot állították ki:

Az összes pénzügyintézeteknek volt 1874-ben aktívája: 1—2 millió korona között, betétje: 1 millió koronánál kevesebb, nyeresége: 600.000 korona.

1905. évben pedig;

	korona
aktiva	99,000.000
betétek	58,000.000
tiszta nyereség.. .. .	9,000.000
személyi kiadások	7,061.000
igazgatási költségek	7,549.000
kifizetett osztalék	10,820.000
Közművelődési célra fordított ..	973.000

Kikölcsönzött összeg:	korona
váltóra ..	66,695,806
jelzálogra ..	20,174.556
más címen	11,309.937 = 98,180.309
A pénzintézetek tulajdonvagyonra ..	19,683.096
alaptőkéje	12,763.747
Nyugdíjalapok	1,153.614
Tartaléktőkék	5,666.735

Elcsodálkozik az ember, hogy világgá kürtölt sovénizmusunk mellett, hogy tudtak a »Peste hotare« állam polgárai a magyar nemzet közgazdasági közforgalmából ilyen óriási összeget az oláhnyelvűek különleges érdekeinek szolgálatára elkülöníteni!

Az oláhnyelvű magyar polgárok pénzintézeteire vonatkozólag még kiállították 80 pénzintézetnek az 1905. évi mérlegét; 38 pénzintézet eredeti részvényjegyét; 38 pénzintézet igazgatósági és felügyelő-bizottságának arcképcsoportját; különböző pénzintézeti évkönyveket és a *Revista Economica* (megjelenik Sibiu-ban) — oláhnyelvű gazdasági szemle — 1899—1905. évfolyamait.

A szegény „Peste hotare“ állam elnyomott polgárai, hogy mérhetetlen elnyomatásukat a világ elé állítsák, néhány oláh közművelődési alapot is bemutattak fejlődési táblázatok segélyével. Ezek között a „Gozsdu Manó“ alapítvány a legfigyelemreméltóbb.

Gozsdu Manóról a tárgymutató így emlékezik meg: »Gozsdu Emánuel, volt főispán és ügyvéd. A magyarországi gör. keleti érsekség legnagyobb alapítója. A tanuló ifjúság nevelésére tett alapítványa meghaladja a hat millió koronát.« Kiállították különben Gozsdu-nak Barabás Miklóstól festett arcképét is. A művész *diszmagyarban* ábrázolta a nagy alapítványtevőt, kezében az alapító oklevéllel. Gozsdu Manó magyar királyi kuriai bíró is volt.

A Gozsdu-alapítványra vonatkozó táblázatokból a következők érdekelhetik a magyar közönséget:

Az alapítvány összege kitett: 1870—71-ben 186.855·58, 1880-ban 794·603·78, 1890-ben 2,576.817·84, 1900-ban 3,457.607·39 és 1905-ben 6,137.691·32 koronát.

Az alap aktívus vagyona 1905-ben összesen 7 millió, passzívus vagyona 1 millió korona. Kamataiból adható legkisebb ösztöndíj évi 400 korona. 1872-ben 25 oláhajkú tanuló részesült ösztöndíjban, 1905-ben pedig már 170 tanuló. 1870—1905. évek között összesen **2718** oláhnylevű magyar tanulót segélyezett ez az alap **1,063.853** korona értékben.

A többi alapítványok közül még a következőknek alapítványi jegyzőkönyvét állították ki:

a) „*Francisc Josefine*“ alapítvány, melyet Saguna 1853-ban alapított s 1905-ben 147.578 koronát tett ki.

b) „*Fundația spre ajutorința dascalilor din scoalele poporale*“ — a népiskolai tanítók segélyezésére szolgáló alap — melyet szintén Saguna alapított 1856-ban; az alap 1905-ben 292.071 korona volt.

c) „*Cheltuelilor tipografiei diecesane din Sibiu*“ — nyomdai alap — 1857—1873-ban létesült; 1905-ben 235.601 koronát tett ki.

d) „*Fundatorul Zsiga*“. Ezt az alapítványt 1860-ban tette Zsiga Miklós nagyváradí kereskedő, abból a célból, hogy Nagyváradon egy görög-keleti fiuinternátust tartsanak fenn belőle. Az alap tőkéje 141.282 korona, s a belényesi hasonló nevű külön alapé közel 40 ezer korona.

C) Milyen a „Peste hotare“ állam kulturája?

Az iskolai szakaszban az oláhnylevű magyarok különleges céljaira és saját módszerük szerint készített nagy *falitérképeket* függesztettek ki. Ezek a *magyar szempontból nagyon is feltűnő térképek* **Wien**-ben készültek s mint *kiadók*, *Moldován J.* Blaj-ból és *Kraft W.* Sibiu-ból vannak megjelölve. Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy magának Romániának nincs ilyen gazdag iskolai térképgyűjteménye, mert például a román állami iskolákban, a román faj közvetlen érdekeit szolgáló térképeken kívül, a többi még mindig francia kiadású, míg az »elnyomott« oláhajkú magyar polgárok a földrészek és külső országok térképeit is megcsináltatták román nyelven és oláh észjárás szerint.

Minden magyar ember elképzelheti már az eddigiek alapján is, hogy ezek a térképek, melyeket a mi »elnyomott honfitársaink« készítették és használnak, a földrajzi tudományban új csapást kezdettek meg és csakis a faj-dákó-román tud eligazodni rajtuk. Még az Európát ábrázoló nagy iskolai falitérképen is a legszántszándékosabb, rosza-akaratu ferdítésekkel találkozunk. Ezen például a dákó-román faj uralmának még a Tisza sem vet határt, hanem Magyarországból még a dunántuli részt is megkaparintja s történelmi fővárosának megteszi *Alba-Regala*-t. Ez bizonyára a magyar uralom alatt még *Székes-Fehérvár volt*. A *Dobritinu*, *Theresiopole*, *Clusiu*, más helyen *Cluju* s ismét más helyen *Cluj* szörnnyetegeket nem is említve.

A kiállítás megnyitása után egyik magyar, volt orsz. képviselő a kiállítás igazgatósága útján vététt be egy térképet, mely vakmerő ferdítéseivel igazán túrhetetlen volt.

Közállapotainkra elég szomorú világot vet az a körülmény, hogy *Bukurestbe kell utaznunk* avégett, hogy tudomást szerezzünk a hazai oláhnyelvű tanintézetek törvényszegéseiről.

Ebben az osztályban állították ki a mi oláhnyelvű »honfitársaink« azokat az oláhnyelvű tankönyveket is, melyeket idehaza használnak. Ezek az ár jutányossága és a kiállítás csínossága szempontjából jóval felülmulják a Romániában használt tankönyveket. Legnagyobb büszkesége azonban ennek az osztálynak az »Enciclopedia Romane« három hatalmas kötete, melyet a romániai románok még nem tudtak megcsinálni.

Itt találjuk végül a brassói oláhnyelvű iskolák — romániai mintára készített — tanulói sapkáit, melyek szintén azt akarják bizonyítani, hogy az erdélyrészi fensík is Románia *már*.

A »Peste hotare« állam általános közművelődési állapota valóban nem sok kívánni valót hagy fenn. A 184 darab fényképben bemutatott vidékrészletek, falvak, egyházak, iskolák és népies alakok mind arról tettek bizonyosságot a szemlélőnek, hogy az az ismeretlen ország, a ter-

mészettől bőven meg van áldva természeti kincsekkel; földje ontja a jólét föltételeit, a népe pedig a kultura áldásaiban oly bőven részesül, hogy például Romániának évtizedek nagy befektetésére és kitartó munkájára lesz szüksége, hogy a látott mértéket elérje. Ott látjuk a Mocsonyi-család uradalmainak térrajzait és kastélyainak képeit, melyekhez hasonló Romániában nagyon keveset láthatunk, még a román királyi uradalmakat és kastélyokat sem véve ki.

Itt volt látható továbbá a »Peste hotare« állam »történelmi multjából« egy történelmi kép, amely az 1848-iki balázsfalvi oláhajkúak népgyűlését ábrázolta, színes kivitelben. A kép közepén felállított emelvényen sárga-fekete és romániai zászlók alatt ott látjuk a kürtőkalapos oláh vezéreket (Baritziu és társai) szónokló helyzetben, míg körül az oláhnyelvű parasztság nemzeti viseletben és szakaszokban felállítva, áhitattal hallgatja a megváltó ígétet. Még szöveggel is el volt látva a festmény, a gyöngébbek kedvéért, de a tárgymutatóban nem volt róla adat.

Ez a kép valóban meglepő *néprajzi* (?) objektum. Különben a már említett volt orsz. képviselő ezt is eltávolíttatta.

A hirhedt »Memorandum-pör« idejében szerepelt oláh nemzeti bizottság, »Comitetu Național« csoportos képe is nagyban hozzájárult a »Peste hotare« állam *néprajzi* viszonyainak megismeréséhez.

Ott láttuk továbbá Păcățian V. Todor kedves honfitársunknak „*Cartea de Aur*“ című, kiállítása szerint értékes és nagyszabású művét, melyet a magyar királyi ügyesség elkoboztatott s így a mű oláhnyelvű honfitársaink „*néprajzi kiállítása*“ keretébe beleillett.

Egy egész nagy falrészlet kizárólag annak volt szentelve, hogy a „*Peste hotare*“ állam elnyomott oláhnyelvű sajtóját mutassa be. A szerbiai-, oroszországi és ausztriai oláhajkúak sajtójának elnyomásáról nem volt érdemes eldicsekedni, mert azokban az államokban e téren is oly nagyfokú szabadságot élveznek az oláhajkúak, különleges faji érdekeik istápolása szempontjából, hogy azokban nem

is volt szükség — a nem létűző románnyelvű hirlapírodalom bemutatására.

Nálunk pedig éppen a »barbár elnyomás« következtében az oláhnyelvű hirlapírodalomnak következő — kiállításra érdemes — hajtásai voltak bemutatva:

Politikai oláhnyelvű lapok: 1. Gazeta Transilvaniei, Brassó, LXIX. évf. 2. Tribuna, Arad, X. évf. 3. Libertatea, Orăstie, V. évf. 4. Răvasul, Cluj, IV. évf. 5. Revista Bistriței, Bistrița, II. évf. 6. Poporul Roman, Budapest, V. évf. 7. Foaia Poporului, Sibiu, XIV. évf. 8. Gazeta de Duminica, Simleul Silvaniei, II. évf. 9. Drapelul, Lugos, VI. évfolyam.

Egyházi oláhnyelvű lapok: 10. Telegraful Roman, Sibiu, LIV, évf. 11. Unirea, Blaj, XVI. évf. 12. Foaia Dioceziara, Caransebes, XXI. évf. 13. Biserica si Scoala, Arad, XXX. évf. 14. Foaia scolastica, Blaj, VIII. évf. 15. Desteptarea, Brassó, II. évf. 16. Renasterea, Caransebes, II. évf. 17. Dreptatea, Brassó, II. évf.

Közgazdasági oláhnyelvű lapok: 18. Controla, Timisoara, XII. évf. 19. Revista Economica, Sibiu, VIII. évf. 20. Bunul Econom, Orăstie, VII. évf. 21. Poporul, Budapest, VIII. évf. 22. Meseriasul, Lugos, I. évf. 23. Economia, Caransebes, II. évf. 24. Tovărăsia, Hunedoara I. évfolyam.

Humorisztikus oláhnyelvű lapok: 25. Nuslusa, Budapest, I. évf. 26. Calicul, Sibiu, XVIII. évf. 27. Cucul, Budapest, V. évf.

Szépirodalmi oláhnyelvű lapok: 28. Luceafarul, Budapest, V. évf. 29. Familia, Oradea mare, XLII. évf. 30. Revista Ilustrata, Bistrița, V. évf. 31. Foaia Interesanta, Orăstie I. évf.

Megszűnt oláhnyelvű lapok: 32. Tribuna, Sibiu. 33. Dreptatea, Timisoara. 34. Activitatea, Orăstie. 35. Observatorul, Sibiu. 36. Rumänischer Jahrbücher. Timisoara. 37. Rumänische Revue. 38. Orientul latin, Brasov. 39. Voința, Bistrița. 40. Pastorul sufletesc, Revista.

A kiállított és eladásra szánt díszművek között igen becses a Comsa Partenné és leánya Comsa Minerva szerkesztésében és kiadásában megjelent »Album de țesături naționale« (Nemzeti himzés-minták albuma); hanem a jó *honleányok* (?) Wienben nyomatták s a közölt háromnyelvű szöveg közül — ismét csak *véletlenségből* — a magyar szöveget hagyták el. Érthetetlen volt mégis nagyszebeni oláhnyelvű honfitársam előtt, ki e munkát árusította, hogy a magyar kereskedelmi miniszter miért nem szerzi be az összes magyar női ipariskolák számára.

A kiállított oklevél-gyűjtemény is igen gazdag volt, de a magyar ember szeme ezek közül kettőt látott meg csak szívesen s ezeken — a lelketemésztő huncutságok után — kellemesen pihent meg.

Eddig hiába kerestünk az egész csarnokban egy szót, egy *jelvényt*, ami azt mutatná, hogy a »Peste hotare« polgárainak mégis csak van *valami* közük, a sem *szóval* ki nem mondott, sem *írásban* meg nem jelölt, tehát általuk az államok közül *kiközösített*, megvetett, lealacsonyított, megszégyenített: **szegény Magyarországhoz**.

Ime, egy jól elzárt, üveges szekrényben volt felfedezhető Román Miron és Matianu János érsekek magyar királyi kinevező okmányai. Sok hasonló kinevezési okmány volt még ottan, de csak *ez a kettő* volt az, melyek kissé enyhítették a magyar ember keserűségét. Így, *távolról* ítélve meg a dolgot, talán mosolyra készítőek azoknak a kinevezési okmányoknak külsőségei: az a pár folt, az a magyar szöveg — és mégis, *ott* az idegenben, hol ami oláhnyelvű honfitársaink *megtagadták* ezeréves hazánkat és hazájukat, államfentartó magyar fajunkat, kimondhatlanul jóleső érzés töltötte el keblünket láttukra; bár tudja a jó Isten, hogy mi van abban, hogy *egy pár magyar szó nemzeti színűre van festve* egy pergamen lapon!

Ilyenkor tűnik ki, hogy milyen nagy fontosságúak a nemzeti jelleget feltüntető külsőségek!

D) A „Peste hotare“ állam nemzetiségi viszonyai oláhnyelvű honfitársainak világításában.

Oláhnyelvű honfitársai a »néprajzi kiállítás« (?) keretében egy olyan osztályt is belé tudtak illeszteni, mely a „Peste hotare“ állam lakosságának erőviszonyait tünteti fel. Itt megtudtuk, hogy az a „Peste hotare“ *tényleg valami létező ország*, hiszen 4726 községet számlál magában, többet, mint az egész politikai román állam (itt csak 2500 község van!); de megtudtuk azt is, hogy ez valójában egy román *nemzeti* állam is, mert benne a községeknek 63 % - a román község és így a román lakosság *abszolútus* többséget alkot a többi nemzetiségekkel szemben. Az ide vonatkozó táblázatok fejrata magyar fordításban a következő volt:

»A román községeket magukban foglaló megyék községeinek nemzetiségek szerinti aránya 1900-ban (a hivatalos statisztika alapján)«. Hogy *hol vannak azok a bizonyos községek és megyék?* — azt az egész csarnokban *semmi-féle* felvilágosító felirat vagy jelzés nem árulja el s így a jóhiszemű idegenek bele kellett nyugodjanak a bejárat fölött jelzett „Peste hotare“ állam létezésébe. Tehát az alábbi adatok is ama *bizonyos*, de *avatlanok előtt még ismeretlen* állam nemzetiségi viszonyaira vonatkoztak.

A fentebb említett táblázat a következőket tartalmazta:

Román községek	Magyar községek	Német közs.	Orosz közs.	Szerb közs.	Más közs.						
Román községek száma	2981	Magyar »	1110	Német »	350	Orosz »	131	Szerb »	105	Más »	49

Összesen: 4726 község.

„Változások 1850-től 1900-ig.“

Elrománosodott:		Román községből:	
a magyar községek közül	309	magyarrá lett 42
a német	» .. » 42	németté	» 13
a szerb	» .. » 11	szerbbé	» 6
Összesen:	326	mássá	» 4
		Összesen:	64

Tiszta nyereség tehát 1850-től 1900-ig: 298 elrománosodott község!

Ime egy félszáz év eredményei!

Egy félszáz év alatt 40 hazai oláhnyelvű hirlap, közöttük két németnyelvű, hirdette *ittthon és külföldön* a magyar faj *barbár magyarosításait*; hirdette, hogy »bazibozukok« módjára az anya emlőiről *szakítjuk le az oláhnyelvű csecsemőt*, hogy *magyarrá* tegyük; — átestünk a hirhedt »memorandum-pör«-ön, mikor a művelt világ előtt védekezniünk kellett a mi oláhnyelvű »honfitársaink« és a romániai »kultur-liga« felháborítóan vakmerő *hazugságai* ellen s most a félszáz év végén maguk a mi »elnyomott, elmagyarosított« oláhnyelvű honfitársaink dicsekszenek el a »világnak« egy *szomszédos állam területéről*, élvezve annak vendégszeretetét és elvonulva a »közös haza« látköréből, hogy

a félszáz éves nemzetiségi küzdelem a román fajnak Magyarországon tisztán 298 eloláhosított községet eredményezett, mely idő alatt 309 magyar község lett oláh jellegűvé és csak 42 oláhnyelvű községet tudott a magyarság elhódítani!

Józanul gondolkozó oláhnyelvű honfitársaink, mondjátok meg most, hogy bizalmatok letéteményesei mikor *vezettek félre* titeket és *vezették félre a világot*? Akkor-e, mikor a magyar faj erőszakos magyarosításával *izgattak* benneteket és igyekeztek közös hazánk békéjét feldulni; vagy most, amikor azzal *dicsekszenek el a világnak*, hogy 309 magyar községet ti *hódítottatok el tőlünk*?

Alapjában véve nevetséges, de külföldön látni mégis *felháborító* volt az a térkép is, mely a csarnok közepén

egy asztalra volt kifeszítve és a „Peste hotare” ország román fajú lakosságának sűrűségét tüntette föl.

E térkép az egész erdélyrészi — felföldet és a Tisza és Dunától határolt területet *egyszerűen kikanyarítja Magyarországból* és a különböző színes mezők által azt jelzi, hogy a román fajú lakosság milyen sűrű ott. Hogy az erdélyi részekben a székelységet és szászokat már *elnyelte* az oláhság — e térkép szerint, — meg sem lehet ütközni, de ahhoz már igazán nagy önámításra volt szükség, hogy Szabolcs-, Hajdú-, Szolnok-, Csongrád-, Csanád- stb. megyéket úgy tüntette föl, hogy ott is még mindig elég tekintélyes *az oláhnyelvű lakosság, mert arányszáma csak 30 százaléknál kisebb!*

E) A „Peste hotare” ország kiállítói közül kiket tüntettek ki — Bukarestben?

Az oláhnyelvű hazai sajtó tagadása alapján egyes oláhnyelvű magyar polgárok — akik azonban nem látták a bukaresti kiállítás »Peste hotare« ország pavillonját — annak idején kétségbevonták főleg azon tudósításokat, amelyek arról adtak hírt, hogy a magyar haza oláhnyelvű kiállító polgárai még hazájuk nevét is eltagadták Bukarestben s e helyett a nevetséges »Peste hotare« elnevezés mögé rejtőztek el.

A Gazeta Transilvaniei, a Tribuna, a Libertate, a Telegraful Roman és a többi oláhnyelvű ujság nap-nap után hirdette és letagadta volt, hogy a »Peste hotare« ország kiállítási csarnokában *csak* a mi oláhnyelvű magyarjaink állítottak volna ki, azt állítva, hogy a »Peste hotare« gyűjtő név alatt szerepeltek *az összes*, a román királyságon kívül élő oláhnyelvű idegen alattvalók. Aki 1906. év nyarán megfordult Bukarestben a kiállításon, az a román királyságon kívül élő oláhajkiúk kiállítási csarnokain *mindenütt* ott láthatta az illetők *hazájának nevét* hirdető táblát (Austria, Serbia, Macedonia, Bulgária, Istria, Basarabia, Bosnia) s csak egyet-

len-egyen volt e felirat: „*Romanii de Peste hotare*“ s ebben *kizárólag* a mi oláhnyelvű honfitársaink állítottak ki.

Aki azonban még ezek után is kételkedni találna, az tekintsen bele a romániai *hivatalos* lap (Monitorul oficial) ama számaiba, melyekben a kitűntetett kiállítók vannak felsorolva s nézze meg, hogy e cím alatt »*Românii de Peste hotare*« *kiket* sorolt fel: ausztria, macedoniai, szerbiai stb. oláhnyelvű polgárokat-e, vagy pedig *kizárólag* a magyarországi oláhnyelvű magyarokat?

Aki azonban a romániai orsz. hivatalos közlőnyt nem szerezheti meg, az fogadja el autentikusnak a »Gazeta Transilvaniei« 1906. évi 270., 276. és 284. számaiban található *lenyomatott*, mert itt is felvannak sorolva azok, akik a »*Peste hotare*« országból valók voltak.

A román hivatalos közlőny idevonatkozó *szószerinti* fordítását lásd Középajtai Barna Endre: »Magyar tanulságok a bukaresti kiállításról« című munka 77—89. lapjain, EMKE kiadás, 2-ik lenyomat, Kolozsvárt, 1907.

Tehát mégis csak volt „*Peste hotare*“ ország, melyet a román kormány is elismert!

IX. Az oláhnyelvű magyar polgárok 1906. évi kirándulásai Romániába.

A román kérdés szálainak kutatása közben igen gyakran érintettük hazánk határait, mivel az el-el kapott szálak után haladva — a dákó-románizmus titkos aknáiban — nem akadhatunk olyan vezetőfonálra, amely ne hazánkba vezetne. Az elmondottakból néha-néha világosan kitéűnik, hogy a magyar fajjal szemben a román faj úgy hazánk területén, mint Romániában egyöntetűen szervezett irtóháborút kezdett, mely háborúban a Romániában élő, teljesen lefegyverzett magyar őslakosság ellen a kivételes és tulságosan embertelen támadó fegyverek is használatosak, míg a hazánk területére eső részében a magyar faj és magyar nemzet

ellen az *egységes román kultúra* nevében folyik az elszánt és kérlelhetlen harc úgy közművelődési, mint közgazdasági és politikai téren.

Ha a dákáromán kérdést vizsgáljuk, annak hatásáról és eszközeiről csak úgy tudunk valamelyes áttekintést nyerni, ha figyelmünket egyformán kiterjesztjük úgy a román királyság egész területére, mint hazánknak veszélyeztetett területeire; ha a román területen észlelhető dákáromán hatások okainak kutatásainál nem szorítkozunk tisztán Románia területére, viszont pedig a magyar területen észlelhető hatások okai felől Romániában is kutatunk.

Ezen taktikai szabály helyességét az alábbiak igazolni is fogják, melyek meggyőzhetnek mindenkit arról, hogy az egész dákáromán akció a legnagyobb eredményt Magyarországon érte el; az egyének lelkében itt találjuk legnagyobb mértékben meggyökeresedve, ezen akció céljaira nálunk áll rendelkezésre a legnagyobb anyagi és legtöbb szellemi erő. Ki fog tűnni az alábbiakból az is, hogy magában Romániában a dáko-román eszme nem olyan általánosan elterjedett, mint azt a hazai oláhnyelvű sajtó alapján gondolhatnók és különösen a gyors, erőltetett sikerek iránt nem táplálnak ott olyan vérmes reményeket, amint a mi oláhnyelvű vezető-izgatóink szeretnék. Azt is tudnunk kell, hogy Romániában — egy-két kiváló ben-szültött dáko-románistát (Istrati, Tocilescu, Jorga stb.) — leszámítva, a dákáromán eszme irányítói csaknem kizárólag a mi oláhnyelvű magyarjaink sorából telnek ki, akik maguk is kezdenek már terhére válni Romániának.

Bár vázlatos képét hogy megalkothassuk annak, hogy a hazai oláhnyelvű magyar polgárok között milyen mérvben dúl a dákáromán eszme és mennyire van megfertőztetve már az oláhnyelvű magyar polgárság széles rétegeinek lelke: az 1906. évi bukuresti román nemzeti kiállítás alkalmából Romániába kiránduló külföldi oláhnyelvű csapatok magatartását igyekszem bemutatni a romániai románnyelvű sajtó híradásai alapján.

Kísérjük el útjokban azért az oláhnyelvű külföldi kirándulókat Romániába érkezésük sorrendjében.

Figyelmünket különösen arra irányítsuk útközben, hogy ezek a kiránduló csapatok, amikor a román királyságbeli fajtestvéreik örömében résztvettek, legalább egy pillanatra is, »hazájuk« iránt árultak-e el egy mákszemnyi tiszteletet, ha szeretetet nem is; hazájuk alkotmányát, területi épségét, tisztességét egy pillanatra is vették-e védelmükbe a nyílt támadásokkal szemben?!

Végül kísérjük el a macedoniai oláhajkúakat is, akik a mi oláhnyelvű honfitársainkhoz hasonló célból látogatták meg fajtestvéreiket és figyeljük meg azok magatartását is, hazájukkal szemben, hogy annál élesebb legyen az ellentét és a mi oláhnyelvű honfitársaink hazafiatlan magatartása annál jobban kidomborodjék. Az alább következő, távirati stílusban adott *krónika*-sorozat csak egyszerű lemásolása a Bukarestben megjelenő »Epoca«, »Universul«, »Tara«, »Dimineața«, »Conservatorul« románnyelvű napilapok és a »Neamul Românesc« című heti folyóirat vonatkozó közleményeinek, néhány helyen saját, közvetlen tapasztalataimnak is helyet adva.

A) Bánátország (?) oláhnyelvű magyarjai.

(A románnyelvű újságok 1906. augusztus 2--10. számai után.)

Verciorova, juli 31. A bánáti kirándulók 148-an, a »Bánáti tanító-egyesület Temesváron« vezetésével Orsovára érkeztek. A magyar rendőrség az útlevelek vizsgálatánál nagy szigorúsággal járt el. A virciorovai fogadásra ide érkezett Mehedinți megye főispánja is, a tisztviselők élén. Az állomás szépen fel van díszítve. A »Doine« énekkar a megérkezéskor egy alkalmi himnuszba kezd. A román hadi tűzérség ágyúinak folytonos zúgása közben beszélnek, a verciorovaiak részéről *Coravu*, *Bogdan* és *Paulian*, a bánátiak részéről pedig a temesvári esperes *dr. Putici* és a topolovați pap *Martinovici*. A lelkesedés leirhatatlan. A »Doinea« énekkar énekel és az ágyúk üdvlövései nem szünetelnek; majd a

bánátiak kezdenek bele a „*Desteaptă-te romîne*“-ba. A tudósító itt megjegyzi: rendkívüli benyomást tett, mikor a bánáti testvérek belekezdettek a »*Desteaptă-te romîne*«-ba. Férfiak, nők, gyermekek együtt énekelték, a hazájukban tiltott himnuszt, mert Románia földjén érezték magukat, ahol nincsenek magyar zsandárok. Hangjukból kiértett a hazaszeretet (?) tűze. *Dr. Putici* üdvözlí Costescu tanítót, aki a becsület és munka útján Mehedinți megye főispánja lett. *Costescu* megemlíti, hogy a nép között született és három irányban fejtett ki munkásságot: a közoktatás, a közgazdaság és közegészségügy mezején. Ismeri Bánátot és tudja, mit kell tenni — mondja — nálunk is, és minden erejét arra szenteli, hogy ideáljaink megvalósuljanak.

Turnu-Severin-ben nagy tömeg élén *Constantinescu* polgármester várja a kirándulókat. Lelkesítő beszéde után az énekkarok énekelnek s a lelkesedés legnagyobb fokát akkor érte el, mikor a »*Desteaptă-te romîne*«-t és a »Király himnuszt« énekelték, melyet fedetlen fővel hallgattak.

Bukurestben, auguszt 1. Az érkező bánátiak elé az állomásra nagy közönség gyűlt egybe, köztük számos tanító és tanítónő festői nemzeti öltözetben, lobogtatva azt a zászlót, melynek ez a felírata: „*Amintire 106—1866—1906 invățători romîni din regat*“ (106—1866—1906 emlékezetére, a királyságbeli román tanítók) s a melyet a „*Reuniunii corpului didactic din Banat*“ (A bánáti tanító-egyesületnek)-nak fognak átadni. Ott voltak még: a román papi egyesület tagjai, élükön *Calist püspökkel*, a közoktatásügyi minisztérium részéről: *Hurmuzescu, Maniu V., Dumitrescu Nae*; a főváros részéről: *Bacaloglu Alex*; a Kultur-Liga részéről: *Florescu D. Alex*, továbbá számos tanuló és társadalmi egyesület. A tanügyi kongresszus tanítói bizottságát képviselték: *Jocu Joan, Manu Dim, Nichitescu J., Giurumescu G., Sava G., Dumitrescu G., Constantinescu G., Timus G., Georgescu St., Tăbăcaru Gh., Pîrvan A.* és *Timus N.*

A vonat megérkezik, a várakozó tömeg lelkes tüntetéssel fogadja a vendégeket.

Bacaloglu Alex. szól először az érkezőkhöz: a főváros

polgármestere nevében üdvözli s kívánja, hogy jól mulassanak a román királyság fővárosában, a mely testvéri szeretettel fogadja őket.

Dr. Hurmuzescu vallás- és közoktatásügyi főtitkár a miniszter nevében üdvözli a kirándulókat.

Florescu D. Alex. a Kultur-Liga nevében a következőket mondotta: Szeretett lugosi testvérek! Legyetek üdvözölve közöttünk! Legyetek üdvözölve a román haza földjén ti, akik mindig férfiasan készen állottatok fajunkért, a román nemzeti élet fenmaradásáért folytatott harcban! Kedves tanítók és ősünk hitének szent papjai! Eljöttetek a mi nagy nemzeti ünnepünk alkalmából, hogy megpihenjeteek egy pillanatra azon fárasztó munka közepette, melyet a román egyház oltárán szenteltek; mi melegen érző szívvvel és hálás testvéri szeretettel ölelünk át! Üdvözlünk szeretett testvérek és üdvözöljük benneteket a mi *egész fajunk ögyének hőseit*. Ti és a ti érdemes testvéreitek az egész Erdélyből szövetkeztetek az ősök törvényeinek és a fajszeretet kultuszának művelésére, melyeknek voltatok, vagytok és lesztek örökre védelmezői, a mi etnikai sajátságaink szempontjából....

Timus a román tanítók nevében így szólt: »Ebben a felemelő pillanatban, midőn az *összes román* lelkek ünneplik I. Károly dicsőségesen uralkodó királyunk 40 éves jubileumát és hazánknak 40 év alatt elért alkotmányos életét és haladását, a mi boldogságunk annál nagyobb, mikor láthatjuk azt, hogy a mi dicsfénnnyel övezett nagy fejedelmünk fénye bevilágítja mindazon helyeket, ahol románok laknak és látjuk, hogy minden tájékról érkeznek az érdeemes román csapatok nemzeti kiállításunkra«.

És végül átnyújtja a fentebb jelzett román nemzeti-szinű, feliratos emlékszázlót.

A román egyetemi hallgatók szónoka ezt mondotta:

Ti vagytok az összes között nekünk a legdrágábbak, mert ti három oldalról vagytok idegen fajok által körülvéve és tőlünk magas hegyektől vagytok elválasztva és mégis annyi lelkesedéssel harcoltok, hogy az ősök erényei

bennetek újra születettnek látszik. Megőriztétek érintetlenül a román nyelvet, ki tudtátok kerülni a vészteljes idők veszedelmeit: ime ezért szeret benneteket annyira az *anyahaza* s ezért vagyunk mi hálás elismeréssel irántatok. De ti még egyebet is tettetek. Küzdöttek a jelen idők felvilágosodásáért is az egységes *román nemzeti kultúra* érdekében. Kérünk benneteket, hogy amikor visszatértek tűzhelyeitekhez, mondjátok el az otthon maradtoknak, amit nálunk tapasztaltatok; mondjátok meg, hogy *mi mindig rájuk gondolunk*; mondjátok meg: *bizzanak bennünk*. Éljenek a bánáti románok! Éljenek „*Dacia Traiana*” románjai!

Dumetrescu Nae, a közoktatásügyi miniszter megbízásából üdvözlí a vendégeket. A beszéd alatt Dumetrescu neje egy nagy virágcsokrot nyújt át *dr. Putici Traján* eszperesnek, mint a »Reuniunei corpului didactic din Banat« (a bánáti tanítói egyesület) elnökének és a kirándulás szervezőjének. Egy kis dorobant (honvéd) szintén átnyújt egy nagy virágkoszorút, ami az egyesület elnökét mélyen meghatotta. Miután *Calist püspök* is beszélt a román klérus nevében,

Dr. Putici Traján következőkben válaszolt az üdvözetekre: Elhagytuk a mi tűzhelyeinket azon vágytól ízelve, hogy elérhessünk a román haza szívébe. Hálát adunk az ég urának, hogy minden akadály nélkül megérkezhattünk és megszoríthatjuk testvéreink kezeit. A mi kulturai hivatásunk fel van írva ami tanító egyesületünk zászlajára: emelni a tanítók kulturai színvonalát, gazdagítani őket az ismeretekben és tapasztalatokban. Eljöttünk a bánáti négy egyházmegye tanítóinak egyesülete, csatlakozva hozzá még a marosi és karánsebesi tanító egyesület néhány tagja is, hogy osztozkodhassunk a boldogságokban, látva az utolsó 40 év alatt elért közművelődés és felvilágosodás teréni haladását Romániának. Eljöttünk, hogy megmutassuk a mi állhatatos érzelmeinket,, melyeket a román faj felvirágzásának és kulturájának előbbvitelére szentelünk. A mi kulturai hivatásunk elismerését tapasztaltuk már a határnál felhangzott dalban, míg a szeretetteljes testvéri tüntetés

tetőpontját a fővárosban érte el. A meleg fogadtatásért fogadjátok ennek kijelentését, hogy a kultura iránti érzelmeink állhatatosságában nem engedünk, sőt versenyezni fogunk még testvéreinkkel is.

Ezután a nagy tömeg gyalog, katona zene kísérete mellett vonult be a fővárosba az érseki templomhoz. A királyi palota előtt a katona zenekar eljátszotta a királyi himnusz, amit a közönség levett kalappal kallgatott. *Hasonlólag levették a kirádulók kalapjaikat, mikor a Kultur-Liga helyisége (Calea Victoria utcában) előtt a «Desteaptăte»-t énekelve elhaladtak.* Az érseki templomban Te-Deum volt.

Dr. Putici, a közoktatásügyi miniszternek (t. i. a romániaiak) a következő táviratot küldötte: »A bánáti tanítók egyesülete«, a mai lelkes fogadtatás folytán érzett legkellemesebb benyomások hatása alatt, mély tisztelettel mond hálás köszönetet, a nyújtott támogatásért. Dr. Putici, elnök.

A központi papnevelő-intézet adta az elő banketet a vendégek tiszteletére.

Először Putici mond köszönetet a tapasztalt testvéri szeretetért s a fentebbi távirat felolvasása után a román közoktatásügyi minisztert élteti.

Dumitrescu a miniszter nevében kijelenti, hogy a miniszter sajnálja a legjobban, hogy a fogadásnál személyesen nem lehetett jelen, de biztosítja, hogy a lelke a vendégekkel van.

Jeseanu szerbiai román ismerteti a hazájabeli románok helyzetét és kéri a királyságbelieket, hogy ne feledkezzenek meg róluk sem, mert csak így lesz Románia nagy.

Az ünnepeltetések közben a kirádulók a kiállításon is meg-meg fordultak. (A Dimineața megjegyzi: Az általános benyomás kitünő volt, de a lakosság részéről nagyobb lelkesedést vártak a vendégek; jelzi a D. továbbá, hogy szeptember 7-én más 600 tanító érkezik Bukurestbe Maramures-ből és Crisiana-ból).

A főváros bankettjén 312 személy vett részt a kiállítási vendéglőben (Ospătăria expozitiei). Az első köszöntőt

Ciurcu Al. mondotta a fővárosi hatóság nevében. Mint „*túli*“ román, *eltalálta* a hangot teljesen, melyen üdvözölte az ünnepélyre jött bánátiakat. A királyra (de nem a magyar királyra!) ürítette poharát.

Dr. Putici a városi hatóságot köszönti fel, amely a fogadásuknál feledhetetlen jóságával halmozta el.

Buia beszédében a királyságbeli és a „*túli*“ románok között levő *nemzeti kötelezettségek*re mutat rá.

Maniu közoktatási felügyelő a „*túli*“ románok nagy érdemeire mutat rá, akik azért harcolnak, hogy a *román nemzeti jelleget* megőrizték.

Sîrbu Gherasim esperes a klérus nagy jelentőségét méltatja a *román nemzeti ügy* szolgálatában, úgy „*túl*“, mint a királyságban.

Tocilescu Gr. egyetemi tanár a latin faj keletkezéséből indul ki és ezt mondja: *Károly király a második Traján és azt kívánja neki, hogy legyen isteni ereje arra, hogy Traján oszlopának (országának) részeit összeragasztassa.*

Dr. Istrati szerint a kiállítás a román faj lelki *egységét jelképezi.*

Timus tanító ünnepli a bánáti tanítókat és átnyújtja ismételten, nagy lelkesedés közben a nemzeti zászlót (t. i. román nemzeti zászlót) a királyságbeli *falusi* tanítók nevében.

* * *

Ugyancsak az 1906. évi augusztus 4-(16)-iki száma közli a *Dimineața*-nak, hogy a cluji (talán kolozsvári?) „*Összhang*“ dalárda is megérkezett a bukaresti kiállításra s az állomáson összegyűlt nagyszámú magyarság előtt, a kiszállás után a „*román királyi himnusz*“ *énekelte el román nyelven,* pedig a tagok még nem tudnak — három kivételével — románul.

Mikor a bukaresti magyar rendező bizottság a városi hatóságnál (prefectura) engedélyt kért, hogy az érkező magyarokat fogadhassák, a prefekt az engedélyt készségesen megadta, csak *azt kötötte ki, hogy a fogadásnál a román nemzeti himnusz* *énekeljék el.* Erről a kívánságról

a kolozsvári kirándulók mit sem tudtak, hanem saját ösztönükből tanulták be a román himnusz, amelyet különben a fogadó dalárdák énekeltek volna el.

* * *

Harmadik nap a kirándulók külön vonattal kimentek Tîrgovest-re, ahol Tocilescu egyetemi tanár Vitéz Mihály vajdáról előadást tartott.

* * *

Augusztus 10. A bánátiak a cîmpinai állomásra érkeztek, hol egyáltalában senki se fogadta a kirándulókat. Sinaiába megérkezve *Demetrescu Nea* közoktatásügyi miniszteri megbízott társaságában, itt nagy sokaság fogadta, és a katonazenekar nemzeti himnuszokat játszott tiszteletükre.

A bánátiak itt *találkoztak a Kultur-Liga elnökével, Grădistanu Péterrel, akit lelkes óvációban részesítettek, amit Grădistanu könnyes szemmel köszön meg.* Majd Sinai polgármestere üdvözölte melegen őket, mire dr. Putici válaszal szót határozottan. Ezután a polgármester jelentette, hogy a kastélyban hat bánátit fogadnak s addig a többi a Peles kastélyt tekintheti meg.

Majd az Opler termeibe vonulnak, hol a város megvendégelte őket. Itt *Elefterescu Luca, Práhova megye főispánja* üdvözlö egy izzó nemzeti szellemű beszédben. A bánátiak nevében dr. Putici mond köszönetet.

Lelekésítően beszélt itt még a *Liga elnöke, Grădistanu,* majd *Locuța* Sinaia polgármestere, *Monolescu* lelkész, *Dumitrescu* bukaresti lelkész, *Secula Sever* aradi tanár, *Jonda* lugosi tanító, *Jonescu* bukaresti lelkész, *Boieru* (bánáti) román alkalmi költeményt olvasott fel, *Leoncan* stirea-i (Banat) fiuiskola igazgatója a tanítói kar nevében mond köszönetet a szép fogadtatásért. *Theodoreescu* őrnagy azoknak mond köszönetet, akik a román hadsereget köszöntették fel. Végezetül mindnyájan felállva az asztalok mellett eléneklik a »Desteaptă-te romîne«-et.

Ebéd után (d. u. 4 órakor) a Peles kastély elé vonultak mindnyájan, de zárva találták s így annak megtekintéséről le kellett mondaniok.

Sinaiából a kirándulók Predeálon át — „haza” érkeztek, Magyarországra augusztus 11-én (Ó. sz.).

B) A blaji (balázsfalvai?) oláhnyelvű magyar polgárok.

A román újságok 1906. augusztus 10/23-iki számából. A tegnap reggel 9 órakor érkezett a fővárosba 120 román Blajról. (A vasutnál történt fogadásról nem emlékeznek meg az újságok, — azonban e sorok írója véletlenül jelen volt). A kirándulók nagyobb részben középiskolai tanulók voltak, a jellegzetes, Romániában szokásos tanulói sapkákkal fejükön. A vonat megérkezik, egyik elindulásra kész vonat utasai tolonganak a felszállásnál. A blajiak a felszállókat félre ismerik és hatalmas sapka lengetésbe kezdenek (csaknem minden tanuló-sapka bélése feltűnően román nemzeti színű szövetből volt), de feléjük vagy három úr tart csak, kik pár szót váltanak, egyik blaji tanár azonban nagy beszédbe kezd, pár szó a válasz és *csendesen* bevonulnak a tüntésre előre készült magyar (?) hazafiak.

A kirándulóknak egy küldöttsége Tomşa esperes vezetésével jelentkezett dr. Istratinál, a kiállítás kormánybiztosánál, hogy kifejezést adjanak az egész csoport bámulátának a felett, hogy az egész kiállítás román munka és a nemzeti jelleget viseli magán. Dr. Istrati hatalmas és izgató beszédben válaszolt, reámutatva a román általános kiállítás jelentőségére és azt hangoztatta, hogy mennyire szükséges az, hogy a »Peste hotare«-beli románok nagy tömegben jöjjenek annak látogatására, hogy élvezhessék annak belső nevelő hatását, mit a kiállítás úgy külső formáiban, mint megnyilatkozásaiban nyújt. Végül kiemelte Istrati azt a jelenséget, hogy *amig igen sok idegen jelentkezik nálunk a honosításért, addig a románok bárhol éljenek is, óvakodjanak attól, hogy más nemzetiségbe olvadjanak...* Minden jelenlevővel még pár szót váltva megengedte, hogy a blaji románok ingyen látogathassák a kiállítást.

C) A sebes-vidéki oláhnyelvű magyar polgárok.

A román ujságok 1906. szept. 8/21-iki számaiból. *Constanța szept. 7.* Az este 10 órakor érkezett ide a sebes-vidéki erdélyiek 60 tagú csapata *Mureseanu Zevedei* lelkész vezetése mellett. Az állomásnál Bănescu polgármester várta őket nagy sokaság élén. A zenekar »Desteaptă-te romîne«-vel fogadta. Bănescu üdvözli a vendégeket Ovidius városa nevében. *Mureseanu Zevedei* lelkész válaszol: eljöttek — úgymond — megtekinteni a kiállítást, mely az egész román faj kiállítása, de el kellett jönniök Constanța-ra, a románok tengeri őrhelyére is....

Holnap jelen lesznek a »Romînia« hajó elindulásán, résztvesznek az istenitiszteleten, majd Mamaia-ba mennek s azután a város fogja megvendégetni.

* * *

— A királyné a tegnapelőtt külön kihallgatáson fogadta a Peles kastélyban *Domide Gherasim*-ot a besztercei (Transilvania) esperest, az előkelő románt. A királyné közel félórát beszélgetett *Domide* lelkésszel, különösen a besztercei és naszódi románok kulturális helyzete iránt érdeklődve. Kihallgatás végén a királyné az esperesnek két fényképet nyújtott át emlékül, a kihallgatás keltével és sajátkezű aláírásával ellátva.

D) A bukaresti román nemzeti hangversenyre utazó külföldi oláhnyelvű énekkarok.

A bukaresti napilapok 1906. évi augusztus 25., szept. 4. számaiból. A román általános kiállítással kapcsolatban 1906. év augusztus hónap utolsó hetében (ó. sz.) román nemzeti hangversenyt rendeztek bukarestben, melyen az oláhnyelvű magyar és osztrák polgárok is résztvettek a román királyságbeli énekkarok társaságában. A valóságos dákóromán tüntetéssé fajult ünnepélyről szétoszló románsághoz dr. *Stoica Dénes* az alábbi bucsú-szózatot intézte a „Dimi-

neața» bukuresti napilap hasábjain, (A bukuresti »Dimineața» 1906. szept. 2-iki 924. számának beszámoló, össze-sítő közleménye) :

Románok a négy sarokból! (Românii din patru unghiuri !)

Nem érzitek, hogy elközelgett a *leszámolás napja*, a szomorú századok hosszas szenvedéseiért ?

Nem érzitek, hogy diadalmasan kiállottuk a hosszan-tartó és szörnyű tűzpróbát, melynek a Gondviselés alá-vetett, hogy előkészítse fajunkat egy gazdag és boldog életre ?

Nem dobog-e hevesebben a szívetek, mert közelg gyors léptekkel a mi fajunk legnagyobb ünnepe? Nem he-vül-e a lelketek és nem tölti-e el a legszentebb nemzeti öröm, olvasva a sors könyvéből, hogy az idők kezdetén ki-választott nép koronázási ünnepe közeleg, a melyen a dicső ősök, Traján és népe, az ellenségtől megalázottal, az új román néppel egyesül?

Nem rázkodtok-e meg egész valótokban eme felemelő, lelkesítő érzelemtől : egy gondolat, egy akarat minden román lélekben ? !

Új élet vette kezdetét ami lelkeinkben, egy nyári szellő csendes, megbűvölő susogására . . .

Az 1906. év ünnepei csak előjátékát képezik egy nagy és szent román ünnepségnek, melyet nem az alakos-kodó, hanem a hatalmas nemzeti érzés készít elő, amely egyedül képes egyesíteni szívünket és lelkünket egy kö-tetbe, melyet sem az ellenség nem tud szét törni, sem az idő szétszórni.

Traján nagy művének, folytatva Radu Negru, Bogdan Dragos, Stefan cel Mare, Mihály vitéz, Horia, Tudor Vla-dimirescu, Lázár Gergely, Janku Ábrahám és Cuza Voda által — elért győzelmi napja Károly király dicsősé-gteljes uralkodása alatt és soha el nem ért siker fogja koro-názni a *román hazában született első király* alatt. . . (ez t. i. a trónörökös fia, a leendő II. Károly).

Az Isten és lélek nélküli barbárok betörésétől kezdve, a Jézus nevében üldözőkig, őseinkkel méltatlanabban bántak

mindnyájan, mint a marhákkal; kiűzve őket birtokaikból is. Olyan szenvedéseken és kínzásokon mentünk át, a melyeket *más történelmi nép* nem tudott átszenvedni. Azonban 18 száz éves multunk ne emlékeztessen másra, mint csak arra, hogy *őseink készítették elő a márt* s azt is, hogy megérhessük a holnapot....

Önként felvetődik e kérdés, hogy volt lehetséges, hogy egy milliókból álló faj, annyi erkölcsi képességgel bíró nép, ne juthasson felszínre 18 évszáz lefolyása alatt, hogy lehetett béklyóba verve annyi időn át? Mert, ha jelentéktelen és tehetetlen lett volna, már régen eltöröltetett volna a föld színéről!

Első pillanatra erre gondolva, megnedvesedik a szemetek. De félre a panasszal, mert eltelve a győzelembetett hittel mondom nektek és a világnak:

Elég az eddigiekből! Eléggé előkészítettek már a szenvedések. Megacélozták szívünket, lelkünket; megnőtt az élethez szükséges erőnk, hogy folytathassuk ott, ahol Augustus és Traján római polgárai elhagyták.

Szenvedtünk, hanem már elszakadott a lánc és ezután többé tudni sem akarunk a szív és a lélek rabságáról. Szabadságot, teljes szabadságot akarunk azon törvények nevében, melyek nincsenek paragrafusokba szedve, hanem amelyek hatalmasabbak, mint az összes paragrafusos könyvek, mert olyan tekintélyesek, hogy a gránit-sziklán át is útát vágják!

Románok a négy sarokról! Büszkén emeljétek fel fejeteiket, mivel legyőztétek az ellenséges árvizeket, nem vashól való fegyverekkel, nem tűzzel, amelyik kialszik, hanem hosszantartó türelemmel a multban és lelketek tűzével, amely 1906-ban gyult ki a legtisztább, legőszintébb és leghatalmasabb nemzeti eszme fátyáljánál.

Szeretett bukovinaiak!

Tí elhoztátok a hazába Stefan Voda emlékét, hogy alázattal és lelkesedéssel gondoljunk a hősré, aki a pogánynak mellét tartotta, hogy megmentse a keresztyén Európát. A tí őseitek, a halhatatlan hős nyomán nem szedhetek gyümölcsöket, hanem ellenkezőleg csak tövis és bogáncs

jutott nyugvóhelyükül, de tí legyetek bízalommal s ha visszatértek tűzhelyeitekhez, gondolatok sokszor vissza a román haza földjén eltöltött napokra és mondjátok el az otthonmaradottaknak, hogy a román fajnak van egy hazája, hol a mi akaratunkat nem akadályozhatják meg a barátságatlan alkalmazottak és mondjátok el azoknak, akik nem lehettek jelen az «Arenele romane»*-ban, hogy a mostani ünnepek csak kezdetét jelentik a nemzeti ünnepek egész sorának, amelyeken az *egész* román faj fog ünnepelni.

Mikor a Putna-folyón áthaladtok, álljatok meg egy pillanatra a Stefán Voda születése helyén és hajtsatok térdet jeléül annak, hogy a 15. század éveiben általa elvetett magvak megfogamzottak és bőséges gyümölcsöt ígérnek.

Szerencsésen térjete vissza tűzhelyeitekhez és szerencsével térjete majd sok ezren *vissza*, mikor majd a legnagyobb ünnepet fogjuk ülni, mert amint a tí énekarotok énekelte: »Tegyük össze vállainkat s akkor az lesz, amit mi akarunk!» . . .

Kedves bánátiak és erdélyiek!

Eljöttetek Doda generális fensíkjáról, Hora és Jancu hazájából, mint azoknak únokái és dédúnokái, hogy a királyságbeli románok szívét lázba hozzátok és a legtúze-sebb nemzeti érzéssel töltsétek el, olyannal, milyen csak a tí kebletekben fogamzhatik meg. Tanítsátok meg itteni testvéreiteket, hogy legyenek büszkék reátok és bizzanak feltétlenül fajunk jövőjében. Megacélosodva a politikai harcokban, amelyeket annyi okossággal és olyan nemes lélekkel viseltek — eljöttetek, hogy bizonyosságot tegyetek a szabad Románia előtt arról, hogy lelkesedni tudtok a zene iránt is.

Kijöttetek a szomorú dalok hazájából, hogy a királyságbeli testvéreitek lelkét felhevítsétek hogy azok lelkesedésükben könnyezzenek, *hogy érezzék át a nemzeti és kulturai egység szükséges voltát* és siessenek habozás és késedelem nélkül *érvényesíteni ezt az egységet*.

E néhány nap alatt (a román énekkarok versenye hat

* A kiállítás területén amfiteatrumszerű színpódium.

napig tartott) jobban elősegítették az egyesülési vágy állandósulását, mint akár tíz esztendő alatt azelőtt. Magatokhoz láncoltátok az ittenieknek szíveit egyszer s mindenkorra,

Legnagyobb szolgálatot a nemzeti ügynek azzal tettek, hogy felébresztettétek itt, hihetetlen mértékben a ti testvéreitek iránti érdeklődést. Legelső eredménye ennek abban fog nyilvánulni, hogy keresni fogják az alkalmat az itteniek, hogy megismerjenek bennünket teljesen, minek következménye csak az lehet, hogy ők is megtanulnak nemzetiesen érezni, mi az első és legfőbb kelléke annak, hogy létesülhessen az *egységes* gondolkozás és akarat.

Legyetek büszkék és boldogok, mert ti gyújtottátok meg a büszke faj fátylóját és a ti apáitok mutattak rá arra az útra is, mely a mi eredetünk megismeréséhez vezetett, felébresztve így a szívek és lelkek öntudatos életét.

Ha a ti hazátok *sötét ege* alá hazamentek, acélozzátok meg akaratotokat azokkal a tapasztalatokkal, amiknek tanui voltatok az «Arenele romane»-ban s ne felejtsetek hirdetni a tieiteknek, hogy nincs emberi hatalom, amelyik megakadályozhatná az egyetértő szívek és lelkek egyesülését; még pedig annál kevésbbé, mert nem választhatnak akkorra hegyek el, melyeken áthatolni ne lehetne és mert miniszteri rendeletekkel nem lehet egy *történelmi és társadalmi szükségességet* feltartóztatni érvényesülésében.

Kedves vendégek! Magatokkal vizítetek királyságbeli testvéreitek lelkét. Nagy úrt hagytok magatok után közöttünk és az «Arenele romane»-ban. *Ezt az úrt csakis úgy lehet betölteni, ha köztetek és a szabad románok és a többi testvérek között, akik mostoha sorsban élnek idegen határok között, élénk összeköttetést tartunk fel.* Ezt az élénk összeköttetést mától fogva tartsátok fenn, mivel ez a mi egységes kulturai épületünknek a sarokköve, mert a nemzeti élet gyúpontjához az út nyitva áll.*

* Hegedűs Loránt »A székelyek kivándorlása Romániába» című 1902-ben megjelent munkája 39. lapján ezt írja, amit nekem is volt alkalmam hallhatni négy év múlva is egyik csángótól: «Erős magyar vérű *csángóink* méltán panaszkodik, hogy «Peszt-Budáról köveszet

Most a szétozláskor fájdalmas szívvél gondoljunk a mi macedoniai és basarabiai testvéreinkre, akiknek nem engedte meg sorsuk, hogy együtt ünnepelhessék velünk a nemzeti ujjaszületés szent napjait!?

Azonban ne csüggedjünk! A testvériesülés ezen pillanatában küldjük el a mi üdvözetünket, a mi bátorításunkat és küldjük el azt az üzenetet, hogy rövid időn belül viszont fogjuk láthatni egymást, amidőn hosszasabban fogunk ünnepelni, mint ma, nemzeti egyesülésünk kezdetén. Biztosítsuk, hogy a mi lelkünk minden pillanatban értük érez és nem fognak a pokol kinjai sem visszatartani, hogy velünk egyek lehessünk.

Végül hozzátok szólok kedves nővérek, leányok és asszonyok, akiknek nagyanyái és anyái a férfiakkal együtt harcoltak az ősök jogaiért és fiaik vagyonának megmentésért: 1784-ben és 1848-ban. — Ti elbűvöltétek ünnepélyeink alkalmával a román világot szépségetekkel, megtartott öltözetetekkel és angyali hangotokkal.

A mi őseink hőstettei legyenek mértékei a ti vezetőitek lelkesedésének és bátorságának, miként a türelem és a férfiasság is tőlük szűrődött át a fajuk iránti szeretettel és büszkeséggel együtt — lelkeikbe.

Szívünket lelkesedés és keblünket boldogság tölti be, hogy ti vagytok büszke utódai a múlt századok román nőinek.

A mi lelkesedésünk meggyújtott fáklyáit őrizzétek meg, tartsátok készen az ezútáni ünnepségekre, hogy a nemzeti küzdelemben az világosítsa és derítse fel a mi lelkeinket, sziveinket . . .

És most az utolsó pillanatban, könyekkel szemeinkben, kérünk kedves testvérek és nővérek, *csókoljátok helyettünk a haza szent földjét, a mi mártír őseink véréből*

néznek ide tulra magik», amikor ő fönt járt egyszer Nagy Magyarországon a «tüzesvel» (vasút) ezért a bűnéért a prefekturától egészen a bukaresti miniszteriumig idézték — (Szabófalva.) — A 40-ik lapon: «Nagy Magyarországba ha elmennek, csak a határszéleken szabad, tovább nincs engedve.» — (Klézsa.)

öntözött, gyermek éveinek bölcsőjét), hogy remegjen meg a mindenség; a mi 18 százados drága halottjaink keljenek életre és hogy lássa meg a világ hatalmunkat és remegjen meg tőlünk a mi tehetetlen ellenségeink szíve.*

Meleg szeretettel ölelünk és útjaitokon a mi lelkünk kísér el benneteket. A mi szíveink mától kezdve együtt dobog a tieitekkel!

Menjetek, kedves testvérek, nővérek, bizalommal, bátorsággal és boldogan, mert ma már többé a pillanatnyi szétválás nem fáj, mivel gondolatunk és akaratunk örökre egyesült a tieitekkel.

Egy lélek és egy szív köt össze, azért egyhangú lelkesedéssel kiáltunk:

Éljen a román haza!
Éljen a román faj!

* * *

Dr. Stoica Dénes lelkes búcsúszószata után a »Dimineața« újság a nagy napokról krónikát ír, melyet bő kivonatban én is közlök az alábbiakban.

A bukovinai, bánáti és transilvaniai testvérekkel Bukarestben eltöltött napok arany betűkkel lesznek beírva a mi újjáébredett nemzeti történelmünkben.

Ime a nagy napok eseményei.

1906 augusztus 25 (péntek). A bukovinaiak érkezése. Stefan Cel Mare csatlósait, 1500 földmivest (két vonaton) nagy néptömeg várta Bukarestben. Ciurcu a város részéről, Grigorovitz a közoktatásügyi miniszter részéről, Florescu Alexandru a Kultur-Liga részéről üdvözölték őket. A beszédekre Dobos Filaret, a »Dacia-Társaság« elnöke és a kirándulás vezetője, továbbá Bucovski lelkész és Burla földmives válaszoltak. A vendégeket három zenekar kísérte be a városba.

Augusztus 26 (szombat). Az erdélyiek érkezése. Öt vonat hozta az erdélyi dalosokat. Három katonazenekar,

*) Stoica Dénes is megszökött »martir«

számos fővárosi egyesület és nagy tömeg lelkesülő bukaresti fogadta az érkezőket.

Üdvözlő beszédekert mondotak: *Ciurcu Al.*, *Ghica Leon*, a »Carmen« társaság elnöke s az ünnepség rendezője és *Eremia Al.* a tanulók részéről. A vendégek részéről feleltek: dr. *Dobria*, a lugosi énektársulat elnöke és *Comsia*, *Szelistyéröl*. Ezután a lugosi énekkar a »Desteaptă-te Romîne«-t adta elő, majd olyan elvonulást rendeztek, melyhez foghatót még *soha* sem látott a királyság fővárosa.

Augusztus 27 (vasárnap). Akik e napon az »Arenale Romane«-ban voltak délután 3—8-ig, *soha* sem fogják elfeledni.

Dél előtt felszentelték a »Carmen« dalegyesület zászlóját, melyet közös ebéd követett. Itt kimondották határozatilag, hogy a jelenlevő énekkarok minden öt esztendőben egybe fognak gyűlni valamelyik hazai (t. i. romániai) vagy transilvaniai városban.

Délután az »Arenale romane« padjait megszámlálhatlan sokaság foglalta el. Közel 15 ezer ember akart résztvenni ezen az ünnepségen, akik a szétválasztva élő testvérek egyesülését leirhatlan lelkesedéssel ünnepelték. A legkülönbözőbb vidékekről való jelmezek bűvös hatást gyakoroltak a szemlélőre.

A brasovi »Junii« tagjainak belépését tapssal és óváciával fogadták, mely mozgásba hozta a levegőt és a belépő tagok brassói husvéti szokás szerinti revolver lövöldözésének hangját is elnyomta. Festői képet nyújtott a felvonulásuk: elől jöttek a zenészek, ezeket követték a vezetők (vataf) lóháton, a szokásos fiatalság, majd a fiatal »kurkán«-ok *sárga* botokkal, az öreg kurkánok *kék* és hátrább a leányok *vörös* díszítésekkel és végül 16 szekér, 8 kocsi, zöld galyakkal díszítve.

Leszállva a kocsikból és lovakról, az egész társaság helyet foglal a királyi páholylyal szemben, majd óriási kört képeznek, melynek közepén *Saftu* brassói lelkész és hat kurkán aranyozott fenyőágakat tartanak. Dr. *Istrati* és *Wartiade* tábornok a körbe jönnek és kezét szorítanak

Saftu lelkésszel. Ezután *Saftu* lelkész rövid beszédben dicsőíti Istrati-t nagy művéért. Később *Saftu* áldást mond a fiatalokra s néhány pillanat múlva akkora tánckör (hora) képződik, mint a mekkora az Arena köröndje. Az ellejtett tánc ritka élvezetet nyújtott, mely úgy ment, mintha egy rettenetes nagy gépezet kormányozta volna a táncosokat. Ezen idő alatt a legények buzogányjátékot mutattak be, levegőbe dobálva a buzogányokat. Ezzel a brassói fiatalság ünnepélye véget is ért, helyet adva az énekkaroknak.

A hangversenyt a „*reșița-montana-i* (ez a helyiség valahol Magyarországon van!) száztagú énekkar nyitotta meg *Velcean* József tanító vezetésével, előadva *Costescu* »Éljen Románia« című darabját, míg ujrázásra Vidu »Erdélyi visszhang«-ját adták elő.

A „*bocșai*“ zeneegyesület elragadta a közönséget *Perian* »Ébredj Basarabia« című dalával; a kart *Marcu* vezette, ki a karánsebesi tanítóegyesület elnöke.

A „*bozovici-dalboșet-i* (ez is Magyarországon van!) 90 tagú vegyes kar *Imbrescu* Ilie lelkész és *Ruva* Ilia hivataltok vezetésével *Popovici* »Dulce Bucovina« és Vidu »Imi place, numi place« című darabját adták elő.

A „*cacova*“-i (ez is Magyarországon van!) földmives énekkar *Lința* Traján tanító vezetésével *Porumbescu* »Mar-sul plugarilor« és »Cadrilul« című dalait adták elő.

A „*beius*“-i (ez is Magyarországon van!) dalegyesület 30 tagú vegyes kara, *Busița* J. tanár vezetésével, *Muzicescu* »Király-induló«-ját adta elő, melynek két utolsó szava: »Éljen Románia« nagy hatást ért el. Ezzel nagyobb hatást értek el ők, mintha nagy szónoklatot mondtak volna, mert ezt az *beius-i* (talán a belényesi) énekkar mondotta, hol a román liceum (mi gimnáziumnak nevezzük!) közel van az elmagyarosodáshoz. Végül *Dima* G. »Két szív« című dalát énekelték el.

Az „*oradea-mare*“-i (ez talán Nagyvárad lesz?!) »*Hilaria*« énekkar 45 tagja énekelt *Firu* tanító vezetésével *Flechtenmacher* »Dorul instrăinatului« s majd *Vorobchievici* »*Doine*« című dalát.

A „*costei*“-i (ez is Magyarországon van!) olvasó- és daloskör 50 tagja énekelt *Micu* József földmives vezetése mellett. Az előadott darabok ezek voltak: Vorobchievici »*Ceasul reu*« és *Logojanu* Trifu, az aradi seminarium énektanára »*Calea mindru*« című műve. Ujrázásra előadták még: »*Hai frați, la năvală dați*« című dalt is.

Az „*oravița-romîna*“-i (ez is Magyarországon van!) földmives »*Concordia*« nevű zeneegyesület 40 tagja, *Bogdan* J. tanító vezetése mellett előadták Vorobchievici »*Cântecul Prutului*« és »*Dorul ardeleanului*« című dalokat.

A »*ticvanul-mare*« (ez is itt van valahol a mi hazánkban)-i »*Armonia*« nevű dalegyesület *Biurou* *Juliu* tanító vezetésével, a karvezető két dalát: »*Hora coristilor*« és »*Alarma*« adták elő.

A »*sîn-miclaus*« (ez is valahol nálunk van)-i daloskör 40 tagú vegyes kara *Lipovan* *Atanasa* vezényletével *Murășeanu* Jacob blaj-i énektanár »*Trecui valea*« és Vidu »*Lugosana*« című dalait adták elő. A szép női jelmezek feltűnést keltettek.

A »*lugoj*« (talán Lugos)-i énekkar következett Vidu mester vezetése mellett. Ez az énekkar Bánátban a legkiválóbb és Vidu a még élő három legnagyobb erdélyi zeneszerzők egyike. *Vidu és énekkara Európa bármely zeneértő népe előtt megállja a helyét.* A 100 tagu vegyeskar Vidu két művét a »*Peste deal*«-t és »*Negruța*«-t adta elő.

Végül a résztvevő karok — 800 személy — Dima: »*Hai in hora*«, Hübsch: »*Imnul regal*« és Vidu, »*Pui de lei*« című dalokat adták elő, a két utóbbit katonazene kísérettel, az »*Imnul regal*« előadásánál még a »*Carmen*« énekkar festői öltözetű nőikara is részt vett.

Az ünnepélyt a »*Desteaptă-te Romîne*« induló fejezte be, melyet az összes jelenlevők énekeltek a katonazene kísérete mellett.

Valóságos nemzeti ünnepély volt ez, melynél nagyobb csak majd az összes románok egyesülésekor lehet, de az már nem az »*Arenele romane*«-ban fog lefolyni, mint a jelenlegi, hanem a »*Nagy Arena Románában*«.

Augusztus 28-án (hétfő). Szent napok, felejthetetlen napok. A vendégek Sinaia-ba mennek, hogy lássák és *megláttassanak a mi felségeink által*, akik nyári székhelyükön vannak. A sinai-ai állomáson a kis honvédek (dorobanti), katonazene és végtelen üdvkiáltás fogadja. *Manolescu* polgármester üdvözli az érkezőket és *dr. Brâniste* mond köszönetet a fogadásért. A tömeg a monostorba vonul fel, ahol Nifon Mitrofan archimandrita végzi a szolgálatot. Innen a kirándulók a Peles-kastélyhoz mennek. A felségek 60 — vendéget, minden egyesületnek elnökét és egy-két tagját — fogadták kihalgatáson. A király minden vendéget megszólított, érdeklődve az iránt, hogy honnan való, melyik egyesületnek tagja s milyen a gazdasági helyzet azon a vidéken. A királynét a nők foglalkozása érdekelte, de különösen a szelistyeiek iránt érdeklődött. A küldöttek körülbelől 15 percig voltak az elfogadó teremben. A fogadás után a kirándulók elvonulását nézte végig a királyi pár. A király és királyné nagyon jó hangulatban voltak s az üdvkiáltásokra szeretettel köszöntek. Az elvonulás után a palota előtti gyepes területre gyűltek a kirándulók, hol Chiriac tanár vezetése mellett elénekelték az «Imnul regal»-t és a «Marsul unirei»-t.

Az énekkarok rendezkedése alatt a királyné lejött a pázsitos mezőre, körülvéve a szelestyei szépségektől, kiket lefényképezett s azután kíséretével együtt eltávozott. Végül a kirándulók a város által rendezett közös étkezésre távoztak.

Visszafelé jövet a kirándulók Ploieștiben megállottak. Bemenet a városba, az 1877-ben elesett vadászok emlékének állapodtak meg. Itt beszédeket mondott Dobrescu C. G. Minden forradalmak között — mondja — amelyek eddig előfordultak, legmagasztosabb a «Peste hatare»-beli testvérek forradalma; majd Boieru G. verset szavalt, Burada Anghel az összes románok egyesülését sürgette; még beszéltek: Nicolaú, Prahova-megye tanfelügyelője és Brâniste a lúgosi «Drapelul» nevű lap igazgatója, aki ezt az ünnepet az ünnepek-ünnepének nevezte, úgy a királyságbeli, mint az azonkívüli románok szempontjából. Romániából kaptak

— ugymond — tanítókat és papokat, míg ők viszonzásúl bölcs vezetőket adtak. Zenekisérettel a vendégek innen a város által adott közös étkezéshez távoznak, hol túrót, sültet, kenyeret és bort szolgáltak fel. Étkezés alatt *Brediceanu* Cornél román (talán magyar?) orsz. képviselő mondott felköszöntőt, továbbá dr. Comsa és Susleanski lelkész, kiknek Dobrescu polgármester válaszolt. Este a kirándulók visszatértek Bukurestbe.

Augusztus 29 (kedd). Délután 3 órakor az «Arenele romane» tömve van, pedig csak 4 órára volt jelezve a hangverseny.

A hangverseny a *szelistyei [Magyarország] énekkar* előadásával kezdődött. Amint a szelistyei szépségek az előadási emelvényre léptek festői öltözetükben, a közönség körük gyűlt, hogy közelről láthassa őket; többen le is fényképezték. A 80 tagú vegyeskart *Crisan Juliu tanító* vezette. Előadták Dima G. «Fintina cu trei isvoare», Muresan «Dorul meu» és «Neică Neiculită» című darabokat.

Az „ocna-sibiului“-i (ez is Magyarországon van!) dalegyesület 40 tagú férfidalárdája *Bibu Miron tanító* vezérése mellett adta elő Popovici T. a nagyszebeni szeminárium énektanára »Stii, mindro, cînd ne iubeam« és »Toarce lelea« című dalait.

Az „orăstia“-i (talán szászvárosi?) dalegyesület 50 tagú vegyes kara gyönyörű nemzeti ültözetben *Brangea J. tanító* vezetése mellett előadta Mezzeti »Bălcescu murind« és Dima »Mindrolito de demult« kezdetű művét.

A „brasoveche“-i (talán óbrassói?) vegyes énekkar *Voicu* vezetése mellett adta elő Popovici T. két szerzeményét

A „mócok énekkara“ Horia és Jancu hazájából (!), gyönyörű nemzeti viseletben 100 tagú vegyes karral szerepelt. A karvezető *Simplion Octavian tanító* volt. Muresianu »Trecui valea« és Vidu »Moşul la drum« című darabokat adták elő. A magánrészeket egy valóságos (?) móc énekelte, ki könnyeket csalt a hallgatóság szemébe, különösen e két sorral: „A mi hegyeink telve vannak aranynyal. Mi pedig koldulunk kapuról-kapura . . .“

A „*turnu-severin*“-i (Romániából!) 100 tagú dalárda is előadott két darabot.

A „*birlad*“-i (Romániából!) 60 tagú dalárda szintén két dalt énekelt.

A *bukuresti* „*Doina*“ énekkar 60 taggal szerepelt.

A *bukuresti* „*Transilvania*“ német énekkar 25 taggal *német nyelven* adta elő Schneider »*Cîntecul patriei*« és Paschill »*Cînt jubiliar*« című dalokat és meg is járta velük csúful. Ugyanis, amint az énekkar befejezte előadását, egyik páholyban felállott *Jorga Niculae* egyetemi tanár s a következőket kiáltotta az énekesek felé:

— Nagyon szép volt!... ÉnekeljeteK már most törekül is!... mire a közönség ki vele! (*huiduiască*) kiáltásban és füttyülésben tört ki. Majd így folytatta Jorga N. professzor:

— Tiltakoztam a franciáskodók ellen is és nem szabad megengednünk, hogy most a német nyelv jöjjön divatba! *Stoica* egyetemi hallgató közbekiáltotta:

— Szégyen, hogy a »*Transilvania*« társaságot meghívták!....

Amint ez a társaság címéből is kitetszik, *a kifüttyölt énekkar tagjai erdélyrészi németnyelvű magyar polgárok (szászok) voltak*...

Ha Magyarországon történne hasonló, a hazai és romániai oláhnyelvű sajtó hónapokig tartó kárörömmel kürtölné világgá a magyarok *barbárságát*...

Énekeltek még az „*osoier*“-i, a „*brează*“-i, a „*dumbrava*“-i, a „*cernăuți*“-i és a *bukuresti* „*Carmen*“ énekkarok.

Végezetül a 900 tagból álló *monstre*-énekkar énekelt *Kiriak* karmester vezénylete mellett.

Az énekkar még be sem fejezte énekét, száznál több egyetemi hallgató a *Jorga N.* tanár páholyába rohant, vállakra kapták *Jorgát* és körül hordozták az Arenában. *Jorga* ezeket mondotta közben:

— Annyira felvagyok izgatta, hogy csak annyit tudok mondani: Éljen a fajunk és adja az Isten, hogy mindnyájain egyek legyünk!

Ezek után az egyetemi hallgatók belezdtek a »Desteaptă-te Romine«-ba s tűntetve elhagyták az Arenát, kalapjaikat és kendőiket dobálva a magasba....

* * *

Tehát a nagy román nemzeti ünnep dalversenyén összesen 25 dalkar vett részt s ezek közül 16 az „elnyomott” oláhnyelvű magyar polgároké volt, egy a bukarestben tartózkodó németnyelvű magyar polgároké, egy a bukovinai oláhnyelvű osztrákoké, míg a „szabad” Románia csak 7, mond: hét dalkart tudott kiállítani. Ugyan milyen lehetett volna ez a világraszóló román nemzeti ünnep, ha véletlenül az oláhajkú magyar polgárok nem vehetnek részt abban? Lám a régi román Bukovinából, pedig az osztrák testvérek nem »barbárok«, mint mi, csak *egyetlen-egy* énekkart lehetett összeállítani, míg Macedoniából, Bulgáriából, Szerbiából, Bosniából, Basarabiából és Istriából *egyetlen-egy*et sem!

Az arenai hangverseny után este 8 órakor a Nemzeti színházban folytatódott az ünnepség. Több énekkar énekelt. Nagy óvációban részesültek különösen a szelistyei és lugosi énekkarok. A színházi ünnepség után *bizalmas bankett* volt, melyen a romániai vezetőférfiak és néhány oláhajkú, vezérszerepet vivő honfitársunk — vett részt; köztük voltak: *Brediceau* Coriolán orsz. képviselő, *Comşa* D. szelistyei volt képviselő, *Hatzeg* Titusz, dr *Frânku* Amos kolozsvári ügyvéd, *Braniste* Valér dr, a lugosi »Drapelul« szerkesztője stb.

A kirándulásban résztvevők közül *Popovici* Eustațiu, a »nera«-i (Bánát) nemzetiségi pénzügyi igazgatósági tagja és fűrészgyári igazgató, beteges ember létére a kiránduló énekkarokat elkísérte Romániába. Orvosa hiába akarta lebeszélni az utról. Az orvos óvatosságára azt felelte: az volna boldogságom, ha Romániában halhatnék meg. Kívánságát úgy látszik meghallgatta az Isten, mert az ünnepségek alatt váratlanul meghalt. Bukarestben temették el és *Brediceanu* Coriolán orsz. képviselő mondott fölötte gyászbeszédet.

Augusztus 30-án (kedden). Este az »Arenale romane«-ban tartott nagyszabású ünnepség zárta be a nemzeti hangversenyt. Először egy hatalmas férfi-kar énekelt három

dalt: »lata ziuia triumfale«, »Peal nostru steag« és »Hai in hora« nemzeti énekeket. Majd az összes 25 énekkar 1700 tagja énekelt katonazene kísérettel a »Tricolorul«, a »Pui de lei« és az »Imnul regal«-t. Az utolsó énekszám alatt 21 ágyulövés hangzott el. Az ünnepséget a »Desteaptă-te Romine« zárta be.

Előadás után *Ghica Leon*, a magyar parlament oláh-ajkú képviselői tiszteletére díszvacsorát rendezett. Jelen voltak a »mienink« közül: *Brediceau Coriolan*, dr. *Oncu Nicolae* és dr. *Petrovici Stefan* stb.

Augusztus 31-én (szerdán). Két külön vonaton a Transilvania és Bánátország románjai — 2400-an Constanța-ba érkeztek. Az állomáson nagy közönség várakozott a polgármester élén. A katona zenekar, a vonat érkezésekor, a »Desteapăte-te romine«-val fogadta a vendégeket. Fogadó beszédet mondott Bănescu polgármester, köszönetet mondtak: dr. *Comsa*, az erdélyi daloskörök elnöke és *Corciu Avram* lelkész a »costei«-i daloskör elnöke. A menet Ovidius szobrához vonult, ahol Bănescu a következőket mondotta: Legyetek üdvözölve a négy sarokról érkezett románok! Legyetek bizonyosak ami szeretetünk-ről. *Példát veszünk mi is a ti nemzeti lelkesedéseetekből*, de kiáltunk mindnyájan: Éljen a király! Éljen a királyi család, akik a haza haladását előmozdítják. A katonazene előadása után dr. *Dobrin* a bánáti énekkarak elnöke beszélt, kinek beszéde könnyekig meghatotta a jelenlevőket. Majd *Comsa* beszélt s a többek között a következőket mondotta: Összegyűltünk ide, a *harcias erdélyiek*, a *komoly bukovinaiak*, a *kedélyes bánátiak*, *krisinaiak* és a *mócok*, hogy fellélekzeljünk és bátorságot merítsünk. A dalokban egyesülnek ideáljaink és azokban neveljük tovább nemzeti érzelmeinket. Ovidiusz szobra előtt összedobbannak ami sziveink.

Az ünnepség alatt, a királyi himnusz eléneklése alkalomával egy 34. ezredbeli volt altiszt (örmény volt a szegény és Miran Kesicileasian-nak hívták) a kalapját nem vette el és az ünneplők alaposan helyben hagyták.

Miután kirándultak Mamaia-ba, a vendégek ebédhez

ültek (sült, turó, szőlő és bor). Ebéd után *Comsa* — Nagyszebenből — mond köszönetet s dicsérőleg emlékezik meg a hadseregről, amely a nemzet támasza és mindenkor nemzeti érzelmeiről tett bizonyosságot. Bănescu polgármester *magasztalja az erdélyieket, akik nemzeti érzelmeik miatt üldöztetést szenvednek*. Vulcan ujságíró szintén az erdélyieket magasztalja, akik a hazafias nagy tettekben mindig előljártak. *Az ők látásukban minden román lélek gyönyörködik*. Eljön az idő, mikor határok majd nem választanak szét s akkor a nemzeti ideál meg fog valósulni...

Este visszautaztak a vendégek a fővárosba.

Szeptember 2-án utaztak el a vendégek, de a bucsuzásnál sem tüntetés, sem nagy lelkesedés nem volt tapasztalható. Az elindulás idejét a közönség nem tudta pontosan s valószínűleg ez volt az oka annak, hogy olyan kevesen kísérték ki a távozókat — mondja a bukaresti »Tara«.

Hogy a nemzeti egyesülés ünnepe annál maradandóbb legyen és majd az eltávozók minél gyakrabban emlékezhessenek az elmúlt szép napokra, de meg azért is, hogy az otthon maradtak lelkét is áthathassák a nemzeti ideálok, a résztvevő énekkarok tagjai között 13.802 darab különféle irodalmi, zenei, művészeti művet, füzetet osztott szét egy bizottság. (Néhány év előtt egyik moldovai róm. kath. lelkész, a Szent István Társulat kiadásában megjelenő róm. kath. ima-füzetékeket vitt be magával, hogy hivei között szétossza — és *egyől-egyik elkobozták, mert magyar nyelvűek voltak* !) Eme bizottságnak ime a közzétett számadása:

A románok fővárosában lefolyt szép napok emlékeztére elhatároztuk, hogy a »Peste hotare«-beli testvéreinknek — különösen a földmivelőknek, a román klasszikus művekből, történelmi képekből és hangjegyekből egy-egy gyűjteményt adunk át, mi célból aláírási ívet bocsátottunk ki.

Az aláírási ív kibocsátása napján — tehát egy nap alatt — a jelzett célra 4385 lei gyűlt be. A többek között adakoztak: A román nemzeti bank 500 leit, a Marmoroschblank et Comp 500 leit. A cukorgyár részv. társaság 500 leit. A román hitelbank 500 leit. A Románia bank 200

leit. Az általános bank 200 leit. A Földhitelintézet 200 leit. A községi bank 200 leit stb.

Könyvadományban begyűlt 3970 drb. mű.

Kiadás volt: A Steaua-cég számlájára 315 lei, a Sfetea-cég számlájára 320 lei, Socecu-cég számlájára 350 lei, a „Minerva”-cég számlájára 3.085·20 lei. A szállítási költség Buzeu-ig 95 lei. (Érdekes volna tudni, hogy azt a nyomtatvány-küldeményt miért szállították Buzeu-ig, mely a hazatérők utirányával *ellenkező* irányban fekszik; talán csak nem azért, mert a Bodzai-szoroson könnyebb volt a Magyarországra való beszállítás, mint Predealon, Vöröstornyon vagy Orsován, ahol »honfitársaink« testileg »haza« jöttek?)

(A »Minerva«-cég adja ki, a már említett »Biblioteca Populara«-t, mely a Kultur-Liga egyenes szolgálatában áll.) Összes kiadás 4.162.85 lei.

Kiosztatott: 7450 kötet és füzet, 2000 drb kép, 2852 nemzeti hangjegy füzet, 1500 képes lap, összesen 13.802 darab.

Elszámolták: Bibicescu G. J., dr. Radovici J., Săveanu N. N. és Ghika T. J.

* * *

Az talán egészen természetes, hogy a szép napok elmúltával a román sajtó, a szép napok alatt magába fojtott keserűségeket igyekezett kitálalni. Lássunk néhány szemelvényt ezek közül is.

* * *

A politikusok részvétlensége. A politikai körökön kívül — írja az egyik — a nemzetnek minden rétege érdeklődött a vendégek iránt. A vendégek fogadásánál csak hivatalnokokat, kereskedőket, iparosokat, tanárokat és tanulókat lehetett látni, míg *a mi vezetőink mindenütt hiányoztak, pedig, mikor egyéni érdekeik kívánják, tüzes nemzeti hősök ...* Nem hiányoztak azonban az idegeneknek adott bankettekéről.

Épen ez az idegenek iránti érdeklődésük és a »Peste hotare«-beli románokkal szemben mutatott érdektelenségük a közönség méltatlanságát méltán kihívta. *Különösen azon kormánytagok ellen volt nagy a közönség elégedetlensége, akik a Kultur Ligában vannak.* A jelenlegi kormányban két

miniszter foglal helyet, akik a Ligának elnökei voltak. Egyik a közoktatásügyi miniszter (Vlădescu M.), akinek első sorban lett volna kötelessége fogadni a »Peste hotare«-beli románokat, mivel ezek látogatása *közművelődési kérdés*. A Liga másik volt elnöke, Grădistanu miniszter pedig éppen ezen idő alatt utazta be az országot s majd elment Szmírnába. Valószínű, hogy ha soká tartott volna még a *testvérek* ittmaradása, még Perzsiába is elment volna.

A tartózkodás okáról kérdezősködve, a politikusok magatartásukat így indokolták:

A politikusok — tartozzanak bármely párthoz — a „Peste hotare“-beli románok iránt érzett rokonszenvükkel nem tüntethetnek, mivel ez kellemetlen a királynak. A király tart attól, hogy azok az államok, melyekben románok élnek, szemrehányást tehetnének.

A király azonban fogadta a vendégeket Sinaia-ban és teljes érdeklődéssel viseltetett irányukban. Hát akkor a politikusok miért akarnak katolikusabbak lenni, mint a király?

Úgy van, a király a vendég románokat fogadta Sinaia-ban, de semmi olyanról nem beszélgetett velük, ami érdekelte volna őket s még kevésbé azokról, melyek a nagy *nemzeti kérdésre* vonatkoznak.

* * *

Napi hír. Tagadhatlanul nagy jelentősége volt a »Pesta hotare«-beli énekkarok szereplésének, valamint a nemzetközi irodalmi kongresszusnak is, de az is bizonyos, hogy mindezeknél sokkal nagyobb jelentőségű volt az »Asociațiune« (ez a mi nagyszebeni »Astrá«-nk!) tagjainak megjelenése, élükön tiszteletreméltó elnökükkel „básest“-i *Pop Györggyel*, a »hegyen túli« nemzeti párt főnökével.

Talán csak nem *ezért* rendeztek neki, a lehető legnagyobb mérvben *méltatlan* fogadást?

Básesti Pop Györgyöt Predeáltól Bukurestig harmadosztályú vasúti kocsiban hozták! Ez szégyen! Eleget kínózták a magyarok tömleceikben és semmi szüksége sem volt arra, hogy a mi (t. i. a román) vasúti igazgatóságunk is megkínózza.

És vajjon hova volt elszállásolva băsesti Pop (Pop de Băsești, ez nagyon tetszik a *demokrata* Romániában!)? Hova voltak elszállásolva a többi előkelő vendégek, akik otthon *kényelemben* élnek (Lám, lám!)?

Akik oly nagy zajjal űzérkednek ami testvéreink látogatásával és azt ki akarják aknázni a kormány javára, jó lett volna, ha törődtek volna valamit a szegény látogatók csontjaival is (t. i. »férges«, de nem »poloskás« helyekre voltak elszállásolva).

Băsesti Pop egyike fajunk mai legnagyobb alakjainak. Băsesti Pop a memorandum pör alkalmával a vádlottak padján ült, mint a nemzeti párt alelnöke. Kinek ne jutna eszébe még az a férfias magatartása, amely az összes román világot felhevítette?

Băsesti Pop-ot választották Rațiu halála után a nemzeti párt elnökévé és ma is rendületlenül áll ez az öreg ember a magyarországi s transilvaniai testvéreink jogaiért harcolók élén. *Az ilyen férfiakat nem szokták harmadik osztályon szállítani*, sőt mindent meg kellett volna tenni, hogy az állomásokon megillető tisztelettel legyen fogadva.

Ej, jól van, az állomásnál nem volt senki, aki az »Asociatiune« tagjait fogadta volna. (Epoca).

* * *

Más hír. A magyarok sovinizmusának újabb kitörése. Austro-Ungaria bukuresti konzulja csakis dicsérőleg tud megemlékezni a Bukurestben járt hegyentúli románokról, míg a budapesti kormány megtorlásra készül...

Ha azonban a budapestiek a kákán is bogot keresnek, *akkor fejükre gyújtjuk a szalmát*. Ami hegyentúli testvéreink elleni üldözések nem hagyhatnak bennünket közömbösen és *nem fogjuk megengedni*, hogy egy más *vidéki* román, csak azért, mert örömének adott kifejezést a fölött, hogy az *anya-haza* földjét tapodhatja, érdeklődésében és szabadságában korlátoztassék.

A magyarok jegyezzék meg: a román nemzeti öntudat sokkal élénkebb, semhogy egy ellene intézett támadást megtorlás nélkül eltűnjön. Hagyják békében a hegyentúli

románokat, akik együtt örvendeztek a királyságbeliekkel, mert ahhoz szent joguk volt, amelyet még a rettenetes Apponyi sem tudhat elnyomni. (A jelenlegi kormány felhivatalos lapja, a »Tara« 1906 szept. 5. (1118)-iki száma).

* * *

Megveszett magyarok! A hegyeken túli román tanárok és tanítók, akik a szabad Romániát meglátogatták, megbüntetve!! A magyar kormány a fenyegetés teréről a tettek mezejére lépett. A bánáti és transilvániai összes tanítókat, akik az *anyahazabeli* testvéi büntetésekben résztvettek: megbüntette. A vad magyarosítás műve tehát teljesen a megvalósulás felé közelget, az öntudat elnyomásával, a faji, nemzeti érzés és nyelv brutális elfojtásával!

Attila leszármazottjai méltók őseikhez!... Gróf Apponyi közoktatásügyi miniszter elég önhitt ahhoz, hogy a magyar beszéd és szellemet megtestesítse: rendeletet adott ki, amely szerint mindazok a román tanárok és tanítók, akik Bukarestben voltak, fizetésüknek *négy napra* eső részét elveszítsék.* Indokolás? Mert az iskolai év megnyitását négy nappal elhalasztották!... Nevetséges indok, és csak színlelés, hogy gyalázatosan port hintsen az általános közvélemény szemébe. A hasonló szofizmák már nem hatnak, mert nagyon is tudtak Budapesten testvéreinknek Romániába jövéséről, hiszen megengedték a határon való szabad átkelést.

Az igazság az, hogy az a felemelő román tüntetés, melyben a bánáti és erdélyi testvérek — a szabad Romániában részesültek, rosszul esett a magyaroknak. Ugy fogván fel a dolgot, hogy Szent István koronája alatt élő románok ne csak akkor tegyenek hangfogót faji öntudatukra, amikor a Kárpátokon-túl vannak, hanem ekkor is, mikor az *anya-haza* földjét tapodják. »Azok, akik Magyarországon vannak beszéljenek magyarul, azok pedig, akik

* Azt hiszik *szegények*, hogy nálunk is az a törvény, hogy a tanár vagy tanító a tanítási időből amennyit elmulaszt, fizetésének az illető időre eső részét minden további vizsgálat nélkül hivatalból, a következő hónap elején levonják. — Romániában ez tényleg így van!

Romániában vannak — románul«, fejezi be körrendeletét a »liberalis« Apponyi, melyben egyforma büntetéssel sújtja a román tanítókat. (A »Tara« 1906. szept. 10/23-iki számából. A kormány félhivatalos lapja!)

E) Az Arad vidéki és Krisiana országbeli oláhnyelvű magyar polgárok.

Bucuresti napilapok 1906. szept. 4—8-iki számai után.

Bucurest. Verciorová-n át Aradról és Krisianá-ból 100 tagból álló kiránduló-társaság érkezett a fővárosba dr. Popp Csicsó István, a budapesti »Camera« »bravul« román képviselője és Bocu Sever, az aradi »Tribuna« szerkesztője vezetésével.

Az állomásnál a főváros részéről Bacalogu községi tanácsos fogadta a vendégeket, míg a Kultur-Liga részéről Florescu D. Al. a liga titkára. Bacalogiu üdvözlö a vendégeket. A kiállításnak — mondá — az a feladata, hogy az összes románok találkoztát adhassanak a Patria-muma (anya-haza) földjén és láthassák a minden téren tapasztalható haladást. Annak a rövid időnek, mit a fővárosban fognak tölteni, maradjon meg emléke lelkükben kedves visszaemlékezés gyanánt.

Popp Cs. István dr. megköszönve a jó kívánságot, jelzi, hogy az aradiak a főváros lelkesedésével nem akartak viszszaélni, amelyik bizonyára kifáradott a többi román csapatok fogadásában és az elmúlt napok ünnepegei alatt.

Ezután az egész csapat gyalog vonult be a fővárosba. A királyi palotával szemben megállottak és elénekelték »Desteaptă-te romîna«-t és lelkes kiáltozásban törtek ki, majd folytatták útjokat énekelve a »Janku-dal«-át. A Kultur-Liga épülete előtt újból elénekelték a »Desteaptă-te Romîne«-t, mialatt virágot szórtak rájuk az ablakokból.

Constanta. A konstanța-i vasúti állomáson Bănescu polgármester katonazenével fogadta, mely az érkezés pillanatában a »Desteaptă-te Romîne«-be kezdett. A város polgármestere hazafias beszéddel üdvözlö az aradi és krisianai testvéreket Dobruza földjén.

Bocu Sever mond köszönetet a nagyszabásu fogadásért, amelyben Constanța-ban részesítették (Popp képviselőt táviratilag hívták haza Bucurestből). Bevonulva a városba, Ovidiusz szobránál *Vulkan* Péter macedo-román üdvözli a vendégeket, melyre szintén *Bocu Sever* válaszol: köszöni a constanțai-ak szives tüntetését, akik annak a tengernek partján élnek, melynek vize a mi könyeinket is magában foglalja, amelyek a Marosból a Dunába s innen e tengerbe folynak. Ez a tenger eltudja beszélni összes szenvedéseinket és lelkünk nagy vágyait. Egyhangú lelkesedéssel kívánjuk, hogy minden erő segítsen vágyainkat megvalósítani. Boldogságot és hosszú életet kíván a királynak (de nem a magyar királynak!) és a királyi családnak.

Majd az Isak-vendéglőben ebédelnek a város költéségén; megtekinik a várost és a kikötőt és másnap Bucuresten át tűzhelyeikhez térnek vissza.

F) A Fogaras-vidéki oláhnyelvű magyar polgárok.

A román ujságok szept. 14—19. számai nyomán.

Fogaras vidékről 400 román kiránduló érkezett, nagyrészen papok, tanítók és földmivelők, hogy megismerjék Romániát és a fővárost.

Fogadásuknál megjelentek: *Botosăneanul Calist* püspök számos papnak az élén, *Florescu Th.* [†]*Iván* csaknem az egész városi tanács élén, *Florescu D. Al.* a kultur-liga titkára, *Dumitrescu Nae* a közoktatásügyi miniszter képviselője, *Jorga N.* egyetemi tanár, *Pucerea Tascu* vezetése mellett a macedo-román társaság tagjai zászlók alatt, *Pomponiu* az orsz. tanító-egyesület elnöke, több iskola növendékei stb.

A vonat megérkezése pillanatában a 12. ezred zenekara a «Desteaptă-te romîna»-t játszotta, míg a fogadó közönség «Éljenek a fogarasi románok» kiáltásban tört ki, mire az érkező szeretett vendégek «Éljen Románia»-val és «Éljenek a románok mindenütt» feleltek. A Tohanulveche-i (Ótohán) falusi-zenekar egy győzelmi himnust játszott el.

A szeretett vendégek vezetői: *dr. Turcu és Macovei Jakab* fogarasi vikárius voltak.

A főváros nevében *Florescu Th. I.* tanácsos üdvözölte a vendégeket. Lelkeinket egy szent érzés hatja át e pillanatban — mondá —, mivel a *Patria-muma*-ba való jöve-telekkel szép példáját adjátok a fajszeretetnek. Jöveletek emlékeztet a román faj büszke multjára és jogot ad arra, hogy bizzunk *jövőbeli nagy vágyaink teljesülésében.*

Botosăneaul Calist püspök a román lelkészi-kar egye-sülete nevében üdvözli őket. Nagyon jól esik nekünk, hogy elhagyottatok tűzhelyeiteket, megmászátok a hegyeket és eljöttetek a mi központunkba, hogy együtt ünnepeljük a mi királyunk 40 éves jubileumát. Adja az Isten, hogy a mikor még egyszer hozzánk akartok jönni, ne kelljen hatá-ron átjönnötök, hanem mindenütt csak a román haza terü-letén utazzatok!

Pomponiu tanfelügyelő és a tanítói kar elnöke üdvözli a tanítók nevében azokat, akik a nagy Radu Negru szár-mazási helyéről jöttek. A román — mondja — soha sem veszhet el! Ezek az ünnepélyes napok a nagy fejedelem, Mircea egy mondására emlékeztetnek: A mi hazánknak arany jövője van és előre látom századok multáni fel-magasztalását.

Pucerea Tascu a macedo-románok nevében üdvözli a vendégeket. Azon zászló alatt üdvözöllek benneteket, — mondá — amelyre a románizmus jelvénye: Romulus és Remus van hímezve, a tí testvéreitek, a macedo-románok nevében. Habár a görög rablások miatt fájdalom tölti el lelkünket, mégis amikor hallottunk jöveletekről, *Radu Negru leszár-mozottjainak* jöveteléről, mindent elfeledve jöttünk ide, hogy üdvözljünk. Legyetek meggyőződve éppen olyan testvéri szeretettel és öleléssel fogadnak testvéreink, mint amilyennel minket fogadtak a tegnapelőtt.

Nyujsatok kezét testvérek! A vikárius úr pedig en-gedje meg, hogy kezét megcsókolhassam. És megcsókolta!

Demetrescu Nae a közoktatásügyi miniszter képvise-lője, aki már Predeálnál fogadta a vendégeket s idáig

kísérte őket, így szólt: Legyetek üdvözölve Báró Ursu vitéz granicsárjai, akik 1877-ben átjöttek a hegyeken, átmentetek a Dunán, hogy velünk együtt küzdjete a román hadseregben . . . *Soknak* látom a mellén fényleni a «Dunai átkelés» és a «Katonai vitézség» érdemjeleit, melyeket azon alkalommal szereztek. (A kirándulókkal jött Damaschin Popa Radu, aki mint önkéntes résztvett a román szabadságharcban, a háború bevégezése után pedig hazament szülőföldjére Transilvaniába. A 2-ik gyalogezredben mint altiszt szolgált. Ez az a tiszteletreméltó aggharcos, kinek mellét a «Dunai átkelés» és a «Katonai vitézség» jelvénye diszította s aki ezért nagy tüntetésben részesült a közönség részéről. Egy kis leány román nemzeti öltözetben néhány szó kíséretében virágcsokrot is nyújtott át neki.)

Üdvözlöm külön is az ótoháni büszke zenekart, amelyik a kirándulókat elkísérte . . .

A kirándulók részéről először *dr. Turcu* felelt, aki köszönete mellett azt az érzést vázolta, melyet akkor éreztek, mikor a szabad Románia földjére léptek.

Makovei vikárius a következőket mondotta: Volt idő, mikor a felvilágosodás nyugatról jött, azonban eljött végre az az idő is, hogy a román kultúra napja ott kelhet fel, ahol felkelnie kell, azaz a román ország fővárosában. *Ehhez a naphoz jöttünk mi* — mondja — hogy felmelegdjünk, hogy megacélosodjunk a harcra, melyet viselünk nemzetiségünk megőrzéseért és őseink nyelveért . . .

Négy nemzeti ruhába öltözött iskolás leány virágokat osztott szét a vendég-nők között.

A fogadás után rendes menetbe szervezkedve megindult a tömeg a város felé. A toháni zenekar tagjai nemzeti öltözetben és kalapjaik mellett a fogarasi havasokról hozott fenyőgalyakkal, a menet élén haladtak. Ugy ezek, mint az érkező nők helyi népviseletükkel, sajátos turbánjaikkal az utcákon mindenütt feltűnést keltettek. A zenekar, a katona-zenekarral felváltva szolgáltatta a zenét a bevonulás alatt. Több házból virágokat szórtak a kirándulókra, különösen a Mezőgazdák Egyesülete, a *Kultur-*

Liga és az Egyetemi hallgatók Egyesülete stb. házak ablakaiból.

A fogarasi vendégek tiszteletére a főváros nagy bankettet rendezett a kiállítás két étcsarnokában (Ospătăria regală és tărănască!), mivel egyben nem fértek el.

Az első pohárköszöntőt *Ciurcu* Al. első polgármester mondotta a román királyra.

Serban a magyar parlament képviselője köszönetet mond a testvéries fogadásért és dr. *Istratira*, a kiállítás főbiztosáért üriti poharát, kinek neve fölötte van minden dicséretnek.

Disescu C. igazságügyi miniszter hazafias beszédben jelenti ki, hogy a román faj fényes jövőjében teljes a reménye.

Dr. *Istrati* köszöni az elismerést, amivel a kiállítás jelentőségét méltatták, mely maga körül egyesítette a mindenfelől jött románokat.

Dr. *Turcu* rámutat a kiállítás nemzeti fontosságára.

Delavrancea, szíveket felhevítő beszédet mondott. A lelkesedés tetőpontra hágott a nagy szónok beszéde alatt. Beszédét igen gyakran szakította félbe a lelkes taps, s mint mindig, ma is felülmulhatatlan ékesszólásával bővölt el mindenkit.

Egy népet alkotunk ugyanazon ideállal, mondja *Delavrancea*. Semmi sem képes többé szétválasztani. *Ma már a Kárpátok nem választanak szét, hanem egyesítenek. A Kárpátok ma csak a hegygerinceknek egy sorozata, melyeknek lejtői északra és délre tartanak...* Nem fogunk egy pillantig se megszűnni a munkától, mely a mi népünk javát és haladását szolgálja... *Bennetek pedig fogaraszvidéki románok, nem mint valami vendégeket nézünk, hanem önmagunkat érezzük...*

Florescu Al. a kultur-Liga titkárja a következő felköszöntőt mondotta: Nem szabad csodálkoznotok azon a lelkesedésen, amelyet jövetelekkel előidéztetek. *A ti hazajövetelek — mert így szeretjük, ha ti is annak nevezitek a mi drága Romániánkat — feleleveníti újból a legrágább*

emlékeket. Közénk való jöveletek arra a szerencsés körülményre emlékeztetnek, melyeknek köszönketjük a román állam megalapítását; ez ébreszti fel bennünk a legélénkebb módon a minket összekötő testvéri érzelmeket. Ami azonban még inkább hat reánk az, mikor nagy Transilvânia néhány ezer román községének képviselőjében fogadunk, hogy ha elgondoljuk azt a nagy jelentőségű feladatot, a mely mindeniktekre háramlik abban a harcban, amelyet titáni erővel folytat az a 3000 román község az ősi nyelv védelmében és a saját terhükre fentartott 3000 román iskola fenntartásában. Valójában *bennetek láthatjuk mindennekfelett a feltétlen győzelem képviselőit*, egy, a modern idők azon méltó győzelmét, mely formájára nézve is tekintélyesebb, mint a világtörténelem legnagyobb győzelmei. Ez a győzelem, a kultura útján vezet, melyet mindennap ki kell erőszakolni azok megtörésével, akik a nemzeti jelleg megszüntetését akarják.

Éljetek, mint a nagy ügy, mint egy méltó, igaz és nekünk drága ügy vitéz katonái, a mely nem egyéb, mint a nagy román nép életéhez való jogának védelme!...

Macovei vikárius a közoktatásügyi minisztert köszönti fel.

Berescu fogarasi tanító azt mondja, hogy a románok megmutatták, hogy *nem csak* fegyverrel tudnak hódítani, hanem a felvilágosodás fáklyájával is. Ezért fogadták őket minden állomáson az iskolás gyermekek és a kis honvédek; a miniszter képviselőjét élteti.

A másik vendéglőben (*Ospătăria tărănască*) ebédelők most érkeznek meg, elől az ótohani falusi zenekarral, a mely a »*Desteaptă-te romîne*«-t fújja.

Serban a román nőket köszönti fel, felhívta őket, hogy utánozzák *Stefan cel Mare* anyját, aki fiát: győzelembe vagy halálba küldötte.

Brătescu Jancu azt mondja, hogy a kiállítást azért rendezték, hogy a románok között levő országhatárokat ledöntsék.

Delavrancea hódolatát fejezi ki a román faj kitűnőségei vel szemben, akik megőrizték minden veszedelmekkel szem-

ben, melyeknek a haza évszázadok alatt ki volt téve, nyelvünket, viseletünket, meséinket stb.

* * *

Vasárnap d. u. 2 órakor a fogarasiak saját zenekarukkal az élükön, Yitéz Mihály és Lázár Gergely szobrainál jelentek meg s mindkettőt megkoszorúzták. Beszéltek még *Berescu* fogarasi tanító, *Popescu* tanuló és *Dumetrescu* Nae, a közoktatásügyi miniszter képviselője.

Szerdán, *Vlădescu* M. közoktatásügyi miniszter a fogarasiakat megvendégelte a Bragadiru termében.

Az érkező minisztert lelkesen fogadták, a fogarasiak zenekarának hangjai mellett. A fogarasiakat *Dumitrescu* N. miniszteri főtitkár mutatta be a miniszternek, aki öt-negyed órát töltött közöttük. Ezután *dr. Turcu* a kirándulók elnöke köszöntö meg *Dumitrescu* N. miniszteri kiküldött szíves fáradozásait és egy szép emlékalbumot nyújtott át, az összes kirándulók aláírásával.

Másnap 250 kiránduló külön vonattal Sinaia-ba utazott. A polgármester üdvözölte az érkezőket és jelenti, hogy a király Ő Felsége a fogarasiak közül 20 tagú küldöttséget óhajt fogadni. Ebéd után a királyi palotába mentek, hol a fegyverteremben fogadta őket a király és a királyné. Őfelségeik mindeniket megszólították. A menet a Pelisor-kastély alá vonult, hol az ablakban megjelent a trónörökös pár és gyermekeik. A csapatnak egyrésze hazament, másik része visszatért Bukarestbe.

Constanta, szept. 19. Ma érkeztek ide a fogarasiak. Az állomásnál a városi polgárság katonai zenével és Zisu őrnagy fogadta a községi tanács részéről. Beszédek. A vasútról Isak vendéglőjébe vonultak, hol a város bankettet adott tiszteletükre.

E sorok írója is találkozott 1906. szept. 29-én fogarasvidéki honfitársaival Bukarestben, az ótőházi zenekarral az élükön. A kiállításra tartottak, de mintha a szegény falusi zenekar egyebet sem tudott volna, folytonosan a »Desteaptă-te romîna«-t zúgatta, oly rettenetesen, hogy a benszült kísérők gyorsan elpárológtak közelükből. A kiál-

lítás területére is zeneszóval vonultak be, de a kapúnál garmadába tették le velük a hangszereket. Ugy látszik feltette a kiállítás igazgatósága a kiállítási terület »csendjét« vagy a békés látogatók fülét.

A hangszereket garmadába rakták »honfitársaim« és a pavillonok megtekintésére indultak. Festői szép nemzeti öltözet volt a legtöbbször, különösen a nőknél, akik igazán feltűnést keltettek a bámuló közönség között. Közös ismeretű jelűl egy-egy román nemzeti színű (fentebbiek után nem is lehetett *más is!*) kokárda díszítette minden »honfitársam« mellét. A mint békésen sétálok, egyszer egy kis csapat fogarasvidéki »honfitársammal« találkozom és kiválik közülök *egy* és felém tart. Szívélyesen köszöntjük egymást. Csakhamar egymásra ismerünk s ekkor sült ki, hogy lelkes magyar fiú korában, magyar állami stipendiumon való tanulmányát egyik állami tanítóképzőben én segítettem elő, évekkel ezelőtt. A »szerencsés« ifjú nem volt valami jó »fejű«, de mindig panaszkodott a papjára, aki állítólag üldözte (?), mert nem tudott jól oláhul (?) s ezen felül tanuló-társai között a leghevesebb vérű magyarnak mutatta magát s a hazafias költemények szavallásáért élt-halt. A jó fiú *azt hitte*, hogy felismertem a csoportban, s talán szíve sugott is valamit a sokszor hangoztatott háláról s ezért közeledett felém. Fülleg elvörösödött és a *kokárdás felét feltűnően igyekezett elfordítani* tőlem, amit észrevettem ugyan, de megjegyzést nem tettem; bár észrevehette, hogy a mellettünk elmenő macedonai »testvére«-i nem »szégyelték« Bukarestben sem a *félholdas* vörös kokárdát viselni. Pár szóban érdeklődve sorsa felől — egyik fogarasmegyei község oláhtannyelvű iskolájának tanítója — és elváltunk béke-ségben.

(r) A barcasági és brassóvidéki oláhnnyelvű magyarpolgárok.

Predeal, szeptember 30. Ma délelőtt közel 600 román kiránduló érkezett ide Barca és Brassó vidékéről *Voinea* brassói esperes vezetésével. Az állomásnál Dumitrescu N.,

a közoktatási miniszter megbízottja és a községi hatóságok üdvözölték.

Ploiesti, szeptember 30. Ma este $\frac{1}{2}$ 8 órakor haladtak át külön vonattal a brassóvidékiek. Az itt időzés alatt saját zenekaruk a »Desteaptă-te Române«-t és más nemzeti dalokat adott elő. A nagy királyi ünnepségek miatt nem volt hivatalos fogadás, de az egész perront elfoglalta a nép. A vonat 20 percnyi időzés után a sokaság lelkes kiáltásai között tovább haladt.

A fővárosban. Este $\frac{1}{2}$ 10 órakor a kirándulók megérkeztek a fővárosba, akik között közel 200-an falusi földmivesek s azok nejei. A hatóságok és a főváros polgárai mindent megtettek, hogy a lehető legszebb fogadtatásban részesüljenek. A vendégek fogadására megjelentek: *Cantacuzino Mihály*, a főváros polgármestere, *Stefanescu Péter*, Ilfov megye főispánja, *Botosaneanu Calistrat* püspök, a tanítóképző növendékei zászló alatt, a földmives-iskola növendékei, több képviselő stb.

A vonat megérkezésekor a sokaság »Éljenek a transilvaniai románok!« kiáltásba tört ki, mire »Éljen Románia!« kiáltással feleltek az érkezők. A katonazenekar a »Desteaptă-te«-t játszotta.

A kiszállás után *Cantacuzino* polgármester üdvözölte a vendégeket a »patria muma« (anyahaza) központjában; a polgármester után *Botosaneanu* püspök beszélt. Elismerését fejezte ki, hogy ilyen sokan jöttek az anyahazába, hogy tanúi lehessenek az utóbbi 40 esztendő alatti faji előhaladásnak és hogy fénysugarakat gyűjthessenek, melyeket ne felejtssenek elterjeszteni azok között sem, akik nem vehettek részt az egész román faj ezen nagy ünnepélyén. Boldog Isten hozott-at kiálva szerencsés megérkezésekre, kérlek, hogy azt a kulturai világosságot, amit itt fogtok találni nálunk, ültessétek át a »tulsó testvérek« lelkébe is, hogy *mindeniknek* lelkét a román érzelmek hassák át!

A közoktatási miniszter nevében *Dumitrescu N.* üdvözlí, szintén nagy szeretettel, a kirándulókat.

Voina esperes lágy, tiszta, érthető hangon felelt a

beszédre: »Mindnyájunkat áthatott a vágy, hogy láthassuk az anyahazát (patria muma); eljöttünk ide szabadságot szomjuhozó lélekkel és legyenek meggyőződve, mikor visszatérünk tűzhelyeinkhez, büszkén fogjuk hirdetni: Voltam Romániában, sok szépet láttam és nem szégyenlem, hogy román vagyok! Mert, uraim, *hiába van közöttünk egy határvonal, csak egy lelkünk van, mely egymásért dobog, ugyanazon gondolatért, félelem nélkül.* Ennek a jelenetnek hatása mindig megmarad, melyben meggyőződhattunk, hogy milyen nagy szeretettel karolnak fel önök s azért egész lelkünkben kiáltjuk: »Éljen Románia!«

Az »Adrian« főiskola növendékei nevében *Baldvin Mária* egy csokrot nyújtott át *Voina*-nak e szavak kíséretében: »Románia leánya mond nektek Isten hozott-at, mikor az anyahaza keblére jöttetek!« Ugyanezen iskola Boeru Constanța nevű növendéke is átnyújtott egy csokrot, mondván: »Önökben üdvözljük az érdemes erdélyi nőt és hozta Isten a romanizmus fővárosába!«

A vendégek és a fogadó polgárok hatalmas menetben fáklyafény és katonazenészó mellett vonultak be a városba szállásaikra. A *Kultur-Liga* és az egyetemi ifjak egyesületének épületéről virágokat szórtak rájuk.

A »*Dimineață*« egyik munkatársa a bevonuláskor hosszabban elbeszélgetett *Voina* esperessel.

— Azt hiszem, a Románia földjén való utazás nagyon jó benyomást tett önökre.

— De mennyire, pedig az énekkarok nagyszerű ünnepélyén is jelen voltam és akkor is ugyanazt a lelket felemelő pillanatot éreztem, melyet a gyermek érez, mikor az anya keblére hajlik, vagy amikor a testvér testvérei közé jön; olyan pillanatok ezek, melyek akárhányszor ismétlődjenek, mindig átérezzük.

— Hát a többi brassóiakra milyen benyomást tett?

— Rájuk nézve ez egy álom és nem hiszik, amit látnak, azt hiszik, az *ígéret földjére* léptek.

Végül az esperes a kirándulók pontos számát 843-ban mondta meg, akik között 43 magyar jegyző és bíró is van,

akiknek vágyuk volt megláthatni a kiállítást és Romániát s így nem utasíthatták vissza.

A kirándulókat a főváros látta vendégéül. Az első vacsorán, melyen 600 személynél több vett részt, a román hivatalos világ előkelői is jelen voltak, köztük Delavrancea, a híres román költő is. Az egykorú bukuresti román napilapok híradásai alapján, ime néhány mozzanat az est lefolyásáról:

Az első köszöntőt Bukurest főpolgármestere, *Cantacuziuo M.* mondotta (szinte azt mondom: a magyar királyra!..) a Barca-országbeli testvérekre. *A kiállításnak egyik főfeladata az volt, hogy az összes románokat összegyűjtse Románia földjén...* Helyesen mondta Voina esperes, hogy önöknek és nekünk egy lelkünk, szívünk van s emiatt soha sem idegenedhetik el egyik a másiktól, mert a szív nem osztható két részre. *Lehet az országok között határ és sorompó, azonban a mi lelkünket sem határ, sem sorompó nem választhatja el...* Visszatérve a ti lakóházaitokba, mondjátok meg mindazon tieiteknek, kik nem jöhettek veletek, hogy amíg román szó és érzés lesz, veletek leszünk úgy a boldogság óráiban, mint a szomorúság napjaiban, mert a ti törekvésetek, a ti bánatotok, a ti fájdalmatok mindenkor a mienk is. *Mi mindig fogunk követni, támogatni szeretettel mindenben, amit megpróbáltok vagy tesztek.* (Élénk tetszés és taps.) *Isten nevében előre!*

A második köszöntőt Voina esperes mondotta... Romániába jövetelünkkel — mondá Voina — megnövekedett hitünk aziránt, hogy vannak testvéreink, akik minket szeretnek. *Mi rendíthetetlenül kitartunk ezután is a mi őseink hitében...* *Az összes románok közötti kötelék megszilárdult...*

Comanescu József codreai lelkész I. Károly román királyt dicséri és élteti Románia közoktatásügyi miniszterét.

Ezután Delavrancea Barbu költő mond hatalmas beszédet. Köszöni a polgármesternek, hogy boér létre erre a nagyjelentőségű ünnepélyre meghívta őt, a parasztszármazását is. Őt az ilyen megtiszteltetésekkel nem igen

szokták elkényeztetni, de az is igaz. hogy nem is igen szokta azokat keresni. *Magunk között — mondá — meghasonolhatunk, de amikor a „túli“ testvérekről van szó, akkor mindig egyek vagyunk.*

A testvéreink iránti szeretetünk alapja a sors, a történelem és a szervezet, mivel a *„Peste hotare“-beliek megmaradása hozzá van kötve a mi megmaradásunkhoz és viszont . . . Önök nem voltak meghódítva s így nem is ismerhetik el hódoltságukat.* Zsigmond azt mondotta a románokról, hogy ők az egyedüliek, akik a várakat védeni tudják és harcolni tudnak a távolban is. Majd rámutat a hegyeken túli románok harcaira az elmúlt századokban; elmeséli a románok harcát a Pomâla hegyeknél, *amikor a román parasztok megfélemlítették a feudális magyarokat.* A magyarok erőszakossága miatt a románok felkeléseinek egész láncolata állott elő. *Ne csak mi legyünk szabadok, hanem legyen az az összes, mondák Horia, Kloska és Krisán.* A románok történelme a szenvedés és a hősiesség történelme. A történelem igazolja, hogy egy nép fizikailag nem nyomható el . . . *Minket a közös jövő egyesít!* Mi sem felkelést, sem háborút nem akarunk, hanem lelkileg akarunk egyesülni. Szűnjön meg jövőre közöttünk és közöttetek minden egyenetlenség. Ez a mi fennmaradásunk törvénye. Egy dologra azonban nagyon ügyeljünk, hogy *nemzeti kérdésünket ne kompromittáljuk Európával szemben.* Tudja meg mindenki, hogy ezért a kérdésért mindnyájan lelkesedünk. A nagy boérok utódai, mint Cantacuzino és a paraszt földmivesek utódai, mint magam is, *a nemzeti kérdésben vállalkozunk a lehetetlenre is, hogy ez a kérdés lehetővé váljék.* A nemzeti kérdést olyan fontosnak tekintse minden román, hogy egy politikus férfi se maradhasson meg helyén, ha nem kel a nemzeti ügy védelmére. Én mindenről lemondottam, hogy hű maradhassak a nemzeti üggyhöz, lelkiismeretem és az Isten előtt! (Hosszantartó taps.)

Disescu C. (későbbi közokt. miniszter) . . . A testvéries érzésre köszönti poharát és bámulatát fejezi ki azért a kitartásért, amelylyel harcolni tudtak (t. i. az olányelvű

magyarpolgárok) s arra kéri az Istent, hogy a gyermekeikben is hasonló kitartás nyilvánuljon meg.

Florescu Th. Jean lelkes beszédben mutat reá, hogy a »Peste hotare«-beli románok látogatásának az a hatása, hogy őket a tespedéstől felébresztette és tudtukra adta, hogy a faji kötelékről, valamint a fajegyesülésért vívandó nagy harcról ne feledkezzenek meg! *Voină*-hoz fordulva: Párinte (pap)! terjeszd ki karjaidat és szorítsd magadhoz mindazokat, akikben román lélek van!

Greceanu D. hermányi lelkész (így kezdi beszédét: »De nu mă lăsați să vorbesc, îmi sare inima din mine« == Ne hagyjatok beszélni, mert kiugrom a bőrből!) Bízósít mindenkit, hogy a mai román papok lelkes fiakat nevelnek a nemzeti eszmének... Segítsen az Isten, hogy a *mi álmaink* beteljesedését megérhessük.

Toncescu Pascal azokra köszönt, akik a faj egyesülése érdekében munkálnak szóval és tettel.

Amzea, rozsnyói pap megigéri, hogy ha a »Peste hotare«-beli románok házaikba visszatérnek, a faji érdekekért tízszeres erővel fognak harcolni.

Serban, »deputatul romînilor din făgăras« — (a fogarasi románok orsz. képviselője) a magyarországi románok fejlődésére köszönt és kéri az Istent, hogy adjon a magyaroknak eszet!

* * *

Az „Universul“ híradása szerint a Barca országbeli románok, akik a kiállítás megtekintésére jöttek, ma (1906. okt. 4.) egy gyönyörű koszorút helyeztek a Vitéz Mihály szobrára e felirattal: „A halhatatlan Vitéz Mihály vajdának“.

A macedoniai oláhjúak kirándulása Romániába,
az 1906. évben.

A bukaresti román ujságok 1906. szept. 3—8. számai után.

Szeptember 2-án lépnek először Románia földjére — Constanța-ban — a macedoniai románok kiránduló csapatjának tagjai. A város polgármestere, Bănescu fogadja az érkezőket, a katona-zenekar a „Desteaptă-te romînă“ dalt

játsza, egyesületek és a városi lakosság nagy tömege lelkesen tüntetnek.

A többek között *Sterie Papa Sotir* tanuló köszöni meg a szíves fogadtatást. Dicsőíti a hadsereget és vitéz fejét (kapitányát), kiáltva: „*Éljen a hadsereg!* és *Éljen a Szultán Ő Felsége!*“ aki mindig jóindulatában részesített s aki a polgári jogokat megadta és aki azt hisszük, hogy már a közel jövőben, — a vallási jogainkat is megadja!“

A vendégek és fogadó tömeg Ovidius szobrához vonul, ahol Vulcan Péter tart beszédet, beszédét így végzi: „*Éljen a király!* és soha se feledjük el Ő Felsége 40 éves uralkodását, amely alatt *munkásságunkhoz segítséget nyertünk. Éljen a Szultán Ő Felsége!* aki közreműködött abban, hogy a mi álmaink megvalósulásuk felé közeledjenek!“ *Erre a zenekar a „Hamidie-himnusz* *énekli el“.*

Később érkezett meg Pucerea és Covata, kiknek elébe az állomásra sokan kimentek és lelkesen fogadták. Ovidius szobrához vonultak, ahol Pucerea beszéde végén *a királyt és a szultánt élteti*, akiknek uralkodása alatt megérhették a macedoniaiak, hogy királyságbeli testvéreiket *meglátogathatták*.

Constantá-ból az érkezők átrándulnak Mamaia-ba és *a török konzulátus elé vonultak*; a konzult nem találták otthon, de azért elénekelték lakása előtt a »Hamidie-himnusz«.

Minden érkező vörös-szalag jelvényt visel, melyen arany himzéssel van feltüntetve a félhold és a csillag.

Bukurest, szept. 4. A »Harta rotativa« társaság támogatásával 100 macedoniai román érkezett Bukurestbe 1906. szept. 4-én. A vendégek fogadtatására, az északi pályaudvaron megjelentek a »Macedon-Română« és »Drita« (albán román társaság) tagjai, zászlók alatt; a „Hora“ ének-
kar, Moruzzi főkapitány, Ghenadie és Săbăreanu püspök stb.

A vonatérkezéskor a 21. ezred zenekara rázendített a »Desteaptă-te romîne«-re, míg a tömeg — »Éljenek a mi román testvéreink« kiáltásban tört ki, mire az érkezők »Éljen Románia és éljen a mi anyánk«-kal feleltek.

A fogadó részéről elhangzott számos lelkes és izgató beszédre *Savu Sava* szaloniki kereskedelmi iskolai tanár válaszolt: Szeretett román testvérek! Eljöttünk Macedóniából, hogy az ottani román nép nevében üdvözljünk titeket, akiknek köszönhetjük nemzeti újjászületésünket. Szerető lélekkel jövünk, hogy a Ti boldogságokban és egész fajunk örömében résztvegyünk . . . *Nem kérünk egyebet, minthogy a mi felséges urunk, Abdul-Hamid-Kan-Szultán Ő felségének, kinek hűséges alattvalói vagyunk, nagylelkűségével összhangzó jogainkat gyakorolhassuk*

A szaloniki román közösség (egyház) és előljárósága a »Szent-Constantin« testület és a szaloniki kereskedelmi iskola növendékei nevében mondok köszönetet a szép fogadásért.

Éljen I. Károly király Ő felsége és az egész uralkodó család!

Éljen a Szultán Ő felsége! . . .

Végül még néhány beszéd után (egy, a Harta rotativa nevében) a »Hora« énekkar a »Desteaptă-te romîna«-t énekli.

Az érkező vendégek, akiknek fejét török-fez fedte, sorakoztak és a fogadó sokasággal együtt zeneszó mellett bevonultak a városba. Útközben a Kultur-Liga ablakaiból virágokat szórtak rájuk.

A macedo-románok kirándulását a »Harta rotativa« társaság szervezte. Konstantinápolyból Bukurestig szállításukat a kormány ingyen teljesítette, míg Szalonik-ból Konstantinápolyig a szállítást a Florio-Rubatinó-társaság eszközölte díjtalanul.

Másnap (szept. 5.) reggel a macedo-román előljáróság, a tanárok és növendékek (a szaloniki és bitoliai liceumokból) *megjelentek a török követségnél, hogy Abdul-Hamid-Kan-Szultán iránt érzett szeretetüknek kifejezést adjanak.*

A követség udvarába érve, a tanulók énekkara *elénekelte a török himnuszt és háromszor kiáltották: »Padisaheimaj cioc iasa«* (Éljen a mi padisahunk!)

Keazim-Bej, a meghatalmazott miniszter ő nagyméltósága nem volt otthon s helyette a főtitkár fogadta a macedoniak küldöttségét. Később az összes tanárok és körülbelül 5 növendék felmentek a díszterembe, ahol *Apostolescu Filip* mondott beszédet, amelyben üdvözölte a török császárság képviselőjét és kérte, hogy közvetítse a trón lépőcsőjéhez a macedo-román nép örök hűségét és háláját.

A törökországi testületek nevében beszéltek meg: dr. *Stavre Vanciu* és *Madjair V.*

A növendékek nevében *Docea Nikolae*, a szaloniki liceum növendéke mondotta a következő töröknyelvű beszédet: «*Hála a Szultán Ő felségének, hogy mi hű alattvalói, a bitloiai és szaloniki liceum néhány növendékeivel együtt eljöhettünk, hogy a román királyság fővárosában levő kiállítást megtekinthessük és láthassuk azokat a testvéreinket, akik itt végzik tanulmányaikat az ősök nyelvén. Ezzel az alkalommal eljöttünk, hogy bemutassuk hódolatunkat és tiszteletünket a Padisahnak, a mi nagyon szeretett védurunknak, aki jóakarattal és kegyesen vesz oltalmazó szárnyai ala*». A beszéd végeztével a jelenlevők üdvökivátaiknak adnak hangosan kifejezést.

A főtitkár nagy örömmel fogadja a macedoniak érzelem nyilvánítását.

Castrisanu Theodor a «Charta rotativa» bizottság alelnöke, a bizottság nevében mond köszönetet a főtitkárnak, azért, hogy a macedo-románok eljöhettek a kiállításra.

Ezek után még néhány növendékkal váltott néhány szót a főtitkár és örömet fejezi ki a fölött, hogy olyan jól tudnak törökül, ami lehetővé teszi, hogy többen beléphetnek a török állam szolgálatába.

Eltávozás előtt a tanulók újból elénekelték a «Hamidie-himnusz» töröknyelven és karban kiáltották: Éljen a Padisah!

A kirándulók ellátogattak Sinaia-ba is és tisztelegtek a román királyi pár előtt. D. u. fél négy órakor 150 macedo-román a Pales-kastélyba vonult, hol a fegyverteremben gyűltek össze; mikor a királyi pár belépett, a tanulók énekkara a «Király-himnusz» énekelte. *Atanasescu P.* tanuló

vezetése mellett. A királyné kívánságára egy eredeti macedoniai éneket a »Pärinteasca Dimandare«-t is elénekelték. Ezután még elénekelték a »Szultán himnuszát« is török nyelven. (Az oláhajkú magyar polgárok is ugyan miért nem énekelhették volna el nemzetük himnuszát, az »Isten áld meg a magyart« a „szomszéd“ nemzet királya előtt? !)

Diamandi V. D. előadja, hogy a macedoniaiak vágya az, hogy román metropoliájuk legyen. A felség azt felelte: A Szultán Őfelsége jóakarásával önöknek ez a törvényes vágya is megvalósulhat.

A fogadás ezzel véget ért.

A tömeges fogadást megelőzőleg 3 tagú román küldöttség tisztelt Őfelségénél. A küldöttség tagjai voltak: Saru szaloniki kereskedelmi iskolai tanár, Cozmulei, a bitolai liceum tanára és Belimace C. a törökországi román községek (egyházak) képviselője.

* * *

A román parlament 74 ezer leit szavazott meg a macedoniai románok részére, segítség gyanánt, a görög bandák elleni védekezés céljából. Az »Epoca« 1906 szept. 23. számában a kormányt felszólítja, hogy e pénzzel számoljon el, mert macedoniai értesítések szerint, oda abból a pénzből nem érkezett semmi.

* * *

A macedoniai kérdés ismertetésére alakult ifjusági-bizottság az Universul 1906 szept. 14/27. számában számol el a népgyűlések tartására aláírásból befolyt 16035.90 leiről. Ebből a pénzből 10 városban tartatott népgyűlés a görög kereskedelem bojkottálására és a macedon-román kérdés ismertetése tárgyában.

* * *

Mi a „Charta rotativa“? — Erről azt írja az »Epoca« című bukaresti napilap:

Egy szép és hazafias mozgalom indult útjára ezelőtt öt évvel a »turnu-severin«-i »Trajan« liceumból. A severini és bitoliai (Macedonia) liceumok növendékei között egy

levelezési-forma honosodott meg azon kíváncsiságból és vágyból, hogy egymást megismerjék, megszeressék és megközelítsék. Tőlünk a Pindus völgyeiig annyi út, akkora világ van, hogy az ők fiatal lelküknek nincs más módjuk egymásról tudomást szerezni.

Ez az összeköttetés létesült az u. n. »Charta rotativa« útján, amelyik kézzől-kézre, városról-városra, országból-országba vándorolt; Romániából Erdélybe, Erdélyből Bukovinába, Bukovinából egészen le Macedoniába — és az sokat, nagyon sokat beszélt..

Ami fiataljaink közül Dumitrescu-Bumbești Adrian (a Népbankok ismert felügyelőjének fia) azt írta a »Charta rotativa«-ba a macedoniai testvérekről, hogy a szabad Románia jubeliumi ünnepségeire sok ország románjai össze fognak gyűlni a fővárosba s azért meghívja őket is. Aláírás útján, több lelkes embertől és a kormánytól akkora összeget gyűjtött így össze, hogy 70 macedoniai románnak útja biztosítva volt, akik tényleg 1906 szept. 3-án Constanța ban az anya-haza földjére is léptek.

Ez a »Charta rotativa« könyvalaku, mely ha megtette az útját Bukarestbe kerül vissza a »Charta rotativa« központi társaságához. A társaság képviselői liceumi, gimnáziumi, papnöveldei, tanítóképzői és egyetemi hallgatók.

Hogy a »Charta rotativa« (forgó könyv) tényleg hazánkban is megfordul, igazolja az is, hogy 1907. évben egy románnyelvű megkeresés érkezett Bukarestből a kolozsvári róm. kath. főgimnázium igazgatóságához, hogy az jelöljön ki egy megbízható oláhajkú ifjut, akivel összeköttetést lehetne létesíteni. Talán fölösleges is megemlítenünk, hogy a bizalmas megkeresés ezuttal rossz helyre volt címezve, s így válasz nélkül maradt!...
